MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA SAJA NELJAS NUMBER : VEEBRUAR 2021

#104 : TÖÖ

HIND 2€

JUHTKIRI

DEMOKRAATIA ON TÖÖ. JA PUHKUS

Foto: Priit Mürk

Kui **Jüri Ratas** tagasi astus, olin mina parajasti puhkusel. Õieti olin ma 13. jaanuari öösel kell 3, kui ERRi rakendus tõuketeavitusega nimetatud asjaolust märku andis, oma koduse majapidamise lage pahteldamas. Seega sain ma ju endise peaministri tagasiastumisest teada isegi omajagu varem kui suurem osa ülejäänud Eestimaast. Lae pahteldamine oli aga pooleli, nii jõudsin veel mõni tund nokitsedes rahulikult mõtteid koguda. Jah, ka minu esimene reaktsioon oli üdini positiivne, isegi joviaalne, siis aga hakkasin mõtlema, et mis edasi saab. Kaalusin läbi mitmeid stsenaariume, alustades nii üldjoontes sellise koalitsiooniga, missugust praegu näemegi, aga pähe hiilis ka sünge-maid nägemusi, näiteks et vana koalitsioon ikkagi jätkab, lihtsalt uue peaministriga jne. Ühesõnaga, eks ikka needsamad mõtted, mis päeva-paari jooksul ajakirjandusse ning sotsiaalmeediassegi jõudsid, lihtsalt veidi kontsentreeritumal moel. Selleks ajaks aga, kui kõik need reaktsioonid järjest n-ö *live*'i lendasid, oli minu isiklik vaade asjale juba üsna rahulik, mitte isegi ainult seepärast, et mõningase une järel tuli seesama lagi ka täies mahus üle lihvida (ja siis uuesti pahteldada ja siis…), vaid esmajoones põhjusel, et sattusin asju vastu võtma olukorras, kus üldine foon ja meeleolu võimaldasid keskmisest suuremat rahu. Olin ju ikkagi puhkusel. Asjad toimuvad maailmas ikka, aga ma ei pea neile otsejoones reageerima. Ei pea iga mõttevälgatust sotsiaalmeedias läigatama (pealegi, kes neid kell kolm öösel üldse loeks ja laigikski…) või küüsi närides kõiki võimalikke (iseäranis musti) stsenaariume läbi *elama*.

Puhkust on vaja. Mitte ainult minu isikul, vaid kõigil, sh Jüri Ratasel, **Donald Trumpil**, EKREl ja Isamaal. Ikka on vahel vaja astuda samm tagasi ja järele mõelda. Sealjuures ei pea puhkus olema täielik, võrkkiiges lesimise asemel võibki vabalt võtta ette aktiivsema puhkuse, kõpitsedes majapidamist või minnes näiteks valitsuskohalt riigikokku n-ö jalga puhkama. Küllap on isegi parem see samm tagasi ise astuda kui oodata ära pealesunnitud puhkus – kas siis läbipõlenuna haiguslehel või aastaid opositsioonis.

Mõistagi on demokraatia toimimiseks vaja, et võim vahetuks. Poliitikutele ja erakondadele tähendab (või peaks tähendama) see aga tööd ja (aktiivset) puhkust vaheldumisi. Või ametiaegade lõppemisel uut tööd. See, et vahepeal kaldus nii paljudes riikides võimuvaheldumise kaalukauss ühtviisi paremale äärele, võis küll tekitada paljudes valijates frustratsiooni ja lootusetustki, aga küllap mööname kõik, et vaheldumist on vaja – see aga tähendabki, et võimulolijad ei saa meile alati meeldida. Jah, nii radikaalne ei oleks see vahepealne etapp pidanud olema, see ei olnud paratamatu, EKRE valitsusse toomine oli ikkagi Jüri Ratase selge otsus. Seda enam – ning töö ja puhkuse võrdlusega edasi minnes – oleks ehk meedial nüüd mõistlik populistidest ja äärmuslastest esiteks ise puhata, teiseks anda puhkust meediatarbijaile ning kolmandaks lasta puhata kaabudel endilgi. Las mõtlevad järele, vaatavad distantsilt. Kui ei ole just tegemist täielike sotsiopaatidega (mida *igal* juhul muidugi välistada ei maksaks), võib täitsa juhtuda, et siit tehakse isegi mingid järeldused. Aga see ei ole enam meie asi.

Ka demokraatia ise on töö – ta ei ole iseenesestmõistetav, teda peab *tegema*, *arendama*, *parendama*, ta on *protsess*, ta ei saa kunagi päris *valmis* ja muidugi ei saa ta ka kunagi päris täiuslikuks. Eelmine koalitsioon kõigi oma tulemitega esitaski meie niigi noorele demokraatiale pretsedenditult suure väljakutse, sh valiti ja toodi võimule inimesed, kes oleksid hoopis teistsugust valitsemissüsteemi soovinud, saamata seejuures ise aru, et seesama demokraatia ongi põhjus, miks nad kõigi silmanähtavate ohtude kiuste võimule said. Ometi loodan, et sellest ikkest on nüüd piisavalt õpitud, et (kõigi demokraatlike vahendite abiga) selle kordumist võimalust mööda vältida. Ja loodan, et väga selgele äärmusgrupile saabub nüüd riigijuhtimisest väga, *väga* pikk puhkus.

Lootusrikkamast küljest aitasid remonditööd mulle aga meenutada seda, et pahtliga annab parandada igasuguseid, ka päris suuri lõhesid ja pragusid. Jah, eelmine koalitsioon haavas ja lõhestas ühiskonda küll väga põhjalikult (ja väga teadlikult), aga see ei ole parandamatu. Siia-sinna pahtlit, vahel seejuures päris palju, siis tüütu lihvimistöö, siis uus pahtel… Lõpuks ehk enam ei aimagi uue värvi alt pragusid jm kahjustusi. Lootust igatahes on.

Maia Tammjärv, kirjandus- ja teadustoimetaja

Esikaanel Flo Kasearu. Foto: Renee Altrov

Müürileht on keskkonnasõbralik trükis, mille tootmisprotsessis on kulutatud vähe energiat, kasutatud minimaalselt keskkonda saastavaid kemikaale ning arvestatud maailma metsade keskkonnasõbraliku, sotsiaalselt õiglase ja majanduslikult elujõulise majandamisega.

NORDIC SWAN ECOLABEL
Trükitoode
4041 0820

TOIMETUS

Helen Tammemäe	peatoimetaja	helen@muurileht.ee
Henri Kõiv	tegev- ja sotsiaaliatoimetaja	henri@muurileht.ee
Mariliis Mõttus	elustiili- ja muusikatoimetaja	mariliis@muurileht.ee
Maia Tammjärv	kirjandus- ja teadustoimetaja	maia@muurileht.ee
Aleksander Tsapov	kultuuritoimetaja	aleksander@muurileht.ee
Pille Sepp	keeletoimetaja	pille@muurileht.ee
Tanel Mütt	müügi- ja reklaamijuht	tanel@muurileht.ee

Makett/kujundus: Madis Katz
Illustraatorid: Andrei Kedrin, Ann Pajuväli, Ave Taavet, Jaan Rõõmus, Liisa Kruusmägi, Lilian Hiob, Maris Tammer, Stella Salumaa, Vahram Muradyan, Villem Roosa
Fotograafid: Aleksander Kelpman, Janis Kokk, Ken Mürk, Priit Mürk, Renee Altrov, Tõnu Tunnel

KOLLEEGIUM: GUSTAV KALM, PIRET KARRO, MARGUS KIIS, KEITI KLJAVIN, AHTO KÜLVET, KAISA LING, ELLEN MACKAY, SILLE PIHLAK, BERK VAHER, KEIU VIRRO

VÄLJAANDJA: SA KULTUURILEHT

TOETAB KULTUURIMINISTEERIUM

TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 3500

JÄLGI MEID
@Muurileht

SAADA MEILE

Uudiseid ja pressiteateid: *uudised@muurileht.ee*

Kirju, heliplaate, raamatuid ja muid väljaandeid Müürilehe aadressile Voorimehe 9, 10146 Tallinn

Müürilehele pakke saates palume märkida adressaadiks kindlasti „Müürileht".

KAASAUTORLUSEST

Müürileht ootab kaastöid, milles on ajakohased ideed ja nende veenvad põhjendused; mis on kirjutatud loetavas eesti, vene või inglise keeles; milles ei leidu arutut idiootsust, vaid troonib silmapaistev mõtteselgus. Palavalt oodatud on artiklid ühiskonna, kultuuri, teaduse ja laiemalt elu kohta. Toimetus jätab endale – iseenesest mõista – õiguse valida, millised tekstid avaldatakse. Aga kuna määrav ei ole ainult tekst, on tervitatud ka illustratsioonid, fotod, koomiksid, plakatid ja muud ajaleheformaati sobivad väljendusvormid! Kaastööga seoses võta ühendust mõne meie toimetajaga.

TOETA MÜÜRILEHE VÄLJAANDMIST

Telli Müürileht püsilepinguga 1.80 € eest kuus: *tellimine.ee/muurileht*

Reklaami Müürilehes: *muurileht.ee/reklaam*

INFO TELLIJATELE

Müürilehe levi korraldab Express Post. Kui värske leht õigel ajal kohale ei jõua, siis võta ühendust Express Posti klienditeeninduskeskusega telefonil (+372) 617 7717 või kirjuta aadressil *tellimine@expresspost.ee*.

SISUKORD

TÖÖ

ZEN
Kas tööl on tulevikku? – *Tiina Saar-Veelmaa* [5–6]
Kuidas hoiduda läbipõlemisest? – *Maia Tammjärv* [23]
Trajektoor kodu-töö – *Silvia Urgas* [24]

SOTSIAALIA
Kuidas muuta töö tähenduslikuks? – *Martin A. Noorkõiv* [8–9]
Streikimisest – *Kairit Kall* [14–15]
Töörändest – *Keiu Telve* [16]
Kodanikupalgast – *Henri Kõiv* [17–19]
21. sajandi töökultuurist – *Mariliis Mõttus* [20–21]
Koroonakriisist ja loometoetustest – *Airi Triisberg* [25]

PERSOON
Intervjuu Peep Petersoniga – *Helen Tammemäe* [10–13]

KIRJANDUS
Vabakutselisest kultuuritööst – *Anti Saar, Jüri Kolk, Andrus Kasemaa* [26–28]

KESKKOND
Kelle töö on keskkonda päästa? – *Madis Vasser* [29]

KULTUUR

SKEENE
Kiirkohting: Stina Leek [22]
Uus eesti biit: Yumi Motoma [34]

KUNST
Intervjuu Flo Kasearuga – *Aleksander Tsapov* [30–33]

ARVUSTUSED
Uued plaadid [35]
Joseph Helleri „Nõks-22" – *Neeme Näripä* [36–37]

Natalja Nekramatnaja

sõtta ei minda mitte kunagi
halva ilmaga
ikka lõõmab päike ja on palav
aga haiglased lapsed ei talu ju valgust
haiglaste lastega mängitakse peitust
haiglased lapsed poevadki peitu
keldrikorruste hämarusse
ärklikorruste hallitusse
ikka lõõmab päike ja on palav
haiglased lapsed ei pea mitte kunagi
minema kooli
keegi ei noomi enam
mustade küünealuste ja haisvate riiete pärast
(neil pole midagi süüa neil pole kedagi armastada
ja kui olekski siis kes oleks neid armastama õpetanud?)
keegi ei kontrolli enam
haiglasi lapsi
keegi ei kontrolli enam
oma keha
silmad pilguvad ja pead tõmblevad ja jäsemed värisevad
hämaruses ja hallituses
häälitsetakse ja halatakse
lalisetakse juhuslikku moodi
nendel tühjadel kohtadel tuleb meil istuda
(me oleme ajutised visandid me oleme ajutised kontuurid)
nii raske nii väljakannatamatult raske on olla
ainsuses
olla tervenisti
kui unistustes kutsutakse
(kas mind või mu keha?)
mängime peitust tõmbleva näoga
mineviku poole
(ja kus on need unistused mis muudaksid olnut?)
nüüd näen seda tühja kohta
siin pole
kaksipidi mõistmist
ma võin olla
nähtamatu
või pole ma
siia lihtsalt veel jõudnud
pugeda peitu
nähtamatu sõja ja päevavalguse eest
tagalasse
kus haiglased lapsed pannakse tööle
õmblema kokku rebenenud kehasid

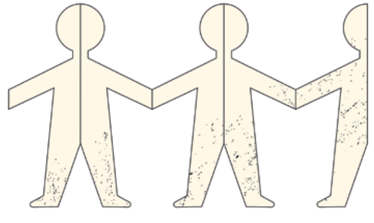

Illustratsioon: Ann Pajuväli

**

krematooriumi korstnast kerkib suitsu
suits tõuseb taeva ja hajub pilvedesse
(on ses pahvakus veel vanaisa kes sealtsamast
paradiisi hajus sest põrgu oli triiki täis?)
ja lapsed lehvitavad
ja lapsed plätserdavad porilompides
talluvad ammustes pilvedes

nii madal nii madal on täna taevas

(nüüd on uued ajad ja uued lapsed ja taevas ongi madal
ja uued lapsed sülitavad kaevude sügavusse veel enne
kui uued valmis tõepoolest
nüüd on modernsed ajad nüüd on hingevalu)

vaarisad surid kõik noorena
vaarisad leppisid surmaga
kokku oli see nii-ütelda naljaasi tehnika küsimus
vaarisad tulid kokku ja leiutasid hoopis jumala
jumal vaatas peeglisse ja ütles:
mina hea sain mina olengi Jumal mina olengi tõde

aga tõde ise ei tee teist nägugi
tõde ei huvita tõdede moodne nomenklatuur
nagu krematooriumist kostuvaid kellalööke
et sekund on et on aeg

lapsed vaatavad aknast välja
korstnapühkija turnib krematooriumi korstna otsas
tuterdab ja tuigub roogib minevikku
(nüüd on kombeks et surnud valvavad meie üle elavad
kaasa jälgivad meid hindava pilguga no nii
mõne nädala kuni neid mälust hakatakse välja rookima)

aga vanaisa tuleb uksest sisse ja ruum täitub suitsupahvakuga
lapsed ei saa enam hingata laste silmad kipitavad
lapsed ei näe enam minevikku
vanaisa seisab klassiruumi ees ja valmistub
sajanditepikkuseks monoloogiks
(ta ei saa rääkida hingest sest hing hüljati sajandite eest
sest nüüd on modernsus ja romantism
sest nüüd on progress ja hingevalu)
vanaisa küsib: mida me teame hiiobi loost
vanaisa ütleb: öelge mulle üks sõna mis oleks õige
vanaisa anub: aidake leida üks sõna mis on see mis ta on
ja meie pimedad ütleme: saagu selleks valgus

nüüd peavad vaarisad uuesti kokku tulema ja leiutama uue ja parema jumala
jumal vaatab peeglisse ja ütleb:
mis võis küll olla see patt et välja mõelda kristus
mis võis küll olla see patt et minu poeg…
aga üks laps hakkab nutma
see laps vastab: seda lasid nüüd küll ise teha
see laps teab et vanaisa on juba haige
arstid keelasid suitsud ja napsu keelasid usu ja mineviku

aga Jumal on hea Jumal ei pane pahaks Jumal ei anna inimesele
hinnanguid kõigest ühe näruse ja ebaõnnestunud sajandi põhjal

lastel ei jää muud üle kui hakata õppima
kõiketeadev jutustaja ajalooõpikus siin ei ole
sügavaid tegelasi täiuslikke sõnu ja ikka on
see kuradi madu kõiges süüdi

nii väetiks nii väetiks on taevas jäänud

ajalooõpikud pole pooltki nii modernsed kui peaks
ja juba vaatavadki lapsed aknast välja ahhaa!
krematooriumi korstna otsa on kurg teinud pesa
kurg lendab laste juurde ja hõikab: päästke mind mängige minuga
aga lapsed mäletavad ju vanaisa koduteel
loopis linde saiakäntsakatega
lõi vanamuttidel nina ees ukse kinni
otsis tänavatelt loomi keda polnud kunagi olnud
kandis äsjasündinuid paljastel rindadel
ja rinnad lotendasid ja lapsi ei olnud

20 892

Nii palju maksab keskmine korter Jõgevamaal. See on maakondade lõikes Eesti madalaim hind.

VIDEOVALITSUS

Räppar nublu ja režissöör Marta Vaarik võitsid teist aastat järjest Eesti Muusikaauhindade jagamisel parima muusikavideo auhinna. Kui arvestada tandemi klappi ja potentsiaali, ei pruugi see ka tuleval aastal teisiti minna.

Kaader nublu x Mikael Gabrieli muusikavideost „Universum"

REŽISSÖÖRIPALK

Sarnaselt juba olemasoleva kunstniku- ja kirjanikupalgaga soovib Eesti Kinoliit viia sisse ka režissööripalga, mida saaks esialgse plaani kohaselt neli inimest ning mis tagaks muu hulgas ka ravikindlustuse. Kohalik filmiveski jahvatab aeglaselt ja tihti jäävad pausid filmide vahel väga pikaks, mistõttu potentsiaalne palk annaks filmilavastajatele kolmeks aastaks kindlustunde sõltumata eri rahastusvoorude otsustest.

KLIKISÄÄSTJAST FAKTIKONTROLLIKS

Populaarne inimeste aega ja ajurakke kokku hoidev Klikisäästja laiendab oma tegevust ka faktikontrolli maailma. Selle tarvis on pannud neile õla ala teine nooruke meediaplatvorm Levila, kes toetab neid esialgu neljakuuse stipendiumiga. Herman Kelomehe juhitav portaal lubab lähtuda oma tegevuses rahvusvahelise faktikontrollivõrgustiku koodeksi põhimõtetest ning juba on pööratud tõe moonutamise vallas tähelepanu nii Kaja Kallase kui ka Urmas Reinsalu ütlemistele.

KÄPIKUMEEMI TÕUS JA LANGUS

2021. aasta esimene megameem sündis Joe Bideni ametissevannutamise tseremoonial, kus senaator Bernie Sandersit pildistati kössitõmbunult istumas, talvejope üll ja käpikud käes. See vallandas meemiplahvatuse, millesarnast ajalugu ilmselt ei tunne. Loodi isegi automatsioonid, mis paigutasid Sandersi Google Mapsi tänavavaadetele. Ka Eestis ekspluateeriti uut trendi mitmesugustel turunduslikel eesmärkidel. Nii pretsedenditu, kui oli Sandersi meemi tõus, oli ka selle langus, sest praeguseks tekitab käpikutes „vanaisa" nägemine juba kontrollimatuid allergilisi reaktsioone.

ÕIGLANE LOOJUTUSTAJA: TAAVI ARUS

Taavi Arus „Õiglaste" võtteplatsil. Foto: Eve Valme

28. jaanuaril esilinastus ERRi kultuuriportaalis „Eesti lugude" sarjas Taavi Aruse dokfilm „Lil Eesti", kus jutustatakse viimasel kolmel aastal maad võtnud teismeliste räpipalavikust. Mis puutub tema viimastesse dokumentaalidesse, nagu Toomas Aria ümber koondunud filmiamatööridest sõpruskonda portreteeriv „Õiglased" ja äsja linastunud „Lil Eesti", siis neis avaneb Aruse tundlik loojutustajanatuur kõige ehedamalt. Kuigi vahepeal on valminud ka film Psychoterrori Freddy Grenzmannist ja Berliinis elavast Pasa Petsist, siis just eespool mainitud tööd lubavad rääkida autorist, kes ei tammu mööda konfliktide ja poleemika tühjaks tallatud teed, vaid annab edasi karakterite loomistungi mahlast energiat. See on vibe, mida koolis ei õpi. Kui tahate aga veel sügavamale kaevuda, siis otsige ERRi arhiivist üles Taavi dokumentaal „Vennad karuputked", mis jutustab kahest ääremaa vennast, kes jahivad mööda metsa ja laant kohaliku taimeriigi kõige vihatumat isendit ja ohtlikku võõrliiki ehk karuputke.

Arus on ka viljakas muusikavideote autor. Möödunud aasta üks lahedaim kohalik muusikavideo oli Maarja Nuudi & Ruumi „Underneath There Is", mis kasvab pealtnäha sulnistest suvemaastikest vaikselt öiseks trilleriks. Samuti *indie*-bändile Vera Vice koos Ivar Murdiga kahasse tehtud retrograadsete visuaalidega „Down The River" ja „Eyes Closed".

VÄÄRIB JÄLGIMIST:

instagram.com/ookoht

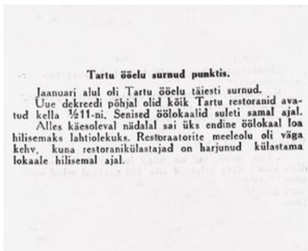

Tartu öölu surnud punktis.

Jaanuari alul oli Tartu öölu täiesti surnud.

Uue dekreedi põhjal olid kõik Tartu restoranid avatud kella 1511-ni. Senised öölokaalid suleti samal ajal.

Alles käesoleval nädalal sai üks endine öölokaal loa hilisemaks lahtiolekuks. Restoraatorite meeleolu oli väga kehv, kuna restoranikülastajad on harjunud külastama lokaale hilisemal ajal.

Päevakajalisi meeleolusid ajalehest Film ja Elu: Huvitav shurnaalleht, nr 2, 13. jaanuar 1939

„Patuste Paabel. Pilte Tallinna ööelust".
Just säärast pealkirja võib lugeda ühe 1931. aasta Abielulehe esikaanelt, mida jagab Instagrami konto *@ookoht*. Öökoha taga seisab ERMi teadur-kuraator Karin Leivategija, kes uurib kõike ööeluga seonduvat ning jagab linnaöö eripalgelisi tähendusi fotode, flaierite, arhiivinopete jm kujul meiegagi. Muu hulgas saame teada, kuidas on aegade jooksul öösse suhtutud ning kus ja kuidas pidutsetud.

SEAPÕIS

Kui te arvate, et Wim Hofi *alias* Jäämehe raamatu „Wim Hofi meetod" jõudmine aasta alguse raamatumüügi edetabelite tippu oli juhuslik, siis oi kui kibedaid valupisaraid tuleb teil hakata lähiajal valama. Müürilehe oraakel näeb ette sellist karastavat tulevikku, mille eest te ei leia varjupaika isegi kõige salajasemas leiliruumis. Talisuplusest, jääaugus hinge kinni hoidmisest ja keskkütte likvideerimisest saavad lähiaastate märksõnad. Tanel Kiik kirjutab juba veebruaris alla ukaasile, millega jäine kümblus muudetakse rahvatervise parandamise ja immuunsüsteemi tugevdamise ettekäändel kõigile kohustuslikuks. Hooldekodude elanikke, lasteaia- ja koolilapsi, töölisi ja ettevõtjaid hakatakse sõidutama kolm korda nädalas bussidega „tervisevetele", kus siis kõik oma tunnise nõelterava sahmaka kätte saavad. Kohapeal kontrollitakse üle ka inimeste sotsiaalmeedia kontod ja möödahiilijatel laadivad JÄPO inspektorid ise fotod tummisest suplusest internetti. Ühtlasi saab sellega hoo sisse ka Eesti Vabariigi rohepööre. Kuna elu kütmata kortermajades ei ole enam kontimurdev, kaob ka vajadus soojusjaamade ja toasooja kui sellise järele. Augustis valitakse Wim Hof Eesti presidendiks.

KAS TÖÖL ON TULEVIKKU?

Tehnoloogia võidukäik ja isiklikud lubadused pakkuda oma lähedastele rohkem aega kui pidevalt rüganud põlvkonnad enne meid, ei ole kahandanud meie töötunde, vaid muutnud pigem meie arusaama tööst. Kuidas luua uus töömaailm, mis oleks mõistlik kõigile?

Kirjutas **Tiina Saar-Veelmaa**, illustreeris **Ave Taavet**

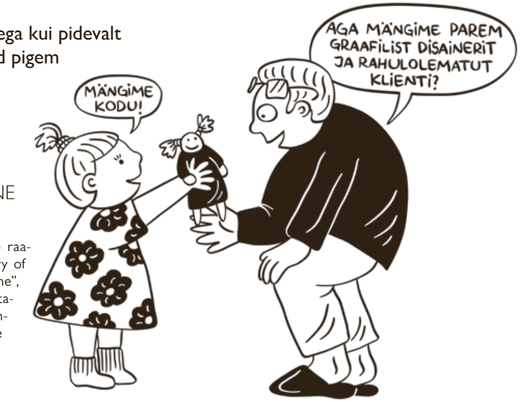

19 aastat kogemust karjäärinõustamise ja tööönne uurimise vallas on andnud mulle teadmise, et eestlased on erakordselt tööusksed. Üks legendiks saanud lugu räägib sellest, kuidas palun koolitusel osalejatel panna enesekaemuse eesmärgil kirja üksteist isikuomadust ning ikka kipuvad inimesed alustama sõnadega „töökas" ja „kohusetundlik". Ühel hetkel otsustasin muuta harjutust nõnda, et loetleda võib kõik omadused, välja arvatud „kohusetundlik" ja „töökas". Sain vastuseks nõutud pilgud, naeruturtsatused ja muidugi pärimise, et miks neid omadusi kirjutada ei või ja mis muid isikukirjeldusi üldse eksisteerib. Jah, kohusetunne on õudne asi, sest juba sõna ise ütleb, et see ei pruugi käia kokku vaba tahtega, vaid sa oled sunnitud. Nõnda kipuvad inimesed endale liiga tegema, lastes väljastpoolt tulevatel nõudmistel sõita üle enda piiridest. Olen soovitanud kasutada „kohusetunde" asemel teadlikult sõna „vastutustundlik", sest see sisaldab vastamist ja vastu tulemist ehk ka ise tahtmist. Mõnes mõtes elame revolutsioonilisel ajajärgul, kus inimesed tahavad töölt enam, kui tööandjad on valmis pakkuma ja tööturg võimaldaks, kus vanamoodi enam ei saa, aga uutmoodi veel ei oska, ning meil tuleb luua koos uus töömaailm, mis on mõistlik ja meelepärane kõikidele generatsioonidele.

Meil on vähem töö tagajärjel tekkivaid füüsilisi oireid, kuid üha enam tööst tingitud läbipõlemist, tööstressi ja vaimseid hädasid, alustades ärevushäiretest ja lõpetades sõltuvusprobleemidega.

Enamasti on siinses kultuuriruumis selgitatud töökust kui ainuvõimalikku viisi elus edasi jõuda ja midagi saavutada. Kuidas me muidu oleme jõudnud siia, kus oleme. Ikka esivanemate higi, vere ja raske tööga ning seda tuleb austada. Paraku ei mäleta mitme põlvkonna jagu täiskasvanuid, et nende vanematel oleks jagunud neile lapsepõlves aega, tingimusteta armastust ja huvist kantud tähelepanu. Kohustused ja töö tulid esmajärjekorras ning kui raskest elust jäi tibake energiat üle, tuli seda matta maamajade, suvilate, kartulipõldude ja talvevarude hüvanguks, et ikka järeltuleval põlvel oleks lihtsam (paradoksaalsel moel rändavad tänapäeva noored, käed taskus, mööda maailma ringi, tahtmata mõeldagi ahistavast ja palju tööd nõudvast kinnisvarast).

Kelleks sa tahad suurena saada? Vaata, et valid ikka tasuva ameti! Sellise süütuna näiva vestlusega suunatakse meid juba varakult valmistuma karjääriks ja eneseteostuseks.

Need meist, kes ei saanud veeta väiksena sisukalt aega oma vanematega, on loomulikult tahtnud pakkuda oma lastele teistsugust lapsepõlve. Kuid kas oleme suutnud? Kas suudavad meist järgmisedki põlvkonnad? Võib-olla ei ütle me enam, et töö on „püha lehm", aga karjäär on oluline, eneseteostus vajab elluviimist ning pangalaenud teenindamist. Jah, meil on vähem töö tagajärjel tekkivaid füüsilisi oireid (*sümptomeid* – toim.), kuid üha enam tööst tingitud läbipõlemist, tööstressi ja vaimseid hädasid, alustades ärevushäiretest ja lõpetades sõltuvusprobleemidega. Ometi lubati meile juba ammu helgemat elujärge tänu tehnoloogia võidukäigule, mis võtab raskused enda kanda ja annab asemele kvaliteetaja, mida saame veeta oma kallitega. Kas see on kõigest ulm ja pettepilt?

Tiina Saar-Veelmaa on psühholoog ja tööönne uurija.

TÖÖ AJALOOLINE PÄRAND

James Suzman kirjutab raamatus „Work: A History of How We Spend Our Time", kuidas aastatuhandeid tagasi muutus inimeste kinnisideeks see, et meil pole kunagi piisavalt toiduvarusid, ning see ajendas meid ka rohkem tööd rügama[1].

Töö paradigma on kinnistunud ka religiooniloo kaudu, sest Jumal lõi maailma seitsme päevaga, millest kuus ta töötas usinalt ja ainult ühel tõmbas hinge. Loogilise jätkuna on kannatamine ja raskus midagi inimlikku ning paratamatut, millele järgneb tasu. Siit ka sellised vanasõnad nagu „enne töö, siis lõbu" või „tänasida toimetusi ära viska homse varna".

Selleks ei pea olema tingimata religioosne, et saada programmeeritud kuulekaks tööuskseks. Kelleks sa tahad suurena saada? Vaata, et valid ikka tasuva ameti! Sellise süütuna näiva vestlusega suunatakse meid juba varakult valmistuma karjääriks ja eneseteostuseks. Pealegi, mäng on väikese inimese töö.

Teadlased nõustuvad, et meie universumi loomine hõlmas tohutut tööd ja just töö on see, mis muudab elu erakordseks ning eristab elusolendeid surnutest. Inimeste töö erinevalt loomade tööst võiks aga olla eesmärgipärane ja seepärast on akadeemikud ning leiutajad otsinud väljapääsu nii tööstus- kui ka tehnoloogiarevolutsioonist, et vabastada meid rumalast tööst[1].

See ei ole toimunud valuta. **Lewis Wilcoxi** auhindu võitnud dokumentaalfilmis „Before the Bridge" näeme, kuidas tehnoloogia on suretanud välja mitmeid tööstuspiirkondi ja elamurajoone ning muutnud need kummituslinnadeks – pole tööd, pole enam ka inimesi, ent ometi kulgesid seal kunagi nende elud ja unistused. Tõsi, sageli tehti tehastes rasket tööd tervise hinnaga. Sarnase saatusega on ka Eesti kunagised kunstlikult loodud kolhoosiasumid, mis ühel hetkel elanikest tühjaks jooksid, sest tööd enam polnud.

Tehnoloogia areng ei ole toonud hõlpu, sest meie vajadused ja isud on lõpmatud. Töötame pea kümme aastat kauem ning teeme üha enam ületunde. Näiteks Jaapanis on suur osa töösurmadest ehk *karoshi*'dest seotud just ületöö ja magamatusega[2].

James Suzman nendib oma raamatus, et inimkond pole veel valmis pensioniks, veelgi enam, töö on palju huvitavam ja kaasavam kui enamik traditsioonilisi majandusteadlasi oleks iial osanud ette näha[1]. Võib isegi öelda, et uue ajastu töö on sõltuvust tekitav „mõnuaine".

TÖÖ MÕISTE MUUTUB

Töö algne idee oli ellujäämine. Koopamees tappis mammuti toidu, mitte lõbu eesmärgil. Peavool tõlgendab tööd endiselt tegevusena, mille eest makstakse, et saaksime rahuldada oma vajadusi. Nõnda muutub see aga nõiaringiks, sest mida enam töötame, seda enam vajame ka lõõgastust ja hüvesid, mis vaeva tasuksid. Lõpuks kulutame aga ära oma sisemised maavarad ning põleme läbi.

Positiivses psühholoogias on leidnud korduvalt kinnitust väide, et töö ise ei tee õnnelikuks[3]. Sõna „töö" on olnud ajalooliselt seotud orjandusega, seda nii eesti keeles, kus see pärineb sõnast „orjaöö", vene keeles sõnaga „работа" kui ka prantsuse keeles sõnaga „travail", mis ei tähistanud üksnes seda, mida aurumasinad on tegema kavandatud, vaid ka kannatusi, mida alamad on talunud ülemaid orjates.

Uusimad paradigmad räägivad tööst kui meelepärasest eneseteostusest. Elatise teenimine pole kaugeltki ainus põhjus tööl käimiseks. Mitmed teadusuuringud näitavad, et kui inimesed teevad seda, mis on nende jaoks tähenduslik, on nad motiveeritud. Tajume mõttekana tööd, mis eeldab kõrgemat haridustaset, toob suurema sissetuleku ja sobib meie isiklike huvide, eesmärkide ja väärtustega[4].

Kuna töö ja tööga seotud tegevused hõivavad väga suure osa meie ärkveloleku ajast, soovime tunda end hästi. Siin ei peeta silmas üksnes hedoonilist ehk naudingutega seotud õnnetunnet, vaid eudaimoonilist õnne, mis võimaldab õppimist, arengut, kasvu, autonoomiat ja eneseteostust. Tööönne uurinud teadlased kinnitavad, et töö annab inimeste eksistentsile tähenduse ja muutub nende identiteedi osaks[5].

Paraku on meil endiselt inimesi, kes teevad tööd pelgalt elatise pärast, aga ka neid, kes näevad selles karjäärivõimalusi ja pürgimist. Samuti inimesi, kelle jaoks töö on kutsumus ehk võimalus teha maailma paremaks paigaks.

Olgu tasuks palk, hüved, tunnustus või eneseteostus, inimesed seostavad end olulisel määral oma töörolliga. Näiteks kipume rääkima oma tuttavatest ja sõpradest ametinimetustega: mu tuttav juuksur; see pangatüüp; kohtunik Ivo, see sõber, kes turundusagentuuris töötab jne. Kui alustame vestlust pisijutuga „kuidas läheb?", siis eeldame, et inimene vastab eeskätt oma ameti või töörolli kohta. Ja oh seda häbi, kui peaks tunnistama, et olen töötu või et mul ei lähegi tööl hästi. Huvitaval kombel kasutame just sõna „töötu", mitte selgitust, et ma praegu ei tee tööd. Seega seostatakse ametit ning töötamist väga tugevalt enda identiteediga. Oleme justkui need, kelleks oleme õppinud, kellena töötame, ning see määrab staatuse, väärtusbaasi ja võimalused.

Enamik inimesi veedab tunduvalt rohkem aega kolleegide seltsis kui pereliikmetega. Ameerika Ühendriikides on tehtud uuringuid, mille kohaselt 16% ini-

jätkub >

< eelneb

mestest kohtab oma abikaasat just töökohal. Pole ka ime, sest jagame kolleegidega, kellega püüdleme ühiste eesmärkide poole, sageli ka samu kogemusi, väärtusi ja mõtteviisi[6].

SAATUS VÕI SÕLTUVUS

Töö ja töörolli ületähtsustamine muudab meid väga haavatavaks. Näen oma nõustamispraktikas neid, kes kaotavad koondamise tõttu olulise suhtlusvõrgu ja ka iseennast, aga ka neid, kelle muud elurollid on kidurad, kuna tööle kulub 12–14 tundi päevas ja sageli ka nädalavahetused.

Enamik inimesi veedab tunduvalt rohkem aega kolleegide seltsis kui pereliikmetega.

Edumeelsed tööandjad võistlevad töötajate nimel üha õdusamate töökeskkondade ning edevamate vahenditega, pakkudes hüvesid ja arenguvõimalusi, mis muudavad karjäärile keskendumise ahvatlevaks. Minu enda praktikas leidub näide, kus tarkvarafirmasse mugava töökeskkonna loomise järel pidime utsitama kolleege „jõuga" koju minema, sest töökohast sai meeldiv ajaveetmispaik mõttekaaslaste seltsis, samas jäid unarusse nii lähikondsed kui ka muud elutähtsad tegevused.

Inimesed ei loobu enda unistuste töö poole püüdlemast tihti mitte seetõttu, et neil poleks selleks oskusi, teadmisi ja võimalusi, vaid neil jääb puudu julgusest.

Paljud bürood pakuvad kaugtöövõimalusi, mis muudab graafiku küll paindlikumaks, kuid hägustab veelgi töö ja eraelu piiri. Nii on inimesi, kes on tööga seotud suurema osa oma ärkveloleku ajast ja kannatavad öösel uneprobleemide käes. Neid näiteid kohtab eriti just kiiresti arenevate tarkvara-, tehnoloogia- ja tootearendusettevõtete hulgas, aga ka haiglates, koolides ning teistes suure missiooniga valdkondades.

Võib väita, et valguse lõpus paistab tunnel. Uus aeg nõuab uusi inimesi, kes tahaksid pidevalt areneda, olla tõhusamad, säilenõtked, mitmete oskustega ja kohanemisvõimelised. Kes ei suuda sellise tempoga sammu pidada, peab leppima kaotusega. Nende kanda jäävad lihtsamad kohustused, vähem otsustusvõimalusi ja väiksem sissetulek, mis omakorda vähendab võrdseid võimalusi ühiskonnas hakkama saada ja oma pere eest hoolt kanda. Mingis mõttes ei ole me orjade-kubjaste süsteemist väga palju kaugemale jõudnud, ametitel on nüüd lihtsalt teised nimed.

Õnneks ei ole tänapäeva töökohad enam nii prestiižipõhised, et kui sa pole arst, arhitekt või advokaat, siis sind pole olemas.

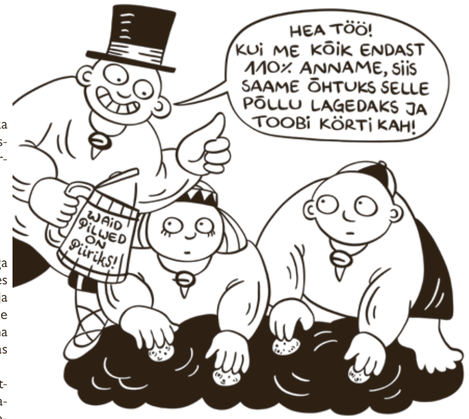

ILUSA ELU IGATSUS ON KÕIGIL ÜKS

Näen oma nõustamispraktikas, kui palun inimestel unistada meelepärasest tööst, et hoolimata haridustasemest, sotsiaalsest taustast, vanusest või soost on inimeste unistused ilusad ja erilised. Väga paljud tahaksid panna õlga alla meditsiinile või hariduselle, aidata teisi, luua ennastunustavalt, pidada kohvikut ja küpsetada hõrke saiu jne. Nad soovivad ühtlasi, et töö kõrvalt jääks neil enam vaba aega oma lähedaste ja hobide jaoks. Või et ülemused märkaksid neid ja võtaksid nende soove tõsiselt. Ka nemad ootavad turvalisust, ise selle määramist, kuidas asjad võiksid olla, nähtavat tulemust oma tööle ja ametiuhkust. Teaduskeeles nimetatakse seda piirideta ja idiosünkraatiliseks karjääriks: keegi uurib, kuidas ta saab mind tööl õnnelikuks teha, ja võimaldab mul edendada isikupärast karjääri[7].

Paraku ei ole selline elu paljudele inimestele kättesaadav. Viimase kahekümne aastaga on toimunud hariduses ja tööturul rohkelt muutusi ning arenguid, kuid ikka napib personaliseeritud karjääriõpet ja tööturu teenuseid, mis keskenduksid indiviidi tugevuste väljatoomisele ja konkurentsivõime kasvatamisele, selmet neid lihtsalt vabade töökohtade peale suunata. Meil on ametite lõikes jätkuvalt soolised erisused, palgalõhed, piirkondlikud tööalased diskrimineerimised ja muud puudused, mis jätavad uue ajastu võimalusi püüdvad käed ja meeled tühjalt rapsima.

Näen oma nõustamispraksises ka seda, et inimesed ei loobu enda unistuste töö poole püüdlemast tihti mitte seetõttu, et neil poleks selleks oskusi, teadmisi ja võimalusi, vaid neil jääb puudu julgusest. Nende kuklas istub kriitik, kes korrutab halastamatult: sa pole piisav, teised on palju paremad, selle töö tegijaid on küllalt, õpi veel, sa ei saa niikuinii hakkama, ära tee end naeruväärseks jne. Pikalt kestnud orjapõlv ja kupjapiits on teinud oma töö ning surunud ebarahuldavast tööst kinni hoidma, saagu maksud makstud kas või vaimse tervise hinnaga.

Samal ajal aga pikeneb eluiga ja meil tuleb olla elu jooksul valmis neljaks kuni viieks eneseteostuseks, mis annaksid lahkelt võimalusi oma andeid ellu kutsuda. Tuntud ajakirjanik **Toivo Tänavsuu** asus 38-aastaselt arstiks õppima[8]. See on näide sellest, et aktiivne eluiga pikeneb ja kunagi pole hilja oma karjäärioonistusi teoks teha. Z-generatsioon arvabki sageli nii, kuigi neile pannakse süüks pinnapealsust, kiiret tüdinemist, soovide paljusust, enesekesksust, ebareaalseid ootusi oma elule jne. Samas, areng ju toimubki sageli läbi äärmuste.

Õnneks ei ole tänapäeva töökohad enam nii prestiižipõhised, et kui sa pole arst, arhitekt või advokaat, siis sind pole olemas. Õnnelikuks võib saada nii käsitööline, kirglik teenindaja, kohvikunstnik, andmeteadur, trummar kui ka graafiline disainer, kui vaid leiad selle oma eriala, mis sinu sisemise vibratsiooniga kokku kõlab.

Veelgi rõõmustavam uudis on see, et võime siduda end kaleidoskoop-karjääriga, mille puhul arendame mitut annet paralleelselt. Ka hinnatud kirurg võib vabal ajal kriminulle kirjutada või koerte varjupaigas abiks käia.

Töö ei peaks enam olema kellegi jaoks pelgalt töö, vaid maailma parandamine[9]. Nagu kõlab mõte filmist „Before the Bridge", et kuigi ebakindlust on palju, on üks asi kindel: automatiseerimine asendab inimeste töökohti murettekitava kiirusega. Kui tehnoloogia teeb meie eest tööd, on käes aeg leida uus eesmärk. Uus ajastu on loomingu ja maailma päästmise ajajärk.

See ei tähenda, et kõik peaksid looma *startup*'e või kosmosesse kihutama, maailma võib päästa väga lihtsal moel kas või oma koduhoovist. Kui suudame manada enda ette selle õnneliku näo, keda oleme oma töö ja eneseteostusega päästnud või teeninud, reetmata sealjuures ennast ja oma andeid, on meil põhjust olla oma eneseteostuse üle õnnelik.

[1] *Suzman, J. 2020. Work: A History of How We Spend Our Time.*
[2] *Number of suicides related to problems at work in Japan from 2010 to 2019. – Statista.*
[3] *Robertson, I.; Cooper, C. 2011. Well-Being. Productivity and Happiness at Work.*
[4] *Saar-Veelmaa, T. Isikliku eneseteostuse instrumendi, tööõnnevalemi loomine ja selle teostamine indiviidide ja organisatsioonide kaudu. Tallinna Tehnikaülikooli magistritöö, 2018.*
[5] *Saar-Veelmaa, T. 2016. Tööga õnnelikuks.*
[6] *Finding Love at Work is More Acceptable Than Ever. – Vault, 11.02.2015.*
[7] *Rousseau, D. M.; Ho, V. T.; Greenberg, J. 2006. I-Deals: Idiosyncratic Terms in Employment Relationships. – Academy of Management Review, nr 4 (31), lk 977–994.*
[8] *Tänavsuu, T. 2019. Kuidas ma 38aastasena Tartu Ülikoolis arstiks õppima hakkan. – Eesti Ekspress, 16.07.*
[9] *Nobel, S. 2014. Õnnelikuks tööga.*

Kes otsib, see leiab?

-50%

Hakka parem tellijaks.

Sünnipäevakuul aastatellimus poole hinnaga.
Vaata: *tellimine.ee/muurileht-13*

Kampaania kestab 28. veebruarini 2021.

**Müürileht on eesti nüüdiskultuuri ja kaasaegsete mõttevoolude häälekandja, mis töötab avatud ja mitmekesisust toetava ühiskonna heaks.*

MÜÜRILEHT

TÖÖ PEAKS LISAMA ELULE TÄHENDUST

Jõukad ühiskonnad kipuvad õnnetuks jääma. Esialgu paradoksaalsena näiv väide ei ole seda teps mitte, kui märgata, et jõukaks on teinud ühiskondi tihti just selline töö, millel puudub selle tegijate jaoks suurem tähendus.

Kirjutas **Martin A. Noorkõiv**, illustreeris **Jaan Rõõmus**

Eks on muidugi ülbe arvata, et ma tean, mis on tähenduslik ja mis ei ole, aga mida rohkem ma olen seda küsimust inimestele esitanud (ja kes tunnevad mind, need teavad, et ma tõesti teen seda), mida rohkem olen selle kohta lugenud ja sellest mõelnud, seda selgemaks on saanud, et inimese elule annab peamiselt tähenduse teiste aitamine. Sellel võib olla palju vorme ja tasandeid – aidata saab ühe inimese (või ka looma) kaupa või kogukonda, asulat või isegi ühiskonda laiemalt –, kuid olen veendunud, et tähenduslikku elu ei saa elada ainult sissepoole, endale mõeldes. Õnnelik ei saa olla ainult ennast aidates.

Suure osa ärkveloleku ajast veedavad jõukate ühiskondade liikmed tööl. Kui tööl käiakse peamiselt vaid raha pärast, et võimaldada „väärtuslikku elu" väljaspool tööd, siis on paratamatu, et suurema osa elust ei elata seda väärtuslikku elu, mille nimel tööl vaeva nähakse. Suurema osa elust ei tehta seega midagi tähenduslikku. See on lihtne matemaatika.

Kui tööl käiakse peamiselt vaid raha pärast, et võimaldada „väärtuslikku elu" väljaspool tööd, siis on paratamatu, et suurema osa elust ei elata seda väärtuslikku elu, mille nimel tööl vaeva nähakse.

Olen jõudnud veendumusele, et see on üks mitmest vaimsete probleemide tekitajast jõukates ühiskondades, nüüd juba ka Eestis. Inimeste eludest on puudu miski oluline ja seda puuduolevat „miskit" otsitakse siis kõikjalt mujalt – horoskoobist, kristallidest, vandenõuteooriatest, tantralaagrist ja paljudest muudest kohtadest, mis tervikuna teevad ühiskonda rumalamaks ja vaimselt vaesemaks.

Nii ei pea aga olema. Teisi ei peaks aitama ainult vabal ajal, töö kõrvalt. Töö *ise* saab olla tähenduslik ja peakski seda olema. Seda muidugi vaid juhul, kui töökohti pakkuvad organisatsioonid leiavad viisi, kuidas tehtav töö saaks inimesi, kogukonda ja ühiskonda aidata. Üks osa minu viimaste aastate tööst on olnud organisatsioonide konsulteerimine DD StratLabis – tegelen nende strateegiaga ja muu hulgas aitan neil välja mõelda, kuidas nad saaksid ühiskonda paremaks muuta, kasutades selleks seda, mida nad oskavad teha. Igal organisatsioonil on võimalik selline viis leida, kuid enamik ei ole seda otsinud ja, veel hullem, paljud arvavad, et pole vajagi – töö peabki mõttetu olema.

Martin A. Noorkõiv juhib Sihtasutust Domus Dorpatensis (DD), mis pakub DD Akadeemia programmi tudengitele ning DD StratLabi strateegiakonsultatsiooni avalikule ja kolmandale sektorile. TÜ doktorantuuris uurib Martin jätkusuutlike siirete teemat ning vabal ajal on ta pühendunud „Star Treki" fänn.

TÖÖ TÄHENDUS AJALOOLISELT

Kujutan ette, et nii mõnigi, kes seda praegu loeb, võib mõelda, et see on lihtsalt mingi heade aegade probleem; et oleme „pehmoks" läinud ja vanasti piisas lihtsalt tööst, polnud vaja mingeid peeneid tähendustasandeid. Töökoht pidi tooma leiva lauale ja töölt ei otsitud pingpongilauda ega elu mõtet.

Ühtpidi, isegi kui see oleks nii, siis mis sellest? Igal ajastul ongi omad väljakutsed ja neid ongi õige just siis lahendada. Aga teisalt mulle tundub, et tegelikult ei ole nii. Ajalooline kogemus näitab just seda, mida ma siin öelda püüan. Enamasti töötati elualadel, mille vajalikkus ühiskonnale ja inimestele oli tegelikult väga ilmselge – põllumajandus, toiduvalmistamine, ehitus. Need tööd toitsid, majutasid ja seega aitasid inimesi, kogukonda ning ühiskonda väga otseselt.

Need tööd võisid olla rasked ja tervist kahjustavad, kuid neil oli väga selge tähendus ja mõte. Need olid suunatud iseenda, oma pere, kogukonna ja laiemalt ühiskonna heaolu tõstmisele. Tähendust ei pidanud otsima, see oli ilmselge. Isegi sellises olukorras on riigid ja valitsejad teinud veel ka lisapropagandat ning neid töid ja nende ühiskondlikku panust esile tõstnud – meenuvad nõukogudeaegsed plakatid viljapõldudega, kuid täpselt sama eesmärgiga reklaamid ka läänest. Põllutööde kiitmist ja ühiskondlikult kasulikuna raamistamist võib aga täheldada juba tsivilisatsiooni ajaloolistes hällides, rääkimata veel varasemast jahitegevuse ülistamisest koopamaalingutel. Inimkond on alati väärtustanud kõrgelt töid, mis aitavad teisi.

Seega, kui vanasti ei olnud töö rohkem ja selgemalt tähenduslik ainult sisemiselt, vaid seda raamistasid nii ka riigid ja ühiskond laiemalt, siis praegu elame täpselt vastupidisel ajastul. Meil pole mitte ainult palju töid, millel puudub tähendus või mis on nii keerulised ja kaudsed, et need pole indiviidile hoomatavad, vaid meid ümbritsev maailm kannab tihti isekust, individualismi, erajõukust ja isiklikku edu ülistavat sõnumit.

MIKS NII MÕTTETUKS ON LÄINUD?

On inimesi, kes arvavad, et see on kõik üks suur vandenõu. Keegi kuskil otsustas, et nii on hea inimesi ära kasutada; et „valitsev klass" kujundas sellise olukorra tahtlikult. *I call bullshit*. Enamik asju ühiskonnas juhtub, areneb sammsammult ilma kellegi tugeva kontrolli ja „suure plaanita". Nii ka meie praeguse olukorra puhul.

Inimkond on alati väärtustanud kõrgelt töid, mis aitavad teisi.

Suures plaanis tundub see areng mulle üsna loomuliku protsessina. Ühiskondliku ja tehnoloogilise progressi paratamatu tulemus kõikjal üle planeedi on olnud see, et järjest vähem inimesi peab tegema füüsiliselt rasket tööd (mis on hea) ning inimtegevus on nihkunud selle tulemusena teenuste ja muu kergema juurde. See on omakorda tekitanud vajaduse selliste töökohtade järele, mis haldavad, juhivad, teavitavad ja teevad kõike muud sellist – neid ameteid on antropoloog **David Graeber** nimetanud *bullshit job*'ideks[1].

Antud juhul pole aga ilmselt siiski päris vale veidi **Thatcherit** ja **Reaganit** süüdistada, või ka Eesti poliitikuid, kes on pidanud isekust positiivseks jõuks. Teatud poliitilised liikumised on edendanud 70–80ndatest saati neoliberalistlikku pseudopsühholoogilist suhtumist ühiskonda ja majandusse. Püüdnud meid veenda, et kõige parem on selline ühiskonnakorraldus, mille aluseks on kõigi inimeste ja ettevõtete (majanduslik) sõda kõigi teiste inimeste ja ettevõtete vastu. Selle mõtteviisi alustekstiks sai **Milton Friedmani** 1970. aastal avaldatud essee pealkirjaga „The Social Responsibility of Business Is to Increase Its Profits", mille iva sai võtta kokku hüüdlausega „ahnus on hea"[2]. Friedman ründas essees senist arusaama, et ettevõtetel lasub vastutus oma töötajate heaolu, kitsamalt enda tegutsemispiirkonna ja laiemalt ühiskonna hüvangu eest. Ta veenis ettevõtete juhte ja poliitikuid üle maailma edukalt selles, et ettevõtete fookust peab hoidma 100% aktsionäride jõukuse suurendamisel ning et kõik muu tuleb siis juba ise. 50 aastat hiljem paistab üsna selge, et seda pole juhtunud ning Friedmani arusaam polnud mitte ainult vale, vaid ka kohutavalt kahjulik[3].

MIDA EI PEAKS TEGEMA

Ma ei ole muidugi esimene, kes neid mõtteid mõelnud on. Paljud on neid probleeme märganud ja lahendama asunud. Mulle tundub aga, et leitud on päris mitu „valeteed", mis on kahjuks ka Eestis üsna levinud.

Esimene valetee on kutsuda oma organisatsiooni keegi guru-koolitaja, kes tuleb ja aitab töötajatel oma töö mõttekaks mõtestada. See on halb valik mitmel põhjusel. Esiteks, seda tüüpi asjad kipuvad panema inimesi mõtlema väga enesekeskselt, vaatama sissepoole, ja rihivad kahjuks tihti ka esoteerika valdkonda, mis viib omakorda selleni, et keskeakriisi jõudnuna otsustatakse töökohalt lahkuda ja alustada aurakoolitaja karjääri või midagi hullemat. Veel halvem on aga, et see ei lahenda kuidagi algul tuvastatud probleeme: fookus on ikka endal (mitte teistel inimestel, kogukonnal, ühiskonnal, keskkonnal) ning peamine igapäevane tegevus (töö, mille tegelikku olemust see koolitus ei muuda) jääb samaks nagu enne, s.t tähendusetuks.

Teine valetee (kuigi juba märkimisväärselt parem) on EÜV – ettevõtte ühiskondlik vastutus (*corporate social responsibility*). See tähendab, et ettevõtted võtavad ette ja hakkavad ühiskonnas head tegema. Siin on mitu kari. Esiteks rohepesu või laiemalt mainepesu ehk see, mida tehakse, on rohkem turundus kui päriselt miski ühiskonnale-keskkonnale hea. Palju kurvem on aga olukord, kui EÜV on siiras ja tahetakse päriselt panustada, kuid ei muudeta seda, mida ettevõte/organisatsioon teeb oma põhitegevusena, vaid tegeletakse organisatsioonivälise heategevusega (vähem ja rohkem strateegiliselt). Jällegi, need tegevused, mis peamiselt hävitavad planeeti, rebivad demokraatliku ühiskonna õmblusi lahti või lihtsalt kooirivad mitu nahka tavaliselt inimeselt, jäävad samaks ja lõpuks pettutakse seetõttu ka EÜVs.

MIDA PEAKS TEGEMA

Minu jaoks on ainus realistlik lahendus see, kui võimalikult paljud praegu eksisteerivad organisatsioonid – ettevõtted, avaliku sektori asutused, mittetulunduslikud organisatsioonid – võtavad ette oma põhitegevused, vaatavad neile väga kriitilise pilguga otsa ning kujundavad need ümber nii, et põhitegevus ise teeb rohkem head kui halba. See tähendab, et kui lahutaksime oma ühiskondlik-keskkondlikust kasust meie ühiskondlik-keskkondliku kahju, siis oleksime plussis.

Minu jaoks on ainus realistlik lahendus see, kui võimalikult paljud praegu eksisteerivad organisatsioonid kujundavad oma põhitegevuse ümber nii, et see teeb rohkem head kui halba.

Selleks peaks iga organisatsioon küsima endalt kolm küsimust. 1) Kas meie põhitegevus teeb kahju inimestele, kogukonnale, ühiskonnale, keskkonnale? 2) Kas me saaksime kuidagi seda kahju vähendada? 3) Kas meie põhitegevus saaks kuidagi hoopis aidata inimesi, kogukonda, ühiskonda, keskkonda?

Kui neile küsimustele on vastatud, saab sellest lähtuvalt kujundada reaalselt ümber oma organisatsiooni ja selle tegutsemise peamised alused. Vahetada tooret, toota midagi muud, seada ranged eetilised piirangud klientide valikul jne.

Kui sellise protsessi läbib üksainus organisatsioon, siis on võimatu olla lõpuni „hea". Meie ühiskonnas on kompleksed tarneahelad ja seosed omavahel nii läbi põimunud, et üksi ei ole enam võimalik olla lõpuni keskkonnasäästlik, eetiline, neutraalne, õiglane jne. Ent mida rohkemad organisatsioonid sellise sisekaemuse ja sisemise reformatsiooni ette võtavad, seda lihtsam on omakorda ka kõigil teistel „heaks" saada. Kui elektritootmine on roheline, kui põllumajandus on mahe, kui sotsiaalvõrk on tugev, siis on lihtsam anda oma panus nii, et sellel on päriselt mõte; et see ei tekita ainult paremat tunnet, vaid ongi päriselt parem.

MIKS SEE EI JUHTU?

Sest me ei usu. Oleme elanud juba mõnda aega depressiivses ajastus, kus usku paremasse tulevikku on järjest vähem. Kus meid valitseb jätkuvalt see thatcherlik veendumus, et inimesed on oma olemuselt halvad ja isekad ning seepärast ei maksa panustada teistesse, vaid ainult iseendasse ja oma jõukusesse. Kus parim, mida suudame ette kujutada, on tihti olukord, kus teeme natuke vähem keskkonnale kahju, kui pingutame hästi palju ja hakkame kehvemini elama. See ilmselgelt ei motiveeri, inspireeri ega pane inimesi entusiastlikult tegutsema.

See ongi meie väljakutse tuum: mida rohkemad hakkavad uuesti uskuma, et teistmoodi on võimalik, et enamik inimesi on tegelikult sisimas head ja tahavad teha head, et on mõtet panustada ühistesse asjadesse ehk oma kogukonda, oma riiki, maailma tervikuna, seda lihtsam on kõigil seda päriselt teha.

[1] *Graeber, D. 2013. On the Phenomenon of Bullshit Jobs: A Work Rant. – Strike! Magazine, nr 3.*
[2] *Friedman, M. 1970. A Friedman doctrine – The Social Responsibility of Business Is to Increase Its Profits. – The New York Times, 13.09.*
[3] *Greed Is Good. Except When It's Bad. – The New York Times, 13.09.2020.*

„KVALITEETSET TÖÖKOHTA EESTIS TEGELIKULT VANEMAEALISTELE EI PAKUTA"

Tööturul toimuvad 21. sajandi tehnoloogilisest arengust tulenevalt kiired muutused ja ühiskondliku heaolu seisukohast on võtmetähtsusega see, kuidas töötajad suudavad nende muutustega kaasas käia ning riik ja tööandjad neile selleks tuge pakkuda.

Intervjuu **Peep Petersoniga**. Küsis **Helen Tammemäe**, illustreeris **Andrei Kedrin**

Ametiühingutest kuuleme tavaliselt rohkem Põhjamaade ja teiste heaoluriikide kohta käivatest uudistest kui siinse endise idabloki kontekstis, kus igasugust ühistulist tegevust seostatakse endiselt sageli ebameeldivate mälestustega pealesurutud sotsialismiajast. Ometi on ametiühinguliikumistel olnud ajalooliselt tähtis roll töötajatele selliste hüvede saavutamisel nagu piiratud tööaeg, kehtestatud alampalk ja standardid töökeskkonnale ning töötajatele ettenähtud tasustatud puhkus, pension ja mitmed teisedki sotsiaalsed tagatised, milleta ükski töötaja tänapäeval elu ettegi ei kujutaks. Sellest, mis on ametiühingute suurimad murekohad ja väljakutsed 21. sajandil, rääkisime Eesti Ametiühingute Keskliidu juhi Peep Petersoniga ühe jaanuarikuu neljapäeva ennelõunal olukorrale kohaselt üle veebi.

Teatud piirini on kodus töötamine nauditav ja mõnus, aga tegelikult väga paljud inimesed igatsevad kontorikeskkonda või vahel mõne inimese nägemist.

Ma pean tunnistama, et see on mu esimene veebi vahendusel tehtav intervjuu ja veel aasta tagasi poleks ma ilmselt nii kergesti seda teed läinud. Praegune olukord on päris palju töötegemist muutnud ja siit ka esimene küsimus: kuidas on pandeemia tööturgu laiemalt mõjutanud?

Toimunud on kindlasti arenguhüpe ja me oleme saanud teada, mida tähendab massiline kaugtöö. Ühelt poolt kehtisid mingites sektorites, nagu pangandus, ministeeriumid või riigiaparaat, varem dogmad ja inimestele ei võimaldatud kaugtööd, kuigi oleks ammugi võinud. Nüüd on see müüt murtud ja on tõestatud, et kodus saab töötada. Teisalt on aga muutunud ka arusaam, et kodus töötamine on paradiis. Teatud piirini on see nauditav ja mõnus, aga tegelikult väga paljud inimesed igatsevad kontorikeskkonda või vahel mõne inimese nägemist. Nii et välja on tulnud ka riskid, kus töö ja pereelu ühitamine võib lõppeda sellega, et need lähevad omavahel segamini ja inimesed põlevad selle pärast läbi. Nüüd tuleb tegeleda sellega, kuidas need riskid kinni püüda. Meil on kavas võtta koos tööandjatega kaugtöö kokkulepe uuesti lahti ja käia need soovitused viimase aasta kogemuse baasil läbi.

Mida tõid need erakorralised olud välja meie sotsiaaltoetuste kohta? Kas paljastusid mingid puudujäägid?

Nägime, et maksurežiimist veidratesse töövormidesse põgenemine maksis väga paljudele inimestele kätte. Näiteks nende seas, kes üritasid OÜna leiba teenida, olid lihtsalt FIEd või siis töötasid natuke kahtlaste võlaõiguslepingutega, oli kindlasti neid, kes kannatasid. Peame väga tõsiselt mõtlema, kuidas kõik panustaksid, sest ei ole mõeldav, et nii-öelda traditsiooniline töötegija maksab teiste hüved kinni. Siin tekib aga omakorda küsimus, kas need inimesed tajuvad, et asju võib juhtuda ja seetõttu on mõistlik makse maksta. Iseasi, muidugi, kas neil on üldse võimalik seda teha. Teine pool, mida me näeme tegelikult juba teist kriisi järjest, on see, et inimesed ei leia tööd selle aja jooksul, kui nad saavad töötuskindlustushüvitist või töötutoetust, mis tähendab, et nad kukuvad üle toetuste ääre, muutuvad mitteaktiivseks ja õpivad elama saja euroga kuus. Eelmise kriisi ajal kadus tööturult sada tuhat inimest. Praegu ma väga loodan, et see arv ei ole nii suur, aga tajun, et see hakkab juba tuhandetesse jõudma.

Kas see üle ääre kukkumine tähendab püsivalt töötuks jäämist või ka seda, et lahkutakse kuskile mujale?

Eelmine kord nägime, et kohanetakse mingisuguse muu sotsiaalse hüvitisega. Viimati oli selleks töövõimetuspension, mis võttis Lõuna-Eestis kümnete tuhandete kaupa inimesi tööturult maha. Ja teine, noorem grupp leiab endale tööd välismaal. See sada tuhat tuli nende kahe peale kokku. Meil on praegu üks eelnõu, mis pikendaks natukenegi tööturahade maksmist, et inimesed jääksid tööturuga aktiivsesse suhtesse. Sellega saab neisse optimismi süstida ja tagada neile väärikama sissetuleku. See on aga natuke hiljaks jäänud, sest inimesed juba kukuvad sellesse auku.

Selle peale on sobilik küsida, mida teie arvate kodanikupalga ideest?

Tegelikult inimesed tahavad väärikalt majanduses osaleda ja oma elatise ausalt välja teenida. Töö ei ole ju ainult raha saamise allikas – see on inimese jaoks midagi tähtsamat, see on sotsialiseerumisviis. Seal on aga argumente, mida saaks lahendada teisiti. Näiteks vaba aeg enese täiendamiseks – seda saab tekitada ka mõne muu meetmega, näiteks võimaldades inimestel võtta endale enesetäienduseks regulaarselt kuus kuud.

Kodanikupalga puhul on pisut problemaatiline mugandumise küsimus. Mitte et inimene läheks laisaks ja talle meeldiks selle summaga elada, aga tal kaob mingil hetkel kontakt tööturuga ja teda lihtsalt ei veena enam tagasi tulema. Ta ei ole vaimselt enam suuteline tööturul toimetama.

Võlgneme küll ametiühinguliikumistele paljud hüved, millest keegi veel üheksateistkümnenda sajandi keskel unistadagi ei osanud, aga ometi tundub mulle, et ametiühingute aeg on läbi saamas ja nende tähtsus kahanenud. Mis te arvate, miks ametiühingusse kuulumine tänapäeval eriti populaarne pole?

Ma mäletan veel aegu, kui ametiühingute nähtavus Eestis oli kõva, aga tulemus oli null. Näiteks eelmise kümnendi lõpp Reformierakonna kuldajal, kui ametiühingute väga efektsed liigutused ei toonud tulemusi, mis tekitas omakorda suurt pettumust. Väga paljud nendest aktivistidest, kes uskusid toona, et ametiühingute kaudu saab elujärge ja ühiskonda muuta, kolisid hiljem EKREsse üle. Mul on olnud seda väga valus pealt vaadata.

Praegu on ametiühingud siiski nii Eestis kui ka Euroopas taas mõjukamad, kui meediapilt lubab näha. Sisuliselt on mindud tänavalt Brüsselisse laua taha reaalselt asju otsustama ja seda vahel üle tööandjate peade. See on käiguvahetus, mida väljast võib-olla tõesti ei taju, aga mis päeva lõpuks annab inimestele tegelikult rohkem.

Kas EKRE poliitikud täitsid kuidagi nende ametiühingutes pettunud valijate ootusi seoses töö-hõivega?

Eks need valitsemised on jäänud lühikeseks. See pakub soovi korral võimalust edasi uskuda, et küll kord tuleb aega, kui pirrud kahel otsal, jne. Kindlasti oli ja on ühiskonnas juurdunud dogmasid, mis tahtsidki raputamist ja mille raputamisel oli tööturule positiivseid mõjusid, aga see ei õigusta üldist tülikiskumist ja inimeste hullutamist.

Mis on olnud ametiühingute viimase aja suurimad võidud?

Meil ei ole olnud sellist aastat nagu 2020 alates 00ndate algusest peale. Viimane aasta on olnud väga tõhus koostöö aasta ja väga paljude kokkulepete aasta. Õnnestus hallata koroonakriisi ning tõsta töötuskindlustushüvitisi ja töötutoetusi. Samuti kehtestada teise päeva ravikindlustus, mille puhul oleme veendunud, et see saab kunagi jälle alaliseks. Leppisime paremini kokku usaldusliku kaitse, Euroopa tasandil alampalga ja lähetamise direktiivid. Praegu on näiteks õhus ka küsimus, kas töötajal peaks olema vaimse tervise huvides õigus mitte olla kättesaadav, et ta saaks päriselt efektiivselt puhata.

Kas kriisiajal kasutusele võetud meetmete jätkumine natukene soovmõtlemine ei ole? Mis annab alust uskuda, et riik ja tööandjad on nõus nendega jätkama?

Kriisi ajal kasutati ajutisi meetmeid ja neid, millel on tõenduspõhine positiivne mõju näiteks haigekassa eelarvetasakaalule kümnete aastate lõikes. Terviselõhe rikaste ja vaeste vahel on kasvamas – kui suurel osal rahvastikust jäävad haigused märkamata või korralikult ravimata, põhjustab see tulevikus keerulisemaid ja kallimaid juhte. Kassade tasakaal ning tarkade ja tervete töötajate puudus on tööandjatele aktuaalsed teemad.

Terviselõhe rikaste ja vaeste vahel on kasvamas – kui suurel osal rahvastikust jäävad haigused märkamata või korralikult ravimata, põhjustab see tulevikus keerulisemaid ja kallimaid juhte.

Eesti Tööandjate Keskliidu volikogu esinaine Kai Realo süüdistas ametiühinguid reaalsest elust võõrandumises ja eelmise sajandi algusesse kinni jäänud mõtteviisis, kuna nad seisavad vastu paindlikule tööajale ja, tsiteerin, „võitlevad palgatõusu asemel puhkuselt tuleku ja puhkusele mineku toetuse ning kolleegidega suvepäevadel telkimise eest". Kuidas kommenteerite?

Meie muusika tellib meie liige ja kui inimesed töötavad eelmise sajandi töökohtadel, siis nad tellivad ka vastava muusika. Kahjuks on nii, et kõik Eesti inimesed ei ole veel kahekümne esimesse sajandisse jõudnud. Siin on tööandjatel vaja peeglisse vaadata. Kas see, mida nad pakuvad, on kahekümne esimene sajand? Muidu on meil nii, et eliit elab võib-olla juba kahekümne teises sajandis, aga keegi lohiseb alles üheksateistkümnendas järele. See kokkuõmblemine on ühiskonnale praegu ülimalt tähtis.

Hiljuti kuulsime uudist, et Google'i otsingumootori emafirma Alphabet töötajad lõid ametiühingu, mis on selles mõttes ootamatu, et tehnoloogia- ja idufirmade sektoris pole ametiühingud tavapärased.

See on kunstlik ettekujutus, justkui ametiühingud oleksid tänapäeva tehnoloogiasektori töötajatele ideoloogiliselt võõrad. Kui vaatame Põhjamaid, siis kõige kiiremini kasvab just erasektori kontoritöötajate ametiühing. Probleeme tuleb ju tööelus ikka ette ja olgugi et tehnoloogiasektoriga on tõesti nii, et tööandjad trumpavad üksteiselt inimesi üle, siis see ei tähenda, et probleeme ei ole. See on väga tulemustele orienteeritud sektor, läbipõlemisrisk on suur ja igal töötajal on mingisugune Achilleuse kand, mis teda ohustab ja mille nimel ta on valmis ühinema ja tegutsema.

Sattusin nägema pealt olukorda, kus palgati PR-firma, et teatada oma töötajatele ettevõtte raskustest, kuigi inimesed peaksid olema ettevõtte käekäiguga pidevalt kursis. Ehk sellise kaasamisvaimuga ei ole ka Eesti tehnoloogiasektoris nii ühemõtteliselt hästi.

Ometi jääb selline mulje, kui vaadata, et paljud idufirmad on nagu laste mängumaad, kus töötajatele pakutakse nende ettevõttesse meelitamiseks rohkelt hüvesid.

Jah, näiteks ühes ettevõttes anti töötajatele regulaarselt koju kaasa kast õlut. Kui tervislik ja adekvaatne see on? Kui inimesed saavad vanemaks ja nende vajadused muutuvad, siis kast õlut ei ole nende jaoks enam motiveeriv. Tegelikult on vaja dialoogi ja inimestel võivad olla hoopis teistsugused küsimused kas või eetika vallas, nt kas me oleme eetilised või kas me oleme jätkusuutlikud.

Jah, sellesama Alphabeti ametiühingusse koondunud töötajate sõnul pole nende eesmärgiks tavapärased töötajate heaolu teemad, vaid keskendumine eetikasse ja tsiviilvastutusse puutuvale. Kas see on ametiühingute tulevikuteema?

Töö mõttekus ja kooskõla eetiliste normidega on töötegijaid, järelikult ka ametiühinguid huvitanud varemgi. Põhivajaduste rahuldumisel tõusevad sellised teemad kindlasti kõigi jaoks kõrgemale kohale.

Mis on lähitulevikus veel põletavad teemad, millega ametiühingutel tuleb tõenäoliselt tegeleda?

Mulle tundub, et tegeletakse ikka nende maailma suurte küsimustega. Üks teema on ka digitaliseerimisega toimetulek. Uuringud ütlevad, et inimesed liiguvad digitaliseerimise tulemusel tööturul üles-alla. Kuidas anda inimesele kindlus, et tema tõuseb üles, mitte ei kuku alla? Mis saab nendest, kes kukuvad alla? Kas see tähendab, et nad on hüljatud ja nende ainuke

jätkub >

< eelneb

lahendus on EKREt valida, või on neil muid alternatiive ellujäämiseks ja väärikuse säilitamiseks?

Lisaks on ka vananemisega seotud küsimused – ühiskond jääb küll vanemaks ja vanemaealistel peaks justkui olema ligipääs töökohtadele, aga näeme, et kvaliteetset töökohta Eestis tegelikult vanemaealistele ei pakuta. Miks? Kas on mingi juhtimis- või oskuste kriis? Need kõik on megatrendid, aga need realiseeruvad inimeste päriselus, mis tähendab seda, et nende megatrendide positiivne lahendus peab olema väga praktiline ja andma reaalse tulemuse. Selle aasta teemaks paistab tõusvat ametiühingute jaoks ka vaimne tervis. Tervishoid ei ole ju ametiühingutele võõras, aga uus on just see, et fookus on vaimsel tervisel. Inimesed tajuvad probleemi ja otsivad lahendust.

Selle aasta teemaks paistab tõusvat ametiühingute jaoks ka vaimne tervis. Tervishoid ei ole ju ametiühingutele võõras, aga uus on just see, et fookus on vaimsel tervisel.

Kas vaimse tervise probleemid on kuidagi töö muutunud olemusest tulenevalt uued või on varem olnud lihtsalt pakilisemaid probleeme, millega ametiühingutel on tulnud tegeleda?

Huvitaval kombel on teema tõstatunud ka traditsioonilisematel elualadel, kus pealtnäha nii palju muutunud ei ole. Küll aga on kasvanud üldine ühiskondlik ärevusfoon, millele mitmed uuema aja leiutised, nagu sotsiaalmeedia, kindlasti hagu alla panevad. Mõju on ka alalisel tõhustamisel – usul, et sidrunist tuleb kindlasti veel mõni piisk, kui seda õige nurga alt pigistada. Tihti ei ole muutused töökorralduses piisavalt läbi kaalutud ja viivad lõpuks kellegi läbipõlemiseni.

Miks on n-ö traditsioonilised naiste tehtavad tööd valdavalt madalamalt tasustatud? Kas naised on olnud kehvemad oma õiguste eest seisjad või mis põhjustel on see teie arvates nii kujunenud?

Alguses me läksime kaasa liikumisega, et palgalõhe on suur ja keegi on paha ja süüdi. Siis saime mingil hetkel aru, et asi ei ole nii lihtne, vaid tuleb põhjustesse süüvida, ja seda me siis ka tegime. Mingit rolli mängib siin see, et naised tajuvad rohkem oma vastutust pere ja laste kasvatamise ees, mis tähendab, et nad teevad alalhoidlikumaid valikuid.

Eesmärk vähendada palgalõhet üks protsent aastas, mis meil 2015. aastal ametiühingute sees püstitati, on kuhjaga täidetud. Kas see nüüd ainuüksi meie teene on, aga on väga selge trend, et palgalõhe väheneb, ja neid asju, millega palgalõhet vähendada, on töös väga palju. Vanemahüvitised, lasteaiakohad, kultuurimuutus – oleme leppinud neid asju tööandjatega kokku vähemalt kuus-seitse. Aga jah, pidime loobuma sellest lihtsast „tööandjad on sead" mudelist, mis oleks olnud väga efektne.

Rootsis ei aktsepteerita mingisuguseid maksuvabasid töövorme ja Wolt on seal klassikaline transpordiettevõte, millele kehtivad kollektiivleping ja sektori miinimumpalk.

Vahepeal levis müüt, et automatiseeritakse lihtsaid töid. See ei vasta tõele – automatiseeritakse keskmise raskusega töökohti. See tabab kogu keskklassi ja vähem tabab see lihtsa töö tegijaid.

Kuidas on mõjutanud meie Euroopa suurimat palgalõhet täpsemalt lastega koju jäämine?

Traditsiooniliselt on kõige suurem palgalõhe Eestis panganduses, kus avaneb selline pilt, et 70% pangandustöötajatest on naised. Kui liigume juhtivatele tasanditele, siis seal osakaal pöördub: 70% on mehed, 30% on naised. Küsimus on selles, kuhu naised kadusid. Selgub, et naised olid vahepeal kolm kuni kümme aastat ära ning mehed tegid samal ajal karjääri ja liikusid püsivalt edasi. Swedbank on näiteks võtnud endale eesmärgi, et nad märkavad ja üritavad seda kompenseerida – julgustavad ka mehi koju jääma, et see oleks ühtlasem. Samal ajal toetatakse vahepeal koju jäänud naisi, et nende anded saaksid ka kõrgematel tasanditel rakendatud.

Ma lugesin hiljuti raamatut evolutsioonilisest psühhiaatriast, kus oli selline väide, et looduses ei liiguta ükski elusolend lillegi, kui tegevusele kuluv energia ületab seda, mille ta vastu saab – see ei ole lihtsalt jätkusuutlik. Kuidas on võimalik, et meil on Eestis üleüldse nii suur palgavaesuse probleem? Kas see tähendab, et miinimumpalk ei ole tegelikult elatustasemele järele jõudnud?

Mingil perioodil vähenes palgavaesuse protsent meil väga jõudsalt. Suurt mõju avaldas see, kui saime tööandjad nii kaugele, et nad olid nõus viis aastat järjest alampalka kümme-üksteist protsenti tõstma. Samal ajal tõusis keskmine palk kuus protsenti ehk oli selgelt näha, et tööturul toimus palga kompressioon ehk ühtlustus.

Aga sellega saab ja tuleb edasi minna. Kui oleme liikunud kahekümne aasta jooksul olukorrast, kus alampalga saaja teenib kolmkümmend protsenti keskmisest palgasaajast, selleni, et praegu on see esimest aastat neliikümmend protsenti, siis nüüd räägitakse üleeuroopalise alampalgapoliitika kombe kohaselt viiekümnest. Siin tekib küsimus, kas meil on vahendeid, et järgmine kümneprotsendine hüpe toimuks näiteks kümne, mitte kahekümne aasta jooksul. Põhjus, miks Euroopa Liit sellega tegeleb, on Brexiti mõju – nähakse, et see Euroopa Liit ja see maailm kaob, kui me päriselt võrdsuse eest ei seisa. Palgaturg on tegelikult kõige suurem tasandav asi – kõik see, mida riik pärast kompenseerib, on nii-öelda tühi-tähi, võrreldes sellega, mis toimub palgaturul.

Te ise ometi ütlesite sügisel Postimehele antud intervjuus, et kui palk tõuseb, tõusevad ka hinnad ja inimestele rikkust kätte ei jää.

See on natukene kontekstist välja võetud. Ametiühingu tegevus peab olema hästi mõtestatud. Oleme õppinud seda Islandilt, Norralt ja Rootsilt. Neil on olnud perioode, kus palgad tõusid väga kiiresti, ja kui nad hindasid kümne aasta järel, kas elatustase on tõusnud, siis nad avastasid, et ei ole. See tähendab, et nad loobusid sellisest viisist ja praegu on palgaläbirääkimine väga teaduslik – päriselt arvutatakse välja mõistlik protsendimäär tõusuks, et ostujõud tegelikult tõuseks. Küsimus on selles, kas seda kõrgelt teaduslikku mudelit saaks ka Eestis rakendada. Eestis on minu arvates rohkem vaja suurtel läbirääkimistel kokkulepitavaid palku – nii saaksime me seda ostujõudu parandada.

Kuidas muudab platvormitöö tööturgu ja mis võimalusi see endas evib?

Inimestele, kes on sattunud tööturu äärealale, pakub platvormimajandus head ligipääsu. Olgu nendeks välismaalased, keda võib-olla mingil põhjusel tavalistel töökohtadel ei aktsepteeritaks, või vanglast vabanenud või muud kolmandad. Teisest küljest jäävad inimesed seal sotsiaalse aspekti mõttes kaitsetuks. Kindel on see, et siin tuleb midagi teha, ja me ei saa nõustuda, et olukord jääbki igavesti selliseks. Rootsis ei aktsepteerita mingisuguseid maksuvabasid töövorme ja Wolt on seal klassikaline transpordiettevõte, millele kehtivad kollektiivleping ja sektori miinimumpalk. Nende töötajate eest nõutakse nii pensionikindlustuse kui ka sotsiaalkindlustuse maksmist, mis omakorda viib jälle selleni, et kui need maksud makstakse ehk töötajatele antakse sotsiaalsed garantiid, siis kliendibaas kukub selle hinna eest ära. Ühesõnaga, inimesed on võtnud selle mugava teenuse kasutusele tingimusel, et see on väga odav. Kui nad on sunnitud selle eest õiget hinda maksma, siis selgub, et turgu enam ei ole.

Kui ma olen taksojuhtide käest küsinud, kuidas on nende tööd mõjutanud Bolti ja teiste sarnaste taksorakenduste tekkimine ja nende heaks töötamine, siis olen saanud alati pigem positiivset tagasisidet, näiteks hinnatakse väga vabadust töötada vaba graafiku alusel ja traditsioonilise sotsiaalkaitse puudumine ei paista sealjuures kedagi morjendavat. Ehk minu ettekujutus sellest, et kujunenud olukord, kus taksot sõidetakse peamiselt FIE või OÜna, on töötajate õigustest ülesõitmine, pole siiani kinnitust saanud.

Eestis on see turg olnud tegelikult pikka aega prekaarne ja taoline hingetõmbemoment tekkis ehk sellest, kui väga paljud väikeste taksofirmade juhid asendati selle uue tehnoloogiaga. Sealt tekkis mingisugune hingamisruum ka juhtidele. Paljud veel naudivad siiani, et asi on läinud varasemaga võrreldes paremaks. Küsimus on selles, mis on taksojuhtide hulgas nende inimeste osakaal, kes teevad seda muu töö kõrvalt, kellel on sotsiaalsed tagatised mujal olemas ja kes teenivad lihtsalt lisa. Ja kui palju on neid, kelle puhul realiseeruvad need sotsiaalsed riskid.

Platvormitöö puuduliku sotsiaalkaitse korvamiseks on pakutud seadusandluses välja selline kategooria nagu „majanduslikult sõltuv töötegija". See on siis neile, kes formaalselt teevad küll iseseisvalt tööd, aga saavad ikkagi oma põhisissetuleku ühelt tööandjalt.

Põhimõtteliselt on riigil võimalus ettevõtjatega kohtud läbi käia ja jõuda kunagi selle arusaamiseni. Ma üldiselt muidugi ei usu, et riigikohus oma liberaalsuses kunagi selleni jõuaks, et tegu on tavalise töösuhtega. Aga võib-olla jõuab, nii nagu on teised ülemkohtud Euroopas jõudnud. Siis on võimalik, et inimene liigub sellest iseseisva ettevõtja faasist automaatselt täiskohaga töö tegijaks ning talle laienevad kollektiivlepingud ja kõik töötaja reeglid. Või siis seadusandja loob mingisuguse eraldi klassi, milleks on see majanduslikult sõltuv töötegija. Diskussioonid, kas hakata platvormitööd ka Eestis reguleerima, käivad meil tegelikult taustal nii ministeeriumi kui ka tööandjatega.

Tehnoloogia areng on teinud töötegemise palju efektiivsemaks, ometi pole see toonud endaga kaasa suuremat hõlpu töötajale, vaid isegi vastupidi – üldine elutunnetus on pigem kiirenenud. Kui tõenäoliseks peate lähitulevikus tööaja lühenemist neljale päevale nädalas?

See on isegi Eestis sissetuleku teatud tasemel reaalsus – kui teenid piisavalt, siis sul on võimalus valida. Aga praegu eelistaksid väga paljud töötajad võtta selle viiendiku tööajast välja ikkagi rahas, mitte ajas. Meil on jätkuvalt palju inimesi – üle poole tööturust –, kelle jaoks raha puudujääk on suur probleem. Selles mõttes on see kompleksne küsimus, kuidas liikuda üldiselt kogu tööturuga eelmisest sajandist tänapäevale lähemale. Ja mida lähemale me jõuame, seda rohkem on inimesi, kes valivad lühema tööaja.

Ma küsiks siis ka vastupidi, et kui palju on praegu neid, kes töötavad kahe täiskohaga või lisatöökohtadel?

See on väga-väga tõsine teema paljudel ametialadel. Olen puutunud kokku kiirabitöötajaga, kes läks pärast 24-tunnist vahetust kiirabis päästeametisse ööpäevasesse vahetusse. Kui ta oli piisavalt kaua niimoodi töötanud, lagunes selle tagajärjel ka tema pere. Selle peale oli ta valmis võtma sinna otsa ka kolmanda, taksojuhiameti. See on sügavalt jätkusuutmatu ja kui selliseid inimesi on palju, tekitab see üldist ühiskondlikku depressiooni ja see on oht demokraatiale. Ehk **Biden** võib võita, aga probleem ei kao.

Kuidas mõjutab tööprotsesside automatiseerimine tööturgu? Millised omadused ja oskused on sellel turul edu saavutamiseks vajalikud?

Tuuakse välja kaht aspekti: üks on tehnoloogiline võimekus, aga järjest rohkem rõhutatakse ka sotsiaalseid oskusi, et siduda lõpuks tervikuks see nii-öelda pihustunud maailm. Automatiseerimisel on pihustav efekt, mis tekitab olukorra, kus ükski väide tööturu kohta ei kehti. Vahepeal levis müüt, et automatiseeritakse lihtsaid töid. See ei vasta tõele – automatiseeritakse keskmise raskusega töökohti. See tabab kogu keskklassi ja vähem tabab see lihtsa töö tegijaid. Investeeringud lihtsa töö automatiseerimisse on tunduvalt väiksemad, sest palgad on madalamad. **Robert Kitt** on öelnud, et kui masina liisingumakse on kallim kui palk sama töö eest, siis mingit masinat kunagi ei osteta.

Kui mõni IT-sektori lipulaev ütleb, et meie võtame tööle ainult ülikoolist tulnud noori, sest meil on kõik alla neljakümne, siis see ei olegi jätkusuutlik ja see ei ole kooskõlas start-up'induse mitmekesisuse algideega.

Olen täheldanud eriti tehnoloogiasektori puhul kriitikat, et ülikoolid ei suuda valmistada ette sellist tööjõudu, mida meie iduettevõtlus tegelikult vajab. Kas see kriitika on põhjendatud?

Ma saan aru, et see sektor tahaks, et ülikool oleks kui tehas, mis vorbib neile mingisugust materjali, aga selle tehase ümberseadistamine ei käi nii kiiresti. See omakorda tõstatab küsimuse seoses IT-sektori omavastutusega näiteks koguda tööturult kokku inimesed, kelle matemaatilised võimed on kõrged. Meil on tööturul seitsesada tuhat inimest, kelle kohandamine, sobitamine ja taassobitamine sellesse maailma on järgmise kahekümne aasta demokraatia ja arengu seisukohast väga kriitilise tähtsusega. Selle seitsmesaja tuhande tööealise hulgas on palju bussijuhte, kellel tegelikult susiseb kodus arvuti ja *bitcoin* tiksub. Nad tuleb lihtsalt üles leida ja tööle võtta.

Kui mõni IT-sektori lipulaev ütleb, et meie võtame tööle ainult ülikoolist tulnud noori, sest meil on kõik alla neljakümne, siis see ei olegi jätkusuutlik ja see ei ole kooskõlas start-up'induse mitmekesisuse algideega.

Kas on reaalne rakendada selliseid näiteks keskeast vanemaid reaalteadustes taibukaid bussijuhte IT-sektoris?

Mina usun sellesse ja väidan, et see on realistlik. Ei ole nii, et inimene saab kohe tipparendajaks, aga neid on võimalik märgata ja kaasata. Kui mõni IT-sektori lipulaev ütleb, et meie võtame tööle ainult ülikoolist tulnud noori, sest meil on kõik alla neljakümne, siis see ei olegi jätkusuutlik ja see ei ole kooskõlas *start-up*'induse mitmekesisuse algideega. Nii et küsimus on selles, kas me tegelikult väärtustame täiskasvanud õppijaid. Kas me suudame kujundada oma juhtimist nii, et me kõik ei ole ühte nägu, vaid saame hakkama mitmekesises kollektiivis. See ongi väga kriitiline küsimus ka sellele sektorile.

Ma tahaksin rääkida teiega veel veidi ka õiglasest üleminekust Ida-Virumaal, kus vaetakse selle üle, kuidas tagada uued töökohad põlevkivitööstuses hõivatud inimestele. Täna hommikul lugesin ERRist, et Ida-Virumaa omavalitsuste liidu juht Eve East ei näe võimalust põlevkivitööstuse kiireks sulgemiseks[1]. Milline on teie nägemus Ida-Virumaa lähitulevikust tööhõive kontekstis?

Me kuuleme palju selliseid fantastilisi lugusid, kus inimesed lähevad otse kaevandusest ülikooli professoriks, aga peame olema natuke realistlikumad. Sealne põhiküsimus on see, kui kiiresti töökohad asenduvad ja mis töökohad asemele tulevad. Euroopa abi peaks minema väga otseselt töökohtade loomisse ehk investeeringute võimendamisse selles piirkonnas ja sinna tuleb luua Eesti keskmisest tunduvalt kõrgema palgaga töökohti. See tähendab, et tegelikult ei saa põlevkivisektorit välistada, kui sellel on mingi jätkusuutlik versioon. Niimoodi pealiskaudselt pealkirja lugedes mulle see koalitsiooni sõnum loogiline ei tundu. Kui on võimalik teha põlevkivist midagi keskkonda säästvalt, siis sinna tuleks investeerida, kuni meil ei ole paremat tehnoloogiat. Ühesõnaga, meie liikmed on päris inimesed, kes peavad päriselt saama leiva lauale, mis tähendab, et muutus peab olema reaalne ja töökohad peavad olema tagatud.

Kuigi mõned inimesed arvavad, et tööstust ei ole enam vaja, toob see meile jätkuvalt telefoni taskusse ja söögi lauale. Ida-Virumaa on piirkond, kus Eestis võiks areneda kõrge väärtusega tööstus.

Kas teil on mingi ettekujutus sellest, mis töökohad need võiksid tulevikus olla?

Praegu on põlevkivisektoris kapitali 1,5 miljardit. Kui tahaksime asendada need töökohad samaväärsetega, siis see tähendab, et kui Euroopa Liidust tuleb 300 miljonit, tuleb see võimendada 1,5 miljardiks või enamaks. Me peaksime investeerima riigi raha tulevikutehnoloogiasse, et need töökohad sinna sünniksid. Väga oluline on just tööstussektori olemasolu. Kuigi mõned inimesed arvavad, et tööstust ei ole enam vaja, toob see meile jätkuvalt telefoni taskusse ja söögi lauale. Ida-Virumaa on piirkond, kus Eestis võiks areneda kõrge väärtusega tööstus. See tooks piirkonda raha, mis jõuaks seal omakorda väikeettevõtete, kohvikuteni, aitaks edendada ka väikeettevõtlust ja võimaldaks seal ka teistsugust majandust.

Põlevkivitööstuses töötajate hulk on ju juba vähenenud. Mis nendest inimestest saanud on?

Viimase koondamisperioodi jooksul lasi just noorem generatsioon end vabatahtlikult koondada ning lahkus Saksamaale ja igale poole laia maailma. Samal ajal on ka inimesi, kes jäid koduseks, kelle toetused on lõppenud ja kes elavad tegelikult väga kehva elu. Näiteks Kreenholmi sulgemise järel ei ole enamik sealsetest töötajatest leidnud endale siiani väärikat kohta ühiskonnas. Kui kriitiline mass on üle ääre kukkunud, siis see kujundab regiooni näo. See on ka põhjus, miks me ütleme, et kiirustame aeglaselt päris tegudega, milleks on jätkusuutlikud töökohad.

Lõpetuseks, ametisse on astunud uus valitsus. Mida te neilt ootate?

Meie põhiootus on hoida neid probleeme, millest me praegu rääkisime, päriselt päevakorral ning säilitada seda formaati, mis **Jüri Ratase** valitsuse ajal loodi. Me tahame, et **Kaja Kallas** jätkaks seda. Et me ei vajuks tagasi Reformierakonna nii-öelda kuldaega, kus kuusteist aastat ühiskonna ja tööturu sidususest tegelikult ei hoolitud. Et saaksime jätkata koos nende asjade lahendamist ja selge plaaniga midagi inimeste jaoks ära teha.

[1] *Kundla, R. 2020. Idavirulaste hinnangul pole põlevkivitööstuse kiire sulgemine võimalik. – ERR, 20.01.*

Lugemiselamus

"Edasi on kirjutatud oma peaga mõtlevate inimeste poolt oma peaga mõtlevatele inimestele."

#1 Marko Mäetamm

#2 Navitrolla

#3 Maarit Murka

#4 Lina Iris Viktor

#5 Edward von Lõngus

#6 Kris Lemsalu ja Kyp Malone

#7 Leslie Laasner

IGAS NUMBRIS SUUR INTERVJUU:

Kadri Liik, Erkki Raasuke, Kersti Kaljulaid, Alexander Stubb, Toomas Hendrik Ilves, Rupert Sheldrake.

IGAS NUMBRIS 100+ LEHEKÜLGE PÕNEVAT LUGEMIST ERI TEEMADEL:

ühiskond, ettevõtlus, kultuur, elustiil, heaolu, intervjuud.

AUTORID:

Tõnu Õnnepalu, Ilmar Raag, Annika Laats, Hardo Pajula, Mihkel Kangur, Kadri Liik, Valner Valme, Katrin Saali Saul, Kristjan Port jpt.

Kõiki ilmunud numbreid saab osta Edasi toimetusest, loe lähemalt:

edasi.org/pakkumised

KUI MISKI MUU EI AITA: STREIGIME!

Streigiõigus Eestis ei ole maailma heldeimate ega ka piiravaimate hulgas, ometi on meil domineerinud pikalt arusaam, et töökas ja kannatlik eestlane ju ei streigi. Samas on mitmed tänapäeva tööelu enesestmõistetavad põhimõtted saavutatud just varasemate streikide tulemusel.

Kairit Kall

Neil, kellele meeldivad esikohad rahvusvahelistes edetabelites, on põhjust rõõmustamiseks. Eestis on nii ametiühingutesse kuulujate osakaal kui ka kollektiivsete aktsioonide, sh streikide suhtarv üks madalaimaid Euroopas. Kui näiteks Soomes kuulub ametiühingutesse 60% palgatöötajatest, siis Eestis vaid 4%. Prantsusmaal ei töötatud streikimise tõttu perioodil 2010–2017 keskmiselt 125 päeva 1000 töötaja kohta, Eestis oli vastav näitaja 9. See aga ei tähenda, et Eesti töötajad oleksid oma töötingimustega ülemäära rahul. Põhjused on tunduvalt mitmetahulisemad.

STREIKIMISE ALGED

Õigus streikida on maailmas üsna fundamentaalne tööõigus, mis tekib valdavalt kollektiivsete läbirääkimiste taustal ja mida peetakse vajalikuks, kuna ilma streikimise potentsiaalita oleksid töötajad üldiselt liiga nõrgal positsioonil, et oma huve kaitsta. Seda õigust kinnitavad näiteks Euroopa Liidu põhiõiguste harta ja Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni konventsioonid. Kuigi ametiühingute kasutuses on mitmed vahendid, millega eesmärke saavutada – läbirääkimised, petitsioonid, piketid, meeleavaldused, kampaaniad jne –, on streik nendest kõige radikaalsem ja n-ö viimane õlekõrs, kui miski muu pole edu toonud.

Ajalooliselt on streikimine olnud vajalik, et saavutada näiteks kaheksatunnine tööpäev, naiste õigus võrdsele palgale ja loomulikult arvukalt palgatõuse ning turvalisemad ja paremad töötingimused.

Tööstusrevolutsioonile ning sellega seotud tööandjate kasvavale võimule ja äärmiselt kehvadele töötingimustele vastukaaluks tekkinud ametiühinguliikumise algusaegadel toimusid streigid peamiselt tööstusettevõtetes ja kaevandustes. Industrialiseerumise käigus kogesid töötajad, et neil on vähe võimu individuaalselt tööandjaga läbirääkimiseks, ning hakati looma ametiühinguid ja organiseerima ühiseid väljaastumisi, mille tööandjad ja riigijuhid küll esialgu ebaseaduslikuks kuulutasid. Üsna sõjakate võitluste tulemusena muudeti ametiühingud Euroopas legaalseks 1860ndatel.

Globaliseerumise ja neoliberaalse ideoloogia pealetungi taustal on streikimine aina enam tähendanud võitlust juba olemasoleva säilitamiseks, mitte tingimata paremate tingimuste saavutamiseks.

Ajalooliselt on streikimine olnud vajalik, et saavutada näiteks kaheksatunnine tööpäev, naiste õigus võrdsele palgale (noh, vähemalt teoorias) ja loomulikult arvukalt palgatõuse ning turvalisemad ja paremad töötingimused. Streigid on olnud teinekord mõjusad isegi väga ametiühinguvaenulikus keskkonnas. Näitena võib tuua 1970. aasta USA postitöötajate streigi, millest võttis osa 210 000 töötajat. Kuigi president **Nixon** oli keelustanud postitöötajate õiguse streikida, tegid töötajad seda sellest hoolimata. Nixon proovis erinevaid strateegiaid, et streiki lõhkuda, kuid töötajad saavutasid lõpuks ikkagi paremad töötingimused ja taastasid õiguse kollektiivsetele läbirääkimistele.

Kairit Kall on Tallinna Ülikooli sotsioloog.

Lääne-Euroopas oli ametiühingute nn kõrgaeg II maailmasõja järgne periood, kus saavutati üsna turvalised ja inimväärsed töötingimused. Selle lõpetas 1970ndate lõpp järjest suureneva globaliseerumise ja neoliberaalse ideoloogia pealetungiga, mille taustal on streikimine aina enam tähendanud võitlust juba olemasoleva säilitamiseks, mitte tingimata paremate tingimuste saavutamiseks. Seejuures on mitmete riikide valitsused streigiõigust piiranud – kõige tuntumad näited on **Reagan** USAs ja **Thatcher** Suurbritannias ning nendest inspiratsiooni saanud valitsused mujalgi.

NÜÜDISAEGSED REGULATSIOONID JA PIIRANGUD

Streigiks nimetatakse töötamise katkestamist eesmärgiga saavutada paremad töötingimused kas siis ettevõtte, majandusharu või kogu riigi tasandil. Kuigi tavakeeles nimetatakse streigiks tihti ka muid aktsioone, nagu meeleavaldused (nt noorte kliimastreik) ja piketid, on streik tegelikult selgelt ja üsna rangelt reguleeritud. Eestis reguleerib seda kollektiivse töötüli lahendamise seadus. Seaduslikult streikida on võimalik vaid siis, kui enne on alustatud kollektiivlepingu läbirääkimisi (kas ametiühingu või töötajate usaldusisiku algatusel), need on ummikusse jooksnud, pöördutud on riikliku lepitaja poole ja ka seal ei ole kompromissi saavutatud. Alles siis tekib õigus korraldada töötüli lahendamiseks streik (ja tööandjal töösulg). Kavandatavast streigist tuleb aga nii tööandjale, riiklikule lepitajale kui ka kohalikule omavalitsusele vähemalt kaks nädalat ette teatada. Kui mõni protseduurireegel jääb täitmata, siis on streik ebaseaduslik, nagu väitis Rakvere Lihakombinaadi juhatus sealse streigi puhul[1]. Ebaseadusliku streigi eest võib määrata rahatrahvi või aresti ning streikivatele töötajatele palka ei maksta, kui just ametiühing ei ole suutnud koguda streigifondi, millest töötajatele (osaliselt) töötasu hüvitada. Seega on streik üsna suur majanduslik väljaminek kõigile pooltele.

Eestis on lisaks „päris" streigile võimalik korraldada ka mitte nii rangelt reguleeritud hoiatusstreike kestusega kuni tund ning streigis osalevate töötajate toetuseks toetusstreike, mis ei tohi kesta üle kolme päeva. Kui varem olid streigid keelatud valitsusasutustes ja muudes riigiorganites ning kohalikes omavalitsustes (üsna tugev rahvusvaheliste standardite rikkumine), siis aastast 2013 ei kohaldata seda keeldu nende riigiasutuste töötajate puhul, kes töötavad töölepingu alusel. Endiselt on streikimine keelatud aga päästeasutustes ning kaitseministeeriumis, kaitseressursside ametis, kaitseväes ja kaitseliidus. Lisaks peab elanike ja majanduse esmavajadusi rahuldavates ettevõtetes ja asutustes tagama hädavajaliku teeninduvõi tootmismahu, mis määratakse poolte omavahelise kokkuleppega, ning esmavajadusi rahuldavate ettevõtete ja asutuste loetelu kehtestab valitsus.

Streigiõigus Eestis ei ole ei maailma (või ka Euroopa) heldeimate ega ka piiravaimate hulgas. Vastav õigus on küll demokraatliku riigi tunnus, kuid enamik riike on siiski sätestanud streikimisele mõningad piirangud, näiteks on tavaline, et streikimine on lubatud vaid kollektiivlepingu läbirääkimiste mõjutusvahendina. Mitmetes riikides, näiteks Saksamaal ja Rootsis, ei saa töötajad individuaalselt streikida, seda on võimalik teha vaid ametiühingu eestvedamisel. Soomes on õigus streikida aga isegi riigiametnikel ning samuti on lubatud poliitilised streigid ehk streikimine poliitiliste nõudmiste toetuseks (nt kui ollakse vastu muudatustele töötuskindlustushüvitise maksmise süsteemis).

Lähiminevikus on tulnud ette, et nii tööandjad, valitsused kui ka kohtud püüavad streigiõigust piirata. Näiteks Euroopa Liidu Kohtu otsused (nn Lavali kvartett) seadsid seoses lähetatud töötajate töötingimustega mõne Euroopa riigi kontekstis kohaliku streigiõiguse kahtluse alla ja rõhutasid Euroopa tasandi ettevõtlusvabaduse ülimuslikkust kohalike töösuhete süsteemi suhtes. 2016. aastal tehtud uuringu tulemused näitasid, et 119 riigist 27-s (ka Belgias, Hispaanias ja Norras) sätestati perioodil 2012–2016 streikimisele uusi piiranguid, millest sagedasimad olid ülemäärased sanktsioonid seaduslikele streikidele (nt teatud põhjustel trahvide või isegi vangistuse määramine streikijatele), karmid protseduurireeglid streigi korraldamisele ning avaliku võimu streikide ebaseaduslikuks kuulutamine[2]. Eesti ametiühingud on rõhutanud, et streigiõigus võiks olla laiem ka Eestis[3].

STREIKIMISE ROLL TÖÖSUHETES

Põhjused, miks mingitel perioodidel ja piirkondades on rohkem või vähem streike, on mitmetahulised ja neid pole võimalik seletada paari teguri kaudu[4]. Kindlasti mängib rolli nii majanduse struktuur, riigi institutsionaalne korraldus kui ka laiem kultuuriline taust, sealhulgas kohalike ametiühingute identiteet. Madal streikimise tase võib näidata nii seda, et töötajad on töötingimustega rahul ja ametiühingud piisavalt saavutanud, kui ka seda, et ei usuta, et kollektiivselt oleks võimalik midagi parandada, ning kardetakse töökohta kaotada või märgistatud saada.

Eesti ametiühingud on olnud üldiselt orienteeritud sotsiaalpartnerlusele ehk eesmärke püütakse saavutada tööandjaga läbirääkimiste teel. Jõulisemaid taktikaid kasutatakse harva ja streiki nähakse vaid viimase abivahendina. See aga ei tähenda, et streigi sümboolne tähtsus ei oleks meie ametiühingutele oluline. Kui streikimise võimalust poleks, siis oleks ilmselt tunduvalt keerulisem ja teinekord ka võimatu paremaid töötingimusi saavutada, sest teadmine selle võimalikkusest lisab töötajate nõudmistele olulist kaalu. Seega võib öelda, et üldiselt on streikimine praktika, mida kasutatakse siis, kui kõik muud strateegiad on end ammendanud ja töötajad on liiga rahulolematud, et jätkata vanaviisi.

Eesti eripäraks on ka töötajate mobiliseerimise ja oma õiguste kaitseks kollektiivselt väljaastumisele viimise keerukus. Taasiseseisvumisjärgsetel aastakümnetel domineeris arusaam, et töökas ja kannatlik eestlane ju ei streigi, streikimine on miski, mida teevad laisad, kommunistid, prantslased… need teised. Alles viimasel aastakümnel on arusaamine streikimise vajalikkusest hakanud mitmekesistuma. Seejuures on märgiline aasta 2012, mida iseloomustab Eesti kontekstis harukordselt kõrge streikimise tase. Streikisid nii õpetajad kui ka tervishoiutöötajad ja neid toetasid mitmete teiste elualade esindajad, sh korraldasid bussi-, trammi- ja trollijuhid õpetajate streigi toetuseks ühistranspordi seisakuid. Kuna Eestis ei ole poliitilised streigid lubatud, on toetusstreigid üks vahend ka poliitilise meelsuse väljendamiseks. Kui arutleda streikimise mõttekuse üle, siis nii õpetajatel kui ka meditsiinitöötajatel õnnestus streigiga töötingimusi parandada, sh palku tõsta.

2009. aastal koguneti Ametiühingute Keskliidu eestvedamisel Toompeale uue töölepingu seaduse vastu piketeerima. Foto: Marko Mumm / Scanpix

STREIKIMISE VAJADUSEST PRAEGU JA TULEVIKUS

Streigid ei ole minetanud oma rolli ka nüüdisajal. Näitena võib tuua hiljutise Amazoni töötajate väljaastumise ebainimlike juhtimispraktikate ja ohtliku töökeskkonna vastu koroonapandeemia kontekstis[5]. 2019. aastast sobib näiteks aga Eesti kõrgharidustöötajate tunnine hoiatusstreik, millega sooviti ülikoolide töötajate palkade tõstmist, rõhudes sellele, et valitsus peaks täitma 2018. aasta detsembris sõlmitud teaduslepet, mille järgi erakonnad kohustusid suurendama teaduse rahastamist ühe protsendini SKTst. Ilmselt oli hoiatusstreik üks tegevustest, mis lõpuks teadusrahastuse suurendamiseni viis.

Tänapäeva Eestis on streikimine töölepinguga töötaja luksus. Töösuhete paindlikkuse vajadusest on saanud aga valdav diskursus, sealjuures levivad üha enam ka n-ö uued töövormid, nagu platvormitöö, kus inimene on ametlikult küll iseendale tööandja, aga sõltub siiski suuresti ettevõttest (nagu Uber, Bolt), kes talle tööd võimaldab. Nendel töötajatel on praegu võimatu tööandjaga kollektiivselt läbi rääkida, sealjuures streigiga survestada, et oma töötingimusi parandada. Selle asemel et arutleda, kas uues paindlikus tööelus üldse on streikidele kohta, võib hoopis küsida, kas tänapäevane streigiõigus pole ehk liiga piirav. Veelgi enam, kas konkreetse tööandja vastu suunatud nõudmised pole ehk liiga kitsad ja õiguste eest peaks võitlema pigem terve sektori tasandil?

Sektori ametiühingul on küll võimalik rääkida läbi sektori tööandjate liiduga, aga kui need puuduvad (nt platvormitaksonduses) või tööandjate liit väidab, et ei ole läbirääkimisteks õige partner (nagu on väitnud Rektorite Nõukogu kõrghariduse puhul), siis ega tegelikult töötajatel palju teha ei ole – sektori kollektiivlepingu läbirääkimisi ei ole võimalik pidada ja streigiõigust ei teki. Kollektiivlepingud, kus minimaalsed töötingimused lepitakse kokku terve sektori jaoks (nagu Soomes), võivad aga olla mõistlikud, sest tagavad ausama konkurentsi ning valdkonna jätkusuutlikuma arengu. Nii ei saavuta ettevõte konkurentsiedu väga kehvade töötingimuste baasil, sest need pole lihtsalt lubatud.

Eesti haridustöötajad 2015. aastal Toompeal streikimas. Foto: Mati Hiis / Õhtuleht / Scanpix

See, milline võiks olla streikimise roll tulevikus, sõltub nii sellest, millist ühiskonda me soovime, kui ka sellest, millisena näeme töösuhteid. Streikimise vajalikkusele viitab nägemus, et tööandjate ja töötajate huvides eksisteerib vastuolu (nt mida kehvemad töötingimused ja madalam palk, seda suurem kasum) ning tööandja on sealjuures võimupositsioonil (omab kapitali, kontrolli, võimalust töötajaid välja vahetada). Tööandjate ja töötajate positsiooni tasakaalustamiseks on töötajatel sel juhul mõistlik koonduda ametiühingusse ja hoida tagataskus ka streigikaarti. Miks on tasakaalukamad töösuhted kasulikud ühiskonnale? Need tagavad jätkusuutlikumad töötingimused ning vähem stressis ja rohkem pühendunud töötajad ning vähendavad ühiskonna sotsiaal-majanduslikku ebavõrdsust. Või mis oleks alternatiiv, kui ei ole tööga rahul? Need, kel on piisavalt individuaalset läbirääkimisvõimu või äärmiselt hooliv ülemus, saavad tingimusi parandada, teised aga kannatagu ära või vahetagu pidevalt töökohti?

Eesti ametiühingud on olnud üldiselt orienteeritud sotsiaalpartnerlusele ehk eesmärke püütakse saavutada tööandjaga läbirääkimiste teel.

[1] *Saarmann, T. 2017. Osa Rakvere lihakombinaadi tapamaja töötajaist streigivad. Ettevõte: see on ebaseaduslik tööseisak. – Ärileht, 17.10.*
[2] *Xhafa, E. 2016. The right to strike struck down? An Analysis of Recent Trends.*
[3] *Peep Peterson: kui oligarhid võivad kõike teha, tuleks streigipiirangud tühistada. – Postimees, 19.12.2019.*
[4] *Dribbusch, H.; Vandoele, K. 2007. Comprehending divergence in strike activity. – Strikes around the world, 1968–2005: Case-studies of 15 countries, lk 366–381.*
[5] *Coronavirus: Amazon workers strike over virus protection. – BBC, 31.03.2020.*

TÄNU RÄNDELE INIMKESKSEMA TÖÖKULTUURI SUUNAS

Skandinaavias leiba teeninud Eesti Kalevipojad on juba praegu paljude oma kolleegide töökeskkonda ohutumaks muutnud. Nende kogemuse tõttu on teisenemas arusaam normaalsest töönädala pikkusest, aga ka perekondlikest rollijaotustest.

Kirjutas **Keiu Telve**, illustreeris **Taavi Pint**

Töö on eestlaste üks peamistest identiteedimarkeritest. Töö on vähemalt varem defineerinud seda, kes me oleme; pannud paika, milline on meie elurütm ning mida saame endale lubada. Antropoloogid **Jeff Hearn** ja **Keith Pringle** on kirjutanud[1], kuidas töö on kõikide elumustrite muutmise alus. Eesti on tulnud sotsialistlikust süsteemist vabasse turumajandusse, teinud läbi kauboikapitalismi ajastu ning vaadanud mitme kümnendi jooksul imetlevalt Põhjamaid, mille heaoluühiskond on olnud kättesaamatu unistus. Selle 30 aasta jooksul on toimunud töökultuuris mitmed edasiminekud, millest nii mõnigi on globaalse rände kõrvalnähtus.

NÕUDLIKUD TAGASIRÄNDAJAD

Alates taasiseseisvumisest on Eestil olnud aktiivne väljaränne lähedastesse lääneriikidesse: 1990ndatel Rootsi, 2000ndatel Soome, viimase kümne aasta jooksul on olnud väljarände eesotsas ka Norra. Üks levinud märksõna, mida välismaal elanud ja töötanud eestlased oma kogemuste kirjeldamiseks kasutavad, on „inimkeskne". Eestlased on tundnud välismaal töötades, et nende panusest hoolitakse, et töötaja on tähtis nii töökollektiivi, ettevõtja kui ka riigi jaoks ning et tema hoidmiseks tehakse kõik võimalik. 2016. aastast on tagasiränne Eestisse hoogu juurde saanud ning naastes võetakse kaasa ka välismaalt saadud oskused ja kogemused. Tagasirändajad mainivad tihti, et nad sooviksid, et eestlased võtaksid nende kogemusi avatumalt kuulda. Nii mõnigi kord on tagasi Eestisse tulnud tippspetsialist jäänud töökonkursilt välja või tema teadmisi on pisendatud väitega, et Eestis pole kellelgi aega töötajaid poputada. Välismaal töötanud eestlasi kujutavad tööandjad kui kergema eluga harjunuid, kes on teeninud suurt raha ega oska enam tööd rügada nagu kohalikud eestlased.

Eestlased on tundnud välismaal töötades, et nende panusest hoolitakse, et töötaja on tähtis nii töökollektiivi, ettevõtja kui ka riigi jaoks ning et tema hoidmiseks tehakse kõik võimalik.

Keiu Telve on antropoloog, Vabamu juht ja Rakendusliku Antropoloogia Keskuse üks asutajatest. Ta uuris oma doktoritöös Eesti ja Soome vahelist pendelrännet.

Taavi Pint on Jõgevalt pärit noormees, keda on alati huvitanud disain ja kunst. Ta on lõpetanud Tartu kunstikoolis trükimeedia kujundaja/küljendaja eriala.

Tõepoolest, tagasitulek Eesti tööturule ei ole kerge. Meil on siiani mitmeid Ida-Euroopa siirdeühiskonnale omaseid taakasid: tutvused kaaluvad üles kompetentsi, tähtajad on kiireloomulised ning tööturul osalejate suurim eesmärk on soov teenida. Töökultuur on säilenõtke ja muutub aeglaselt. Just seetõttu on välismaalt tulevad eestlased kõige olulisemad suunanäitajad. Ühelt poolt on nad omad – tuttavad eestlase olemuse, keele ja kommetega –, teisalt aga maailma näinud ning oskavad tahta paremat kui 60-tunnised ilma puhkuseta töönädalad või aastate viisi ilma inimlike töötingimusteta rabamist. Just nemad saavad tutvustada uut normaalsust ja nõuda töötajate positsioonilt ettevõtluse hoolivamaks muutumist. Nii võime näiteks näha, et Soomes töötanud mehed on märksa teadlikumad ohutusnõuetest ja teavad oma õigusi seoses vanemahüvitise ning puhkusepäevadega.

Alates 2016. aastast on majanduskriisijärgne tagasiränne kasvanud ja välismaise töökogemusega eestlaste osakaal tööturul suurenenud. Rahvusvahelise kogemusega spetsialisti häält on kuulda ja teistsuguse töökultuuriga tuttavate inimeste hulk on piisav, et algatada muutusi ka koduriigis. Rakendusliku Antropoloogia Keskuse uuringud näitavad samuti, et viimaste aastate jooksul on paljudes meestekesksetes sektorites, nagu ehitus ja transport, muutunud märksa levinumaks ohutusnõuetest kinnipidamine, turvavestide ja terasninaga kingade kandmine ning ka puhkuste väljavõtmine. Muutused on kindlasti pikaajalised. Eestis oleme sellega alles algfaasis ja peame veel õppima heaoluriikide töökultuuri mitmeid aspekte, nagu horisontaalsem juhtimine või töötajate kaasamine otsustusprotsessidesse.

PALGAVAESUSEST MÕTTEKA AJAVEETMISE JUURDE

Nõukogude Liidu lagunemise järel on olnud üks suurimatest väljakutsetest töötuse ja vaesuse vähendamine. Eesti tööturgu on iseloomustanud pikalt palgavaesus – on sektorid, kus inimesed töötavad täistööajaga, kuid ei saa lubada endale eluks vajaminevat. See on olnud üks põhjus, miks eestlased on näinud lahendust töörändes lähedastesse heaoluriikidesse. Ka intervjuudest tuleb välja, et mineku põhjused on seotud suurema töötasuga. Kui aga heidame pilgu teise riiki jäämise põhjustele, on pilt palju kirjum. Eestlased jäävad töökohariiki, sest seal on turvalisem, seal on paremad võimalused eneseteostuseks ja riik panustab sealsete inimeste heaolutundesse. Eesti seadis endale 2005. aastal kinnitatud arengukava „Säästev Eesti" järgi samuti eesmärgiks inimeste heaolu kasvatada, sh olid olulised kolm komponenti: sissetulek, turvalisus ja elu atraktiivsus.

Tööelu muutustest lähtuvalt on huvitav just kolmas aspekt, mis nihutab fookuse sissetulekult eneseteostusele ja mõttekale ajakasutusele ning mida hinnatakse töönädala pikkuse, tööga rahulolu ja arendavate võimaluste põhjal. Need kõik on punktid, mida Eestist välja rännanud inimesed mainivad ka oma kogemuslugudes – tähtis pole mitte ainult tööd teha, vaid ka hästi elada.

Näeme, et muutused töökultuuris on jõudnud arengudokumentidest ka pärisellu. Antropoloogina olen märganud, et muutunud on see, mida täiskasvanud ootavad töörütmilt, ja värbamistel küsitakse üha rohkem paindlike võimaluste ning kaugtöö kohta. Sellisel väiksel riigil nagu Eesti on paindlikest töötegemisviisidest ainult võita. Tulevikus võiks olla mõeldav kaugtöö paralleelselt kahes riigis, mis hoiab inimesi jätkuvalt kodukohaga seotuna ja annab põhjuse välismaal veedetud aja järel jälle tagasi tulla.

TÖÖ MUUDAB PEREMUSTREID

Töökultuuri muutused ei jää ainult töökohakesksesks, vaid nendel on laiem mõju ka teistele eluvaldkondadele. Viimased kümme aastat olen keskendunud Eesti ja Soome vahelise pendeltöö uurimisele. Eestis on tavapärane, et pendeltöö valib just pereisa – just tema tunnetab soorollipõhist vajadust vastutada pere sissetuleku eest ning tema õlul on kohustus pakkuda oma lastele ja naisele natukene paremat elu, kui oli võimalik varasemal põlvkonnal.

Kuigi Soome tööle lükkab traditsiooniline rollimuster, on peagi näha, et peresisesed võimudünaamikad hakkavad muutuma. Ühe partneri Soomes töötamine toob kaasa ebatavalise töörütmi, kus pere ei ole koos mitte argipäevaõhtuti ja nädalavahetustel, vaid paarinädalaste vahedega nädala kaupa. Oma välitööde ajal olen märganud, et pendeltöötajatega peredes võetakse koosolemiseks aega: puhkusepäevi planeeritakse ette, koosolemisse investeeritakse nii raha kui ka aega ning laste kasvatamisega seotud kohustusi üritatakse jagada võrdsemalt. Nii võib pereisast saada vabadel päevadel lasteaiakasvataja ning varasemast pereemast kodune perepea. Pendeltööga kaasnevad peredele mitmed uued väljakutsed, aga ilmselge on, et senised peremustrid muutuvad.

Kui tahame suurendada ühiskonna õnnetaset, siis peame muutma seda, kuidas inimesed tööd teevad. Praegune aeg pakub rohkelt võimalusi katsetamiseks, milline võiks olla ideaalne töö ja vaba aja tasakaal ning mis on meie ootused tööandjale ja riigi loodavatele tugistruktuuridele. Eesti töökultuuri kujundamisel võiksid olla seejuures eeskujuks teiste riikide läbiproovitud praktikad.

[1] *Hearn, J.; Pringle, K. 2006. Men, masculinities and children: some European perspectives. – Critical Social Policy, nr 2 (26), lk 365–389.*

KODANIKUPALK – KAS REAALSUS VÕI UTOOPIA?

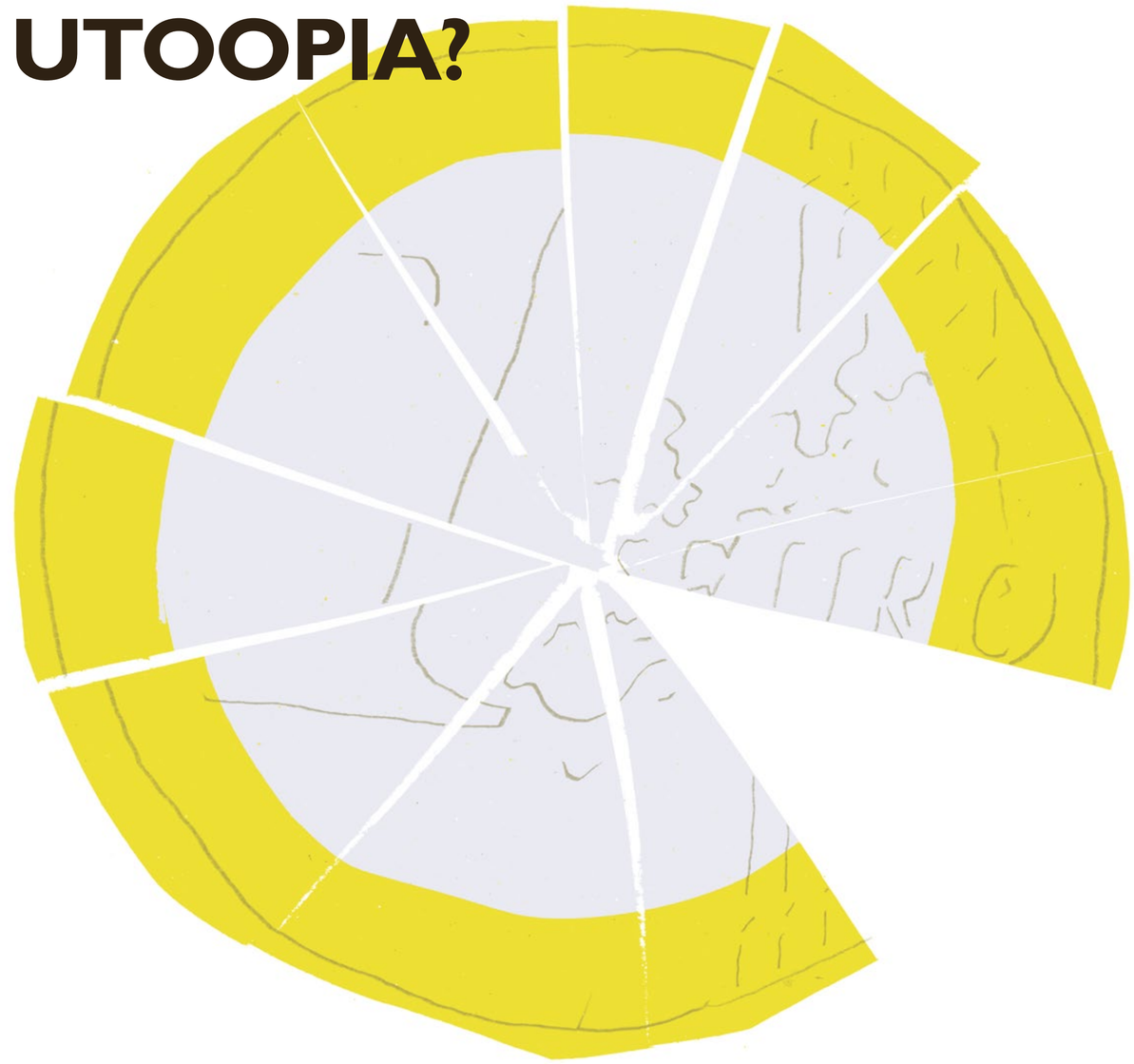

Kodanikupalga lubaduse taga peitub visioon õiglasemast ja vabamast ühiskonnast. Paraku keskenduvad idee eestkõnelejad ainult rehkenduse ühele poolele ja selgust meetme makromajanduslike ning poliitiliste mõjude kohta ei too ilmselt ka väiksemad katsetused.

Kirjutas **Henri Kõiv**, illustreeris **Vahram Muradyan**

jätkub >

< eelneb

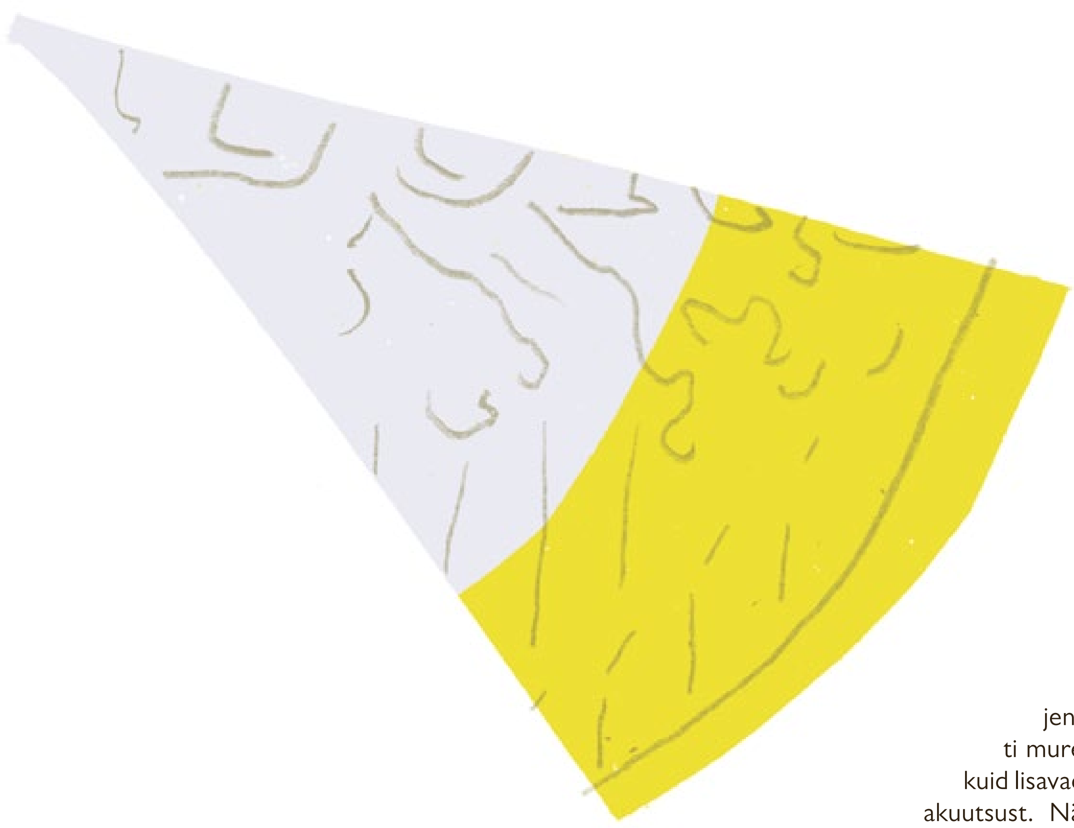

Kodanikupalk ehk tingimusteta baassissetulek on idee, mille kohaselt peaks riik tegema iga kodaniku pangakontole kord kuus rahalise ülekande sõltumata sellest, kas inimene on rikas või vaene, töötu või hõivatud, noor või vana. Sealjuures võiks rahasumma olla piisavalt suur, et see kataks ära inimese baasvajadused.

Kuigi paljud nimetaksid seda ilmselt halvustavalt helikopterilt raha pildumiseks, pole tegemist enam päris marginaalse ettepanekuga. Šveits korraldas kodanikupalga kehtestamise küsimuses referendumi, Soome aga kaheaastase katsetuse, see oli üks USA demokraatliku partei presidendikandidaadi **Andrew Yangi** keskne valimislubadus ning ka sotsialistide kandidaat Prantsusmaa viimatistel riigipea valimistel pani selle oma lipukirjaks, rääkimata paljudest Silicon Valley ettevõtjatest, kes on lubanud väikesemahulisi kodanikupalga katsetusi ise rahastada.

Kodanikupalk võiks olla uues keeruliste töösuhete maailmas universaalne riikliku sotsiaalpoliitika meede.

MIKS RÄÄGITAKSE KODANIKUPALGAST?

Siin saab tuua välja nii aegumatuid kui ka väga ajastuomaseid põhjendusi. Esimene kujutab endast altruistlikku soovi vähendada vaesusriski. Ideaalis vaesus kui selline üldse maamuna pealt kaotada. Kodanikupalga tulihingelised toetajad leiavad nimelt, et praegune sotsiaalabi süsteem ei täida piisavalt oma eesmärki: ühed jäävad toetustest ilma, sest nende taotlemisega on seotud palju stigmasid ning bürokraatiat, teised jäävad aga toetuste tõttu hoopis vaesuslõksu, kuna üleminekul eri toetustelt palgatööle võivad töötasuga kaasnevad maksud suurendada sissetulekuid ainult õige pisut. Kodanikupalga väljamakseid jätkatakse samas mahus aga ka pärast tööturule sisenemist, mistõttu rahaline võit oleks palgatööst märkimisväärselt suurem.

Ajastuomased põhjendused lähtuvad samuti murest vaesusriski pärast, kuid lisavad töötuse probleemile akuutsust. Näiteks tegi Ameerika valitsus oma kodanikele koroonakriisi ühe leevendusmeetmena 1200 dollarini küündinud erakorralisi väljamakseid, et tagada viiruse tõttu kodus istuvatele inimestele sissetuleku garantii. Põhimõtteliselt oli tegemist lühiajaliselt kehtestatud kodanikupalgaga. Idee pooldajatele andis see võimaluse osutada Ameerikas kehtiva sotsiaalse turvavõrgu ebaefektiivsusele, kuhu tuli pumbata ulatusliku tervisekriisiga toimetulekuks juurde miljardeid dollareid. Samuti peetakse kodanikupalka üheks automatiseerimisest tuleneva tehnoloogilise tööpuuduse võimalikuks lahenduseks.

Kui automatiseerimise ohud on alles kusagil nurga taga, siis töö olemus on teinud viimaste kümnendite käigus läbi olulise muutuse. Järjest enam on neid inimesi, kelle sissetulek moodustub tööampsudest, lühiajalistest projektidest või honoraridest ning kelle töö kompositsioon ei võimaldagi püsivat sissetulekut. Paindlikud töövormid on suur väljakutse sotsiaalkindlustussüsteemile, mis on töötatud välja ajal, kui palk tuli ühest töökohast ja tööpäev kestis kaheksa tundi. Stabiilse töökohaga kaasnev turvatunne on nüüdseks kadunud.

Kodanikupalk võiks olla selles uues keeruliste töösuhete maailmas universaalne riikliku sotsiaalpoliitika meede. Selle asemel et eraldi reguleerida, mis toetused kehtivad erinevatele sissetuleku vormidele, mille tulemuseks on paratamatult palju neid, kes ikkagi riikliku turvavõrgu silmuste vahelt läbi kukuvad, annaks kodanikupalk päästevesti kõigile. Pealegi toob töövormide keerukuse üle arvepidamine endaga reeglina kaasa ka bürokraatia vohamise. Konservatiivide seas tingib kodanikupalga populaarsuse aga just veendumus, et seeläbi on võimalik riiki õhukeseks treida.[1] Näiteks Indias moodustavad sotsiaalsüsteemi eelarvest 5% halduskulud. E-riik Eesti on selles näitajas 1,2 protsendiga aga Euroopas säästlikem. Seega on vaieldav, kas Eestil oleks sotsiaalvaldkonna haldusvõimekuse mõttes kodanikupalgast palju võita.

Soomes tõid uurijad välja, et kodanikupalka saanud olid oma eluga rohkem rahul, nende seas kasvas usaldus teiste inimeste ja riiklike institutsioonide vastu.

AGA KODANIKUPALK EI MOTIVEERI JU TÖÖTAMA?

See on kahtlemata kõige levinum vastuväide, mida idee propageerijad on kuulnud. Maailmas tehtud väikesemahulised eksperimendid tõestavad siiski, et märgatavat negatiivset mõju tööhõivele kodanikupalgal pole. Neist eksperimentidest Eestile lähim lõppes paar aastat tagasi Soomes, kus kahe aasta jooksul jagati 2000 inimesele iga kuu kätte 560 eurot. Seejuures said Soome katsetuses osaleda ainult parasjagu töötuna arvel olnud isikud. Tulemustest selgus, et kodanikupalk kasvatas tööhõives osalemise määra. Samas oli mõju niivõrd väike, et Soome valitsus otsustas pärast eksperimendi lõppu kodanikupalga idee maha matta. Mujal maailmas tehtud katsetused on andnud sarnaseid tulemusi ehk muutused tööhõives on olnud marginaalsed.

Palju sõltub ka sellest, kui suurt kodanikupalka maksta. Eestis on näiteks ühes küsitluses uuritud, mis summa eest oleksid inimesed nõus palgatööst loobuma. 300 eurost allapoole jääv summa ei motiveeriks kedagi töölt lahkuma, soomlaste pakutud summa oleks aga juba igale kümnendale piisavalt ahvatlev tööturult kõrvalejäämiseks, rohkem kui kolmandik kõigist vastajatest ütles aga, et nemad sooviksid igal juhul tööl edasi käia.

MIS KASU KODANIKUPALGAST ÜLDSE ON?

Filosoofiliselt on põhjendatud kodanikupalga vajadust võimalusega tagada inimestele tõeline otsustusvabadus töökoha valikut, haridusteed või pereelu puudutavates küsimustes, kus tuleb rahalistest kaalutlustest lähtuvalt tihti ebameeldivaid kompromisse teha: leppida ebaturvaliste töötingimustega või jääda vägivaldsesse suhtesse.

Eksperimentidest näeme, kuidas indiviidide suurenenud otsustusvabadus paneb aluse ka ühiskonna paremale käekäigule. Näiteks Soomes tõid uurijad välja, et kodanikupalka saanud olid oma eluga rohkem rahul, nende seas kasvas usaldus teiste inimeste ja riiklike institutsioonide vastu, samuti suurenes eneseusk. Kõik see tundub esmapilgul üsna ootuspärane, kui sa ei pea ametnikele regulaarselt oma abikõlbulikkust tõestama ega tundma hirmu sissetuleku kaotuse pärast.

Mõnevõrra üllatavamad olid 70ndatel mitmes Ameerika ja Kanada linnas ellu viidud negatiivse tulumaksu katseprojektid. Negatiivse tulumaksu puhul sätestab valitsus toimetulekuks minimaalse summa. Nendele, kelle deklareeritud sissetulek jääb allapoole kehtestatud toimetulekupiiri, maksab valitsus osa vahest kinni. Samal ajal maksaksid sellest piirist rohkem teenivad isikud ühetaolist tulumaksu. Sarnaselt Soomega lõppesid ka Põhja-Ameerikas tehtud uuringud järeldusega, et negatiivne tulumaks tööhõives osalemise määra märgatavalt ei mõjuta (seda tulemust on küll hiljem küsitava metoodika tõttu vaidlustatud).

Küll aga ilmnes, et Kanadas vähenes toetuse saajate seas haiglaravi vajadus 8,5%, sest oldi vähem kimpus vaimse tervise probleemide ja alkoholismiga. Seega võiks kodanikupalk potentsiaalselt vähendada ka riigi kulutusi tervishoiule. Positiivsed olid mõjud ka hariduse vallas. New Jerseys kasvas keskkoolilõpetajate arv suisa 30%. Näiteks Põhja-Carolina osariigi irokeeside hulgas, kelle vahel jagatakse alates 1996. aastast igal aastal laiali nn kasiinodividend (ehk osa indiaanihõimu asualadele rajatud kasiino teenitud tuludest), mis jääb sõltuvalt aastast vahemikku 4000–6000 dollarit inimese kohta, pikenes vaesematest leibkondadest pärit laste haridustee tänu dividendile ühe aasta võrra.

Just haridustee jätkamist on toodud välja ühe põhjusena kodanikupalga eksperimentides täheldatud pisut langenud tööhõive määrale. Kui varem olid kehvemal järjel perede võsukesed sunnitud varakult tööle minema ning nii mõnegi õpingud jäid majandusliku surve tõttu pooleli, siis garanteeritud baassissetulek võimaldas neil keskharidust omandada, mis tähendab, et tulevikus on nad tööturul konkurentsivõimelisemad.

Teine sageli toodud selgitus sellele, miks kodanikupalk on eksperimentides tööhõives osalemise määra pigem natukene vähendanud, seostub laste või mõne teise pereliikme hooldamise pärast teadlikult tööturult kõrvale jäävate naistega. Just abielus naiste ja üksikemade seas vähenes töötundide arv Ameerikas tehtud katseprojektide käigus enim. Siin ilmneb kodanikupalga feministlik pale – see võimaldab tasustada õiglasemalt igapäevaseid kodutöid, mis on ajalooliselt langenud naiste õlule.

Kodanikupalga mõjud on veelgi suuremad arengumaades, kus on tõestatud, et kui laduda inimestele iga kuu peo peale ainult 3–5 dollarit, nagu seda on tehtud eri eksperimentide käigus näiteks Namiibias, Keenias, Indias ja Brasiilias, paraneb kohe laste toitumus, suureneb vaktsineeritute määr ning pikeneb haridustee. Just nendes piirkondades võiks kodanikupalga potentsiaal olla kõige suurem.

MIKS ME SIIS SEDA KOHE ÄRA EI TEE?

Peamine takistus, nagu ikka, on raha. Tsiteerides Suurbritannia teadlasi: „Taskukohane kodanikupalk on ebapiisav, piisav kodanikupalk pole aga taskukohane."

Mis summadest me üldse räägime? Eesti aktivistid on käinud välja kolm erinevat numbrit: kõige suurem neist on 538.33 eurot ehk summa, mis kulub Eestis iga kuu ühele vangile personalikulusid arvestamata, sarnase hinnatasemega Portugali näitel on räägitud ka 435 euro suurusest kodanikupalgast, kõige madalam variantidest on 343 eurot, mille puhul on lähtutud justiitsministeeriumi tellitud uuringust lapse vajaduspõhise miinimumelatise kohta. Võrdluseks kannab peamine kehtiv toetusinstrument puudust kannatavatele inimestele nime „toimetulekutoetus" ning toob praegu Eestis selle saajale iga kuu pangakontole 150 eurot. Käärid tegelikkuse ja unistuste vahel on suured.

The Economisti toimetus arvutas 2016. aastal välja, et toonase maksutaseme juures oleks Eesti olnud suuteline maksma kõigile oma kodanikele 250 euro suurust kuupalka. Nende arvutuste järgi eeldaks Euroopa keskmine ehk 435 euro suurune kodanikupalk Eestilt maksubaasi tõstmist 8,1 protsendipunkti võrra. Rahandusministeeriumi arvutused on veel pessimistlikumad. Nende väitel tähendaks juba 340 euro suurune kodanikupalk eestlaste jaoks maksukoormuse tõusu 20–30% ja sedagi juhul, kui kõik muud toetused ära kaotada. Nende säilides tuleks maksukoormust tõsta suisa poole võrra.

Siinkohal väärib märkimist, et kodanikupalga pooldajate seas on vähemalt kaks koolkonda: ühed leiavad, et kodanikupalk võiks asendada täies ulatuses kõiki teisi riiklikke väljamakseid (lapsetoetus, pension, töötutoetus, invaliidsuspension, ravikindlustus, töövõimetustoetus jne), teised aga jätaksid mõned toetused ikkagi alles, mis tähendaks ka jätkuvaid kulutusi administreerimisele. Niisamuti ollakse eri meelt selles, kas kodanikupalka peaks maksma summas, mis ületab vaesuspiiri (Eestis 2019. aastal 569 eurot) või jääb sellest madalamale tasemele (osaline kodanikupalk). Ka teistes arenenud riikides on arvutused näidanud, et täieliku kodanikupalga finantseerimiseks tuleks riigieelarve tulude poolt rohkem kui poole võrra suurendada (kui teised toetused kaotada) ja päris kindlasti ei ole võimalik puudujääki korvata varasemaga võrreldes vähenenud halduskulude arvelt.

AGA KUST SEE RAHA VÕTTA?

Loomulikult maksumaksja taskust. Tõsi, kuna täieliku kodanikupalga toetajate seas on rohkem vasakpoolse ilmavaate esindajaid, hõlmavad nende plaanid senisest märgatavalt suuremat ümberjagamist, näiteks kõrgemaid makse rikastele, senisest suuremat kapitali maksustamist (nt pärand ja maaomand). Räägitud on ka niinimetatud Tobini maksust ehk finantstehingute maksustamisest. Selliseid ettepanekuid on tehtud tihti ebavõrdsuse vähendamise sildi all. Seega nähakse kodanikupalgas lisaks kõigele muule ka nn suurt võrdsustajat.

Taskukohane kodanikupalk on ebapiisav, piisav kodanikupalk pole aga taskukohane.

Niisamuti on kodanikupalga eestkõnelejad maininud uut tüüpi makse, olgu nendeks siis süsinikumaks või näiteks tehisintellekti maksustamine. Kui tehnoloogiline areng ohustab meie töökohti ning toob raha ennekõike investorite ja ärimeeste kaukasse, peaks riiklik fiskaalpoliitika otsima viise robotitele jalgu jäävate tööliste toetamiseks. Üldiselt pole kodanikupalga eestkõnelejad rahastusmehhanismides kokku leppinud, jättes selle majandusekspertide ja riigijuhtide otsustada.

Rahandusministeeriumi arvutuste järgi tähendaks juba 340 euro suurune kodanikupalk eestlaste jaoks maksukoormuse tõusu 20–30% ja sedagi juhul, kui kõik muud toetused ära kaotada.

Kui aga vaadata ainsaid reaalseid näiteid katsetest kodanikupalka mingi territooriumi piires kehtestada, siis rahastusallikana on kasutatud reeglina maavarasid. Näiteks naftariik Iraan on maksnud juba kümme aastat kodanikele 45 dollarit kuus, s.o umbes kolmandik iraanlaste keskmisest sissetulekust. Alaskas jagatakse elanike vahel laiali veerand maavarade müügist ja kaevandamisõiguste väljastamisest kogutud tuludest, mis tähendab, et elanike pangakontole laekuv rahasumma sõltub otseselt nafta maailmaturu hinnast. Isegi headel aastatel alaskalastele välja makstud 2000 dollarit jääb kaugele maha 12 000 dollari suurusest kodanikupalgast, mida peetakse Ameerika kontekstis piisavaks.

KAS IDEE TULEKS SIIS MAHA KANDA?

Kodanikupalga toetajad ütleksid, et esmalt tuleks ideed lähemalt uurida, s.t mitte lihtsalt Exceli tabelis numbreid ritta seades, vaid päriselus katsetades, et näha numbrite taha. Eri katsetused on ka põhjuseks, miks kodanikupalgast viimastel aastatel pidevalt räägitakse. Lisaks Soomele on kodanikupalga eksperimendid praegu käimas arenenud riikidest Ameerikas Stocktonis (125 inimest, 500 dollarit kuus) ja Saksamaal (120 inimest, 1200 eurot kuus), kusjuures mõlemat rahastavad vabaühendused. Viimase viie aasta jooksul on tehtud katsetusi ka Hollandis, Kanadas ning Itaalias, rohelist tuld alustamiseks oodatakse Prantsusmaal ja Šotimaal.

Samas võib küsida, kas need katsetused annavad meile mingit infot makromajanduslike mõjude kohta. Seni tehtud uuringud on suutnud ankeetküsitluste kaudu üsna hästi kaardistada, mis mõju kodanikupalk selle saajale avaldab, lükates ümber peamise vastuargumendi, nagu inimesed keskenduksid sellisel juhul täielikult jõudeelule. Vastamata on aga küsimused selle kohta, mismoodi mõjutavad tingimusteta rahaülekanded hinnataset. Viimast ei ole võimalik mõõta, kui kodanikupalka makstakse ainult paarisajale isikule. Samuti ei anna sellised mikroeksperimendid aimu, kuidas reageerivad universaalsele kodanikupalgale ettevõtjad: kas nad näevad siin võimalust palkade kärpimiseks (eriti madalapalgaliste töötajate puhul) või kolivad näiteks maksudest hoidumiseks senisest rohkem tegevusi riikidesse, kus kodanikupalk ei kehti.

On märkimisväärne, et kodanikupalga eksperimendid keskenduvad ainult arvutuse ühele poolele. Seda, kuidas ja mis mõjudega laiali jagatav raha kokku kogutakse, pole keegi veel uurinud. Vastamata on ka küsimus, kuidas reageerivad kodanikupalga kehtestamisele poliitikud. Näiteks Alaskas on meede muutunud poliitiliseks mängukanniks, mille kaudu õigustatakse teiste avaliku sektori teenuste kokkutõmbamist. Tasuta raha lubamine on alati populistidele hääli toonud – selle kattevarjus toimuvad optimeerimised teistes ühiselu valdkondades (transport, haridus) võivad kokkuvõttes ära nullida kogu rahalise võidu.

[1] *Murray, C. 2008. The Social Contract Revisited: Guaranteed Income as a Replacement for the Welfare State. – Basic Income Studies, nr 3 (2).*

EKA Eesti Kunstiakadeemia
VASTUVÕTT MA ÕPPEKAVADELE
Animatsioon
Graafiline disain
Interaktsioonidisain
Urbanistika
Esita avaldus 1. märtsiks!
www.artun.ee/sisseastumine

HEAD AEGA, ÜHEKSAST VIIENI!

Miks vahetada ülikond matkasaabaste vastu, mis on e-spordil ühist tavalise spordiga ja mis väljakutsetega seisab silmitsi võttepaigaotsija.

Mariliis Mõttus

„See koosolek oleks võinud olla e-kiri," on juba mõnda aega meemimaailmas ringelnud ja eri kujusid võtnud lause. Kui vaid meie esivanemad oleksid aastasadu tagasi viljapõllul rügades teadnud, et 21. sajandil vaagivad nende järeltulijad tunnise koosoleku mõttekuse üle, oleksid nende vikatid ja sirbid jõuetult maha langenud. Ja ega meiegi tea, kuidas hakkab töö tulevikus välja nägema ning kas valatud higi ja pisarad asenduvad lihtsa nupuvajutusega. Sellegipoolest ei kinnita eespool toodud meeminäide seda, et praegune töötaja oleks kuidagi laisem – pigem viitab see meie ajastu muutunud töökultuurile, kus aeg on hindamatu väärtusega ja meie ise harjunud seda üha rohkem painutama. Kus eesmärk pole mitte kergemalt läbiajamine, vaid kas või lihtne soov klassikalisest fikseeritud ajagraafikust ja kontoritöö formaadist välja murda, proovida uusi asju ja tutvuda uute kohtadega. Uurime, kuidas näeb nüüdisaegne töökultuur oma heas ja halvas välja läbi matkajuhi, võttepaikade koordinaatori ja e-sportlase silmade.

Matkajuht Romet Vaino: „Võimalus arutada rabalauka kaldal ja loojuva päikese valguses elufilosoofiat võõralt maalt tulnud inimestega on midagi väga erilist, mida tänapäeva pealiskaudne maailm pakub järjest vähem."

Fota: erakogu

LIPS MAANDUB RABALAUKAS

„Väikse grupiga augustikuus öises rabas. Suplus kuumast suvepäevast üles soojendatud laukas, kuuvalgel ja tähesaju tippajal. Need on hetked, kui ka kõige looduskaugemad inimesed saavad aru, miks ma seda tööd teen," kirjeldab matkajuht **Romet Vaino** oma ameti meeldejäävaimaid momente. See on ilmselt ka põgus vastus küsimustele Rometi veetava loodusmatku korraldava ettevõtte Metaloodus kodulehel: „Miks on üks 30ndates aastates mees valinud sellise tee? Miks mitte valida matkasaabaste asemel ülikond ja lips ning rühkida üles karjääriredelil?" Kuigi Romet on õppinud keskkonnakorraldust, ei ole see tema enda sõnul praeguse tööga kuidagi seotud. Samas on kirg looduses liikumise vastu saatnud teda juba väga varajasest lapsepõlvest saati. „Paraku tegin karjääri mõttes esialgu hoopis teistsuguseid valikuid ja pärast mitmeid ebaõnnestumisi ning läbipõlemist otsustasin lõpuks kuulata oma südame häält ja hakkasin tegema asju, mida ma olin tegelikult alati tahtnud teha. Lisamotivatsiooni andis selleks koondamine," ütleb ta.

Suurema osa Rometi tööst moodustab just matkade planeerimine ja elluviimine, mis hõlmab kliendisuhtlust alates soovide kaardistamisest kuni seejärel sobiva matkakava väljatöötamiseni. „Minu puhul tähendab matkajuhi töö ka seda, et enamasti olen ise seotud toitlustusega ehk kokkame koos kliendiga looduses midagi põnevat." Kuigi ajaliselt veedab Romet suurema osa oma päevadest õues ja seda aastaringselt, on oluline ka turundus sotsiaalmeedias.

Rometi töö eripäraks on see, et ta on klientide soovide suhtes ajaliselt eriti paindlik. Talvel ei pruugi see küll välja paista, sest enamik matkasid toimub päevavalgel, aga mida kõrgemalt hakkab päike käima ja mida valgemaks lähevad ööd, seda enam peab ta olema valmis pakkuma aegu, mis jäävad väljapoole tavalist tööpäeva: „Näiteks suvehooajal töötan ma sageli hilisõhtust (päikeseloojangumatkad) varahommikuni (päikesetõusumatkad) ja päevase aja veedan magades-puhates."

Ta nendib küll, et kui teha oma tööd kirglikult, on oht selle sisse ära kaduda, ja kui ta pakub inimestele võimalust ebatavalistel aegadel loodusesse minna, teeb ta seda paratamatult muu elu arvelt: „Sünnipäevad, kooseviibimised ja muud tähtpäevad on viimastel aastatel minu jaoks ära jäänud. Usun, et see ei ole igavesti nii. Seni on prioriteedid lihtsalt sellised olnud."

Samas kaaluvad selle üles kõik positiivsed aspektid, nagu kohtumine ja suhtlemine võõraste inimestega keskkonnas, mis toob meis tavaliselt esile meie parimad küljed: „Looduses ollakse palju avatumad, sõbralikumad ja abivalmimad. Võimalus arutada näiteks rabalauka kaldal ja loojuva päikese valguses elufilosoofiat võõralt maalt tulnud inimestega on midagi väga erilist, mida tänapäeva pealiskaudne maailm pakub järjest vähem," ütleb ta.

SPORTLANE NAGU IGA TEINE, AINULT VIRTUAALSEL MAASTIKUL

Kui teha metsast 180-kraadine kannapööre, siis jõuame e-spordi maailma, mis on nii Eesti kui ka maailma kontekstis üsna värske ala. Kui päris esimene videomängude võistlus toimus Stanfordi ülikoolis 1972. aastal (peaauhinnaks oli toona muide ajakirja Rolling Stone aastatellimus), siis interneti levikuga 90ndatel ja 00ndatel hakkas see globaalselt laienema. Sellest on saanud nüüdseks sadadesse miljonitesse ulatuvate vaatajanumbritega miljardi dollari valdkond ning e-spordist reaalne töö. Eesti edukaimate e-sportlaste hulka kuulub ka maailma tipptasemel simulaatorvõidusõiduga tegelev **Risto Kappet**. „Olla e-sportlane tähendab minu jaoks eelkõige seda, et pean palga teenimiseks võistlema ja võitma. Olen professionaalne sportlane nagu iga teine, lihtsalt virtuaalsel maastikul," selgitab Risto ning meenutab suuremaid mõõduvõtte, kus parimad sõitjad tuuakse ühele lavale kokku ja pannakse näost näkku simulaatoritel võistlema. „Selline keskkond sarnaneb väga päris võidusõitmisega – oled võõral maal, kaameramehed on sul näos, publik karjub selja taga, kõigil on võrdne varustus ja vähe aega kohanemiseks."

Risto sõnul on ta olnud terve elu huvitatud automängudest, just võimalikult realistlikest, ja tema esimesed mängumälestused ulatuvad aega, kui ta oli kooliealik: „Vähem kui 10-aastaselt oli mul juba kodus rooli ja pedaalide komplekt ning ma pole vist kunagi sõitmist lõpetanudki." Umbes 2013. aastal hakkas Risto võtma osa võistlustest, kus olid ka väiksed rahalised auhinnad. „Idee võidusõiduga elatist teenida oli kohe nii ligitõmbav, et umbes sellest punktist lõpetasin muude mängude mängimise." Pärast gümnaasiumi lõpetamist õppis ta kõrgkoolis autotehnikat ja logistikat, ent ta ei lõpetanud kumbagi eriala, kuigi omandas selle aja jooksul siiski palju põnevaid teadmisi. Kui 2019. aastal hakkas *sim racing* ehk sõidusimulaatoril võistlemine e-spordina ülimalt suureks kasvama, otsustas Risto võtta riski ja pühendada end sellele täiskohaga: „Alates sellest hetkest on mu karjäär lineaarselt tõusnud – eneseohverdus, riskitaluvus ja pime usk nii endasse kui ka valitud alasse on selge sportlik eelis teiste ees, kes on muidu võib-olla sama talendikad."

Lisaks e-spordile ja enne sellega tegelema hakkamist on Kappet veetnud enamiku oma elust motospordi, täpsemalt kardispordi maailmas. 15-aastaselt asus ta tööle hobikardikeskusesse, kus ta tegutseb siiani peaaegu järjepidevalt instruktori ja treenerina. Risto kinnitab, et kõik seal omandatud oskused nii kihutamise kui ka tõsise päris töö tegemise vallas moodustavad väga tugeva vundamendi tema e-spordi karjäärile. Kappet peab tähtsaks ka aktiivset tegelemist füüsilise vormiga. Ühelt poolt lihtsalt füüsilise ja vaimse tervise paremini hoidmiseks ja teisalt selleks, et olla alati valmis potentsiaalseks päris võidusõidukarjääriks, mis ongi tegelikult tema suurem eesmärk.

Nagu kontoritöös, on Risto sõnul ka e-spordis väga kerge füüsiliselt ja seejärel vaimselt manduda: „Eriti kui oled poolprofessionaalses võistluslikus keskkonnas, kus puudub professionaalne juhendamine, aga sportlaselt oodatakse professionaalset ja täiskohaga pingutust. Kui pead läbiloömiseks või ellujäämiseks võitma, on väga kerge surve all murduda või läbi põleda." E-spordi positiivseid külgi võrdleb Risto aga päris motospordiga. Kuna viimane on hullumeelselt kallis, on e-sport talentidele palju ligipääsetavam ja odavam. Lisaks on see jätkusuutlikum ja keskkonnasõbralikum ning viib IT-teadmisi ja -võimekust kiirendatud korras edasi. „Samas on *sim racing* üks väheseid e-spordi alasid, kui mitte ainus, kus virtuaalsed profid suudavad oma oskusi ka päris alal rakendada," ütleb Kappet.

Fota: Ave Peenar

TIHEDA GRAAFIKUGA MITMEKESINE MAAILM

Kuigi Roosikrantsi tänaval läbi asfaldi vajunud tõstuk, Männiku karjäärі kinni jäänud 12-tonnine reka ja mööda Tallinna kesklinna haagise ratta tagaajamine võivad kõlada rohkem nagu automehaaniku pärusmaa, on need tegelikult hoopis seigad, millega on pidanud oma tööpostil silmitsi seisma Location Uniti tegevjuht ja võttepaikade koordinaator **Hannes Paldrok**. Hannes vastutab just nimelt filmide või reklaamide jaoks võttekohtade leidmisening produktsiooniks vajaliku olmelise infrastruktuuri korraldamise eest, nagu load, kooskõlastused, teavitused ja ka mitmesugune inventar liikuvatest tualettidest generaatorite ning telkideni välja.

Nagu ka teised selle loo kesksed persoonid, jõudis temagi praeguse töökohani väikse ringiga, õppides esialgu geograafia erialal, mis jäi lõpetamata. Location Unitisse sattus ta aga hea sõbra kaudu, kes kutsus teda appi PÖFFi pidu korraldama. Seal sai ka ots lahti tehtud – väga juhuslikult ja kogemata. Hannes mäletab veel praegugi, kuidas ta mõtles, kui ta teine sõber aasta enne teda sama tööd tegema asus, kui keeruline see on ning et sellega ta ise küll hakkama ei saaks.

„Kui ma kõigepealt Nafta Filmsi tööle läksin, ütles *bossman* **Esko Rips** mulle tööintervjuul, et ole rahulik, see maailm sööb sind ära. Nii on ka läinud," sõnab Hannes ning tunnistab, et vaba aega kui sellist võttepaigaotsija maailmas ei eksisteeri – filmiprojekti puhul on päev 14 tundi ja reklaamide puhul mõnikord isegi 18 tundi pikk. „Praegu on meil näiteks olnud viimased kaks nädalat öövõtted ehk filmime kuskil kahekolme-neljani," selgitab ta. Lahendusena ei ole ta ise alati päeva lõpuni kohal ja siis hoolitseb tema meeskond selle eest, et kõik oleks kõikide osakondade jaoks hästi. „Kui võtteid parasjagu pole, üritan hoida tööpäeva 9/10–18/19 raamides. Sel perioodil on mu töö üsna kontori- ja arvutikeskne ning tegeleme oma võttekohtade andmebaasi arendamise ning täiendamisega – kuidas, kus ja millal peaksime skautima. Lisaks koordineerin tegevusi, mis on seotud ettevõtte üldise arenguga."

E-sportlane Risto Kappet: „Eneseohverdus, riskitaluvus ja pime usk nii endasse kui ka valitud alasse on selge sportlik eelis teiste ees, kes on muidu võib-olla sama talendikad."

Fota: Mihkel Vällik

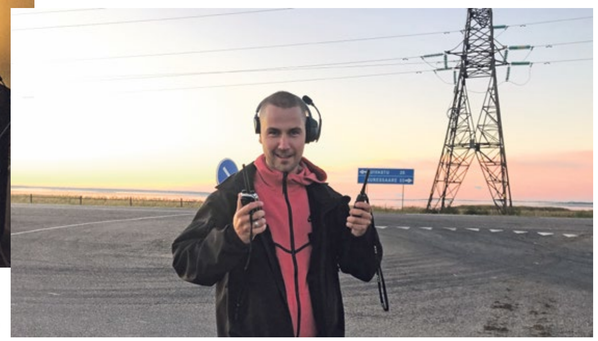

Õnneks on selles tiheda graafikuga maailmas Hannese sõnul väga palju toredaid inimesi, kellega koos töötada, lisaks rohkelt mitmekesisust ning võimalus avastada uusi kohti ja korraldada mastaapseid võtteid. „Suurt rahulolu pakub igasuguste imelike kohtade leidmine, mida on filmi puhul tihti vaja. Ühtpidi tekitab kogu see loomeprotsessi ja produktsiooni mastaabiga kaasnev hektilisus suurt stressi, teisalt pakub sellele kõigele lahenduste leidmine rahuldust. Kui ma tööle läksin, oli mu suurim soov ja idee, et varsti tunnen Eestit kui oma viit sõrme. Selle suunas ma tegutsen!"

Võttepaikade koordinaator Hannes Paldrok: „Kui ma tööle läksin, oli mu suurim soov ja idee, et varsti tunnen Eestit kui oma viit sõrme. Selle suunas ma tegutsen!"

SISUTURUNDUS

Rahastus loomesektorile – lõpuks ometi!

Kas oled disainer, fotograaf või mõnes muus valdkonnas tegutsev loomeinimene? Kui palju on sul tulnud ette olukordi, kus sul on küll idee ja plaan, kuid paraku puudub raha projekti elluviimiseks?

Paljud kultuurivaldkonnad vajavad praegu ellujäämiseks riiklikke toetusi, kuid enamik neist on pikas perspektiivis oma tegevuse hästi toimetulevaks majandusharuks pööranud. Just tulevikku vaadates usume, et mõõdas on ajad, kus loomesektor ootab vaid annetusi ja tagastamatut abi. Loomesektor on küll spetsiifiline ja majandusliku kasu saabumine võib praegust olukorda arvestades muude valdkondadega võrreldes rohkem aega võtta, aga see ei tähenda, et loomeäri on kuidagi vähem äri. Nagu ärietteevõtete puhul tihtipeale tavaks, kaasatakse oluliste projektide elluviimisel lisaks omafinantseeringule ka laenuandja raha. Finora Capital on toonud koos Euroopa investeerimisfondiga turule uue laenutoote – loomelaenu väikestele ja keskmise suurusega ettevõtetele, mis tegutsevad kultuuri- ja loomesektoris, nagu audiovisuaalsektor (filmid, telesaated ja multimeediumid), muusika, kirjandus, arhitektuur, arhiivid, raamatukogud, käsitöökunst, kultuuripärand, disain, näitekunst, kirjastamine, kujutav kunst jne.

Laenusumma on 5000–250 000 eurot ja laenuperiood kuni 60 kuud. Laenuintress on kuni 1,33% kuus (kuni 16% aastas) ning tagatiseks sobib erasisiku käendus.

Kuna loomesektori tulud on paljude teiste ärivaldkondadega võrreldes raskemini prognoositavad, on Finora Capitali pakutava loomelaenu maksegraafik paindlik. Laenu põhiosa võib tagastada alles pärast toetuse või tulu laekumist ja jooksvalt tuleb maksta vaid intressi, mis on väga sobilik just sildfinantseeringut vajavate projektide puhul. Peale sildfinantseerimise on laenul ka teisi kasutusvõimalusi, nagu uue projekti alustamine, käibevarade finantseerimine ja põhivara soetamine.

Loomelaenu taga seisab AS Finora Capital, esimene finantsinspektsiooni tegevusloaga krediidiandja Eestis. Finora meeskonnal on kokku rohkem kui 75 aastat rahvusvahelist kogemust nii panganduse, liisingu kui ka rahandusorganisatsioonide vallas. Nüüd on Finora Capital otsustanud oma kogemuse ka loomemajanduse vankri ette rakendada, seda enam, et tegemist on ka Eestis jõudsalt areneva ning elukeskkonna jaoks hädavajaliku majandusharuga.

Loomelaenu kohta saab lähemalt lugeda ja taotluse esitada aadressil *loomelaen.ee.*

Tegemist on finantsteenuste reklaamiga. Tutvu finantsteenuste tingimustega aadressil finoracapital.eu *ja vajaduse korral konsulteeri asjatundjaga.*

KIIRKOHTING

STINA LEEK

Küsis **Mariliis Mõttus**

Saage tuttavaks maa-aluste kunstnike kogukonna Ajuokse ellukutsuja ja hiljuti Tartu 2020. aasta kultuurikorraldaja nominatsiooni pälvinud Stina Leekiga.

Sõna „ajuokse" tähistab minu jaoks isiklikult mingit peas sündinud hullumeelset ideed, mis on paberile valatud. Kuidas sa selle ise defineeriksid ja kuidas see iseloomustab teie kollektiivi?

Minu jaoks väljendab sõna „ajuokse" loomingut, mis lihtsalt peab sinust välja tulema – nii nagu okserefleksile, on ka sellele raske vastu panna. See looming sünnib ülisiirast entusiasmist ja väljendub eksperimenteerimises. Ühine entusiasm ehk ongi see, mis meid kõige üldisemalt kollektiivina seob.

Kuidas Ajuokse sündis? Mida see endast kujutab ja mis see ei ole?

Ajuokse sünd oli tegelikult täielik maagia – palju elemente langes järsku ideaalselt kokku, palju õigeid inimesi sattus täpselt õigel ajal mu teele (eriti tervitaksin siinkohal **Roland Seeri**, tsau). Kogu seda puslet mõtteis lahti harutades on raske panna Ajuokse kui kollektiivi sündimisele ühest alguspunkti. Ent isiklikul tasandil on sellest kasvanud välja võimalus pakkuda lava loomingulistele inimestele, kes tekitavad minus seda eelmises vastuses mainitud entusiasmi. Samal ajal loodan, et suudan seda ka nendele tagasi peegeldada ja motiveerida neid enda tegevusega veelgi julgemalt looma.

Kui mõelda Ajuokse olemusele, siis see on palju asju mitmete puudustega, kuid kindlalt saan väita seda, et Ajuokse on siiras. Mulle tundub, et meie mitte-kõigile-100%-tõsiseltvõetav *DIY*-pinnas annab hea hoo just siira loomingu kasvuks ja süstib julgust eksperimenteerimiseks. Võib-olla ongi täiega imelik, aga võib-olla on täiega lahe.

Foto: Marii Kiisk

Kui nimetada mõned väiksed killud teie senistest projektidest, siis Ajuokse on andnud välja nii oma kleepsulehti kui ka ajakirju ja loonud peoinstallatsioone. Mis teil lähiajal ja tulevikus plaanis on?

Praegu kavandan koos fotograaf **Marii Kiiski** ning illustraator **Timo Tiivasega** näitust ja sellega kaasnevat *merch*'i. Kui Marii ja Timo näitus saab tehtud, võtan sama asja ette DJdest koosneva *boyband*'iga Smoke Break. Ajuokse näitused koos temaatilise *merch*'iga on sellest aastast mu pidevalt jooksev projekt, mille eesmärk on meid aidanud inimesi järjest n-ö *spotlight*'i tõsta. Samal ajal on mõtteis küpsemas järgmine *zine*, sündimas *podcast*, tulemas *workshop* koos VLND Burgeriga, suvel planeerime koostöös Stencibilityga Ajuokse ratastel näitust jne. Plaane ja ideid on sitaks – peame lihtsalt tegutsema!

Sind tunnustati äsja 2020. aasta Tartu kultuurikorraldaja nominatsiooniga. Millega sa veel tegeled?

Olen vabakutseline kunstnik, üks siiditrükistuudio Mäshroom eestvedajatest, tänavakunstnik, õpetan Pallase meediadisaini osakonnas erialast joonistamist, korraldan Kivis näituseid ka väljaspool Ajuokse tegevust ja organiseerin maa-aluse kunstiringi nime all kunstnike kohtumisõhtuid. Kõik, millega tegelen, on seotud loomingu või teiste loominguliste inimeste toetamisega.

ARGISED IMETEOD EHK KELLE JAOKS ON SEATUD HINGAMISPÄEV

Mis ühendab Jeesust Vargamäe Andresega ja Oblomovit vanajumalaga? Millal puhata, millal teha tööd ja kuidas hoiduda läbipõlemisest?

Kirjutas **Maia Tammjärv**, illustreeris **Maris Tammer**

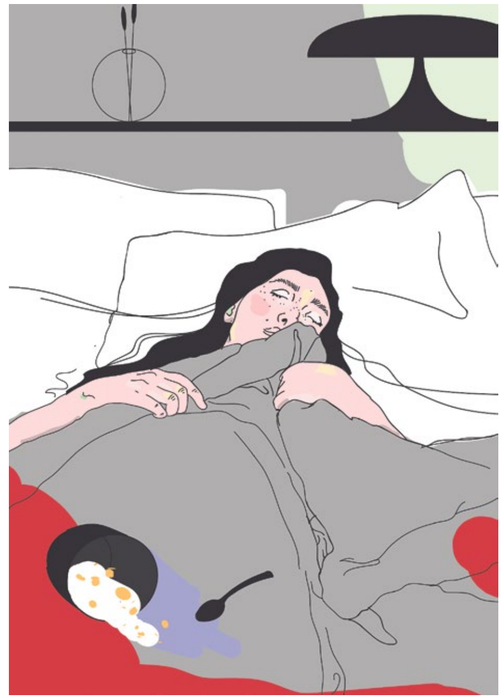

Alati, kui taban end töötegemisega väheke üle pingutamast, meenub mulle jälle Jeesus. Nimelt jääb Jeesus pidevalt variseridele ja kirjatundjatele hambusse sellega, et ta ei pühitse hingamispäeva *õigesti*. Nädala viimane päev oli mäletatavasti päev, mil isegi Issand Jumal pärast kurnavat maailma loomise nädalat puhkas, ning mõistagi eeldas ta seda seejärel kohe ka inimeselt: „Kuus päeva tehtagu tööd, aga seitsmes päev olgu teile püha, täielik Issanda hingamispäev; kes siis iganes tööd teeb, seda karistatagu surmaga!" (2Ms 35:2) Kui jätta kõrvale, et tegemist pruugib olla ilmse ülereageerimisega, pean siiski tunnistama, et omal ajal esimest korda uut testamenti lugedes üllatas mind omajagu, kui tugevalt variseridel Jeesuse hingamispäevased imeteod hingel olid, eks muidugi üllatas ka vanatestamentlik agressiivne *kohustus* puhata (*või muidu!*).

PUHKAMISE SUND VÕI TÖÖTAMISE VABADUS

Küllap olen lihtsalt rikutud sellest, mida nimetatakse näiteks „protestantlikuks tööeetikaks". Teinekord omistatakse mingisugune (arutu?) sisemine töötegemissund aga lausa eestlusele kui rahvusele (mille eest võib siis ilmselt tänada esmajoones **Tammsaaret** ja/või tema arvukaid tõlgendajaid). Too üllatus tulenes küllap mingist vaikivast eeldusest, et kui kedagi miski häirida võiks, peaks see olema just vastupidine: laiskus, initsiatiivitus, ambitsioonitus… Leiame ju õpetussõnadestki kauni koha: „Kui kaua sa, laisk, magad, millal sa ärkad unest? […] siis tuleb vaesus sulle kallale otsekui röövel ja puudus nagu relvastatud mees." (Õp 6:9–12) Ehk siis ikka tee tööd, muidu rikkust (armastust?) ei tule. Aga eks me teame ammu juba, et piiblist leiab väärt kirjakoha ükskõik missuguse väite tõestamiseks. Jeesuski ei pea variseride nurisemist millekski, lajatades lõpuks lausa: „Hingamispäev on seatud inimese jaoks, mitte inimene hingamispäeva jaoks." (Mk 2:27) Kõlab ju lohutavalt, kui jälle end lauvõi pühapäeval märkamatult tööd tegema oled sättinud! Aga kellel siis lõppeks oli õigus, kas Jeesusel või Issand Jumalal?

Jeesuse vaatepunktist oli asi aga lihtne: imeteod tahtsid tegemist, jalutud jm tõbised tervendamist jne, olgu või hingamispäeval.

Mina põlesin esimest korda läbi vist juba kümnendas klassis. Ütlen „vist", sest samavõrd kui võib öelda, et ma ei saanud sel hetkelega ka järgneval vähemalt kümnel aastal aru, et tegemist oli läbipõlemisega, näen nüüd sedagi, et ega ma ei paranenud sellest kõigest enne ülikooli astumist. Kokkuvõttes võib öelda, et paari aastat oma elust ehk suuremat osa keskkoolist ma praktiliselt ei mäleta. Praegu meenubki sellest perioodist vaid pidev näriv süütunne, et ma ei saa hakkama, et ma ei jõua valmis, et ma ei jaksa (jne), ja lõputud õppides veedetud unetud ööd iga kontrolltöö eel. Lõppeks ongi vist kõige veidram mu jaoks see, et mitte keegi ei rääkinud tol ajal mingisugusest läbipõlemisest. (Kas tänapäeval on kooliõpilased sellest midagi kuulnud? Loodan, et on.) Hetkekski ei käinud nende aastate jooksul peast läbigi, et asi võis olla milleski muus kui iseenda suutmatuses. Teist korda põlesin läbi doktorantuuris ja see jäigi mul pooleli. Jälle, ei midagi tavatut ega dramaatilist, aga taas kordus mu enese mõistmatus seoses sellega, millega õigupoolest üldse tegu oli. Ikka süüdistasin ennast, et ei saa hakkama, ei jõua valmis, ei jaksa, ei taha, ei… Nüüd, 34-aastasena oskan ma lõpuks neid märke ennetavalt ära tunda, ei peagi päris läbi põlema, ei pea nii hulluks laskma minna asjadel, nõnda saab juba enne reageerida, tarvilikke samme astuda. Aga usun, et elu oleks olnud märksa rahulikum ja süütundevabam, kui sellest juba koolivõi üliõpilasena aru oleksin saanud!

Tagantjärele teame muidugi sedagi, et Jeesusel oli lõppeks palju suuremaid probleeme kui liigne aktiivsus imetegude elluviimisel, aga vanajumala keelust üleastumine andis vastastele siiski väärt ettekäände vaenulikuks tegevuseks: „Siis otsisid juudid veel enam võimalust teda tappa, sellepärast et ta oli lisaks hingamispäeva rikkumisele nimetanud Jumala oma Isa olevat, tehes ennast Jumalaga võrdseks." (Jh 5:18) Jeesuse vaatepunktist oli asi aga lihtne: imeteod tahtsid tegemist, jalutud jm tõbised tervendamist jne, olgu või hingamispäeval. Tahtmata end (mittekristlasena veel pealegi!) kuidagi Jeesusega võrrelda, ütlen ikka, et täpselt nõnda mõtleme ju praegusenigi, ehkki meie imeteod toimuvad muidugi väiksemal ja argisemal skaalal. Mõtleme ju ikka, et jah, on küll nädalavahetus, aga see (väike) asi tuleb ju veel enne esmaspäeva ära teha; ma vastan ainult kahele meilile ära, siis puhkan. Jne. Iseäranis paistab lõppenud koroona-aasta olevat selles sfääris inimeste harjumustele laastavalt mõjunud. Kui mu töölaud on mu kodus, ei ole sellest justkui kunagi pääsu, töö käibki kogu aeg.

Kui mu töölaud on mu kodus, ei ole sellest justkui kunagi pääsu, töö käibki kogu aeg.

HEDONISMI ÕPPETUNNID

Eks teoorias (n-ö oma südames) olen isiklikultki selle kõige kõrval muidugi hoopis suur hedonist ja eeskujulik molutaja. Rääkimata praegu isegi sellest, et kui toimid liiga pikalt läbipõlemise piiril, siis ei jaksagi lõpuks enam muud teha kui molutada, aga välja puhata see suure süütunde kõrvalt ikkagi ei aita. Nagu paljud meist, õhkan neil hetkedel ka mina Oblomovi poole. See oli tegelane maailmakirjandusest, kes tõesti oskas molutada! Siit ka viktoriiniküsimus: mitmendal leheküljel tõusis **Ivan Gontšarovi** tegelane Oblomov omanimelises romaanis (kõigi, ka teoreetiliste hedonistide piiblis!) voodist üles? Ega ma ka peast ei tea ja eks ta sõltub ka väljaandest, aga igatahes võttis see tal ikka mitu-mitukümmend lehekülge. Ehkki vahel kipub ununema, et mõneks ajaks saab Oblomovist tegelikult ka korralik inimene, kes praktilisigi asjatoimetusi sooritab, aga põhjuseks on siin muidugi hoopis tahe daamile muljet avaldada. Küllap ei ole ka raamatu moraal lõpuks selles, et arutu ja tuim laisklemine on hea ja tarvilik, aga midagi püüame me ikka Oblomovilt ju ka õppida või vähemasti mõtleme tema peale n-ö hea sõnaga ebaproportsionaalselt tihti.

Lõpuks jõuame aga selleni, milleni me ju alati jõuame: ükski äärmus pole hea ja eks ikka oleks kõige targem leida mõni kesktee. Õigus ei olnud ei Jeesusel ega vanajumalal, ei Oblomovil ega Vargamäe Andresel – või siis, vastupidi, õigus oli neil kõigil. Kuidas see kesktee leida, sõltub muidugi inimese enda vajadustest ja eeldustest. Ainult töötegemine, olgu töö kui tahes hea ja innustav, ei ole aga kedagi kunagi õnnelikuks teinud. Nagu arvatavasti ei piisa ühelegi inimloomale täisväärtuslikuks eluks ka ainult voodis vedelemisest.

MITTE ÜHTEGI MÕTET, VAID TÜHI PEA

Kui kodust on saanud kontor ning tööle jalutamine tähendab marsruuti magamistuba-köök-elutuba, suureneb igatsus ka päriselt tööle minemise järele. Mida me neil kunagi iseenesestmõistetavatel hommikutel küll kogesime?

Kirjutas **Silvia Urgas**, illustreeris **Liisa Kruusmägi**

Kuigi see ei üllata kedagi, pean selle siiski välja ütlema: suurema osa eelmisest aastast töötasin kodukontoris. Sellel on küll mitmeid plusse, aga ma ei saa nõustuda neist ühega, mida inimesed koduse rahateenimise eelisena pidevalt välja toovad. Nimelt ollakse õnnelikud aja üle, mis võideti tööle ja tagasi sõelumise ärajäämise tõttu. Mida selle varem pendeldamisele kulunud ajaga siis peale hakati? Kas tõesti olid inimesed rohkem koos oma lähedastega või tegelesid hobidega? Või tegid nad hoopis rohkem tööd, endal mõtted peas paika loksutamata?

Asjad on üksluised ainult nõnda kaua, kuni need on iseenesestmõistetavad. Võimaluse kadumisel muutub argipäev tähtsündmuseks.

ROHKEM MÕTESTAMATA MITTETEGEVUST

Esitlen täiesti pseudoteaduslikku ja ilma vähimagi tõenduseta hüpoteesi: usun, et iseenda vaimse tervise huvides ja selleks et vähegi produktiivne olla, tuleb enda mõistus liikumisega iga päev õigesse kohta tagasi raputada. Selline pusletükkide kokkupanek toimub kõige paremini kahe tegevuse vahealas. Pideva optimeerimise käigus jääb aina vähemaks imelist aega mõtestamata mittetegevusteks. Sellist sisutühja liikumist ei tohiks ajada sassi intensiivse harrastusspordiga. Ilmselt võiks nii mõnigi maratoni läbinu jalutada selle asemel lihtsalt linna ühes servas asuvast Prismast teise. Jalutamisel ei tohi olla suuremat eesmärki kui punktist A punkti B minemine. Selleks et asjad paika loksuksid, on vaja jätta nende vahele piisavalt tühja ruumi.

Seega igatsen kodukontoris olles enim just tööle minemist, lihtsalt selleks, et oleks, kuhu minna. Magamistoast elutuppa tööle jalutades ning ringiga vannitoast ja köögist läbi põigates jõuan mõelda vaid sellele, kas pean osalema täna mõnes viisakas videokõnes või võin panna selga Rihanna pildiga vana T-särgi. Muidugi võiksin hommikul enne läpaka kaane avamist visata selga mantli ning teha eesmärgituid tiire ümber kvartali, aga siiani olen jäänud enda suhtes realistiks. Hommikul suudab mind kodust välja ajada kas vältimatu kohustus või lihtsalt soov veenda kolleege ja elukaaslast, et minust on saanud normaalse unegraafikuga ühiskonna liige.

LINNASAFARI

Töölemineku peenhäälestamine on mõistagi suur kunst. Vaja on leida sobiv transpordivahend vajaliku kauguse jaoks. Väikelinnast pärit inimesena on minu absoluutseks eelistuseks iseenda jalad. Vihmaga porises Tallinnas kitsukestel kõnniteedel jalutades ning pritsivate autode eest põigeldes tekib vahepeal muidugi küsimus, miks just mina pean sellist piina kannatama. Võiksin ju sarnaselt teistega liuelda mugavas soojas autos suurlinna tulede taustal ühest parkimismajast teise. Keegi peab aga olema tänavatel linnaga otseses kontaktis ja püüdma kinni linna mõtted. Selle jaoks tuleb iseenda pead võimalikult tühjana hoida. Ideaal on saavutada kõikide teadlike mõtete kadumine, alles jääks vaid mehaaniline ühe jala teise ette tõstmine, taustaks vuravad autod ja omavahel jutlevad inimesed. Ühel hetkel jääb alles vaid ellujäämisinstinkt, mis lubab takistusteta teed ületada ja õigesse kohta jõuda. 21. sajandi linnainimese nirvaana.

Kõige hullem, mis võib juhtuda, on sellise arusaamani jõudmine, et iga päev kindlal kellaajal sama raja kõndimine on igav. Asjad on üksluised ainult nõnda kaua, kuni need on iseenesestmõistetavad. Võimaluse kadumisel muutub argipäev tähtsündmuseks. Veel aasta aega tagasi oli üks mu peamine motivaator kolimiseks soov jalutada mõnda muud teed kui harjumuspärane kodu-töö trajektoor. Kui kolimine mõned kuud hiljem reaalsuseks sai, hakkasin viimastel päevadel juba ette igatsema tüdimuseni läbi trambitud tänavaid ning vaateaknaid, mis kuulusid äridele, kuhu ma kunagi sisse ei läinud. Kõik see oli kord ju minu oma ning keegi isegi ei märka, et ma äkitselt tollest igapäevasest tipptunnist välja pudenesin.

Igatahes peaks olema tööle minnes kuritegelik mõelda tööst. Kohalejõudmine ei ole pooltki nii tähtis kui teelolek. Kindlasti ei maksa mõelda ka kodust, muidu võib nõrgema tahtejõu korral tagasi teki alla ronida. Üritan vältida ka *podcast*'ide või audioraamatute kuulamist, kuigi muusikale ei suuda ma sageli siiski vastu panna. Tegelikult ei vaja pendeldamine vähimatki taustamuusikat, kuigi õigesti valitud biit võib tekitada tunde, et oled New Yorgis tööle tõttav üheksakümnendate romantilise komöödia peategelane. Tööle minemist võiks hoolimata liikumisviisi valikust võtta kui safaril osalemist. Kus mujal kui tööpäevahommikuses saginas näeb neid inimesi, kellega sa jagad oma kodulinna, nõnda autentses kontekstis. Loodusvaatleja täielik peavõit on see, kui jälgitav isegi ei märka, et ta on kellegi pilgu püüdnud. Esmaspäeviti kella kaheksast kümneni hommikul on inimeste eneseteadlikkus üsna madal. Nagu looduses ikka, ei maksa loota, et näed vaatluse käigus midagi huvitavat. Võrdselt haruldane on näha metskitse poegimist aasal või sünnitust Viru ringil. Enamasti jooksevad nii inimesed kui ka metsloomad lihtsalt ühe toimetuse juurest teiseni, aga seegi on väike ime, mis annab suure turvatunde. Vastus küsimusele „Mida nad selle juures mõtlevad?" – kui üldse midagi – on ilmselt saama kui vastus küsimusele „Mis on elu mõte?". Tore oleks, kui isegi teaks.

Tööle minnes peaks olema kuritegelik mõelda tööst. Kindlasti ei maksa mõelda ka kodust, muidu võib nõrgema tahtejõu korral tagasi teki alla ronida.

Silvia Urgas ärkab iga päev üles ja teeb oma tobedaid igapäevatoimetusi, töötab advokaadina, kirjutab ja käib jala.

KOROONAKRIIS JA LOOMETOETUS

ARVAMUS

Kuigi teiste Ida-Euroopa riikidega võrreldes on Eesti vabakutseliste loovisikute loometoetuse skeem eesrindlik, on endiselt vastuseta küsimus, millal saavad loometööks mõeldud stipendiumid ja toetused tähenduse ka töötuskindlustus- ja pensionisüsteemis.

Airi Triisberg

Korraldasin suve hakul koos ungari kolleegi **Katalin Erdődiga** veebiseminaride sarja, et kaardistada vabakutselistele kultuuritöötajatele suunatud kriisitoetuse meetmeid COVID-19 pandeemia esimese laine ajal. Meie arutelude keskmes oli Ida-Euroopa regioon, kus Eesti tõusis esile hästi toimiva loometoetuse mudeliga. Eriolukorras oli loometoetuse suur eelis, et riik ei pidanud kibekiiresti uut meedet leiutama.

Loometoetuse saajatele on tagatud ravikindlustus, aga kõik muud sotsiaalsed garantiid kipuvad vabakutseliste loovisikute toetamisega seotud aruteludes tähelepanu alt välja jääma.

Loometoetust saavad Eestis taotleda vabakutselised loovisikud, kes tegelevad loometegevusega autori või esitajana, kui nad on kaotanud sissetuleku. Toetuse suurus on seotud miinimumpalgaga, mis oli 2020. aastal 584 eurot kuus. Varasematel aastatel on loometoetusi vajanud umbes sadakond loovisikut aastas. Kevadise eriolukorra ajal eraldas valitsus loometoetuse väljamaksmiseks täiendavad 4,2 miljonit eurot. 2020. aastal jagati koostöös loomeliitudega toetusi 5,2 miljoni euro ulatuses enam kui 1000 loovisikule (täpsed numbrid avaldatakse veebruaris). Kõikidele vajajatele kriisiabi vahenditest siiski ei piisanud, need ammendusid septembri lõpus. 2021. aastaks valitsus lisavahendeid ei eraldanud ja selle artikli ilmumise ajaks on eelarve juba ära kulutatud. Loodetavasti on kultuuriministeerium ja loomeliidud võidelnud välja lisarahastuse või töötavad selle nimel praegu. Loometoetus on hästi toimiv kriisimeede ja lisaraha on hädasti vaja! Võtan oma artiklis vaatluse alla ka loometoetuse suuremad puudused.

Airi Triisberg on kriitik, kuraator, pedagoog ja kultuurikorraldaja. Ta on tegelenud kümmekond aastat vabakutseliste kultuuritöötajate huvikaitsega ning tegutseb sageli kunsti, teooria ja liikumispoliitika kokkupuutekohtadel.

LOOMETOETUSE TUGEVUSED

Koroonakriis tõi esile mitmed loometoetuse tugevused. Kõige olulisem on, et loometoetus on vajaduspõhine. Selle taotlemiseks ei ole kindlat tähtaega, maksimaalne toetuse saamise periood on 12 kuud. Ida-Euroopa riikide kriisimeetmeid võrreldes torkas silma, et sageli rakendati meetmeid üksnes eriolukorra ajal märtsi keskpaigast kuni mai lõpuni. Ühtlasi olid kultuuritöötajatele suunatud kriisiabi mudelid väga erilaadsed: Sloveenias ja Tšehhis maksti vabakutselistele eriolukorra ajal otsetoetust, Rumeenias seoti kriisitoetus autorilepingutega, Poolas said kultuuritöötajad abi pigem väikeettevõtjatele suunatud toetustest, Ungaris vabastati loovtöötajad neljaks kuuks maksukohustusest.

Mitmel pool kuulutati kriisiabi eesmärgil välja tiheda konkurentsiga projektitoetuste või stipendiumide rahastusvoorud, Ungaris näiteks Trianoni rahu 100. aastapäeva mälestamiseks loodud konkurss, millel on ühtlasi ideoloogiline mõõde. Iga toetusmeede seadis loovisikutele erinevad tingimused ja mõnikord jäid kultuuritöötajad nende vahele lõksu. Eestis ei olene loometoetuse saamine sellest, mis makse loovisik tasub, kas ta tegutseb füüsilise või juriidilise isikuna või kas tema sissetulekud on korrapärased. Kultuuritöötajate sissetulekute kompositsioon on mitmekesine ning selle asjaoluga arvestamine teeb loometoetusest eeskujuliku loovisikute toetamise vahendi.

Loometoetus, „Ela ja sära" ning teised erialaseks tööks mõeldud stipendiumid tuleb liigitada tööga võrdsustatud tegevuseks, nii et neil tekiks tähendus ka töötuskindlustus- ja pensionisüsteemis.

LOOMETOETUSE PUUDUSED

Ometi ei ole loometoetus kaugeltki täiuslik. Koroonakriisi valguses joonistus kõige teravama puudujäägina välja, et seda ei saa taotleda loomealade tugiteenuste pakkujad. Õigus loometoetusele on ainult autoritel ja esitajatel. Eriolukord katkestas aga täpselt sama ootamatult veel paljude teiste loomesektoris töötavate vabakutseliste töö, nagu meistrid, tehnikud, pedagoogid, näitusegiidid, grimeerijad jpt. Raskesse olukorda sattusid ka tudengid. Kultuuriministeerium ei pakkunud välja lahendusi, kuidas toetada kultuuri tugistruktuurides töötajaid.

Loometoetuse kõige suurem puudujääk on seotud ligipääsuga sotsiaalkaitsesüsteemile. Loometoetuse saajatele on tagatud ravikindlustus, aga kõik muud sotsiaalsed garantiid kipuvad vabakutseliste loovisikute toetamisega seotud aruteludes tähelepanu alt välja jääma. Vahelduseks tasub küsida, milline on vabakutseliste loovisikute perspektiiv saada tulevikus pensioni. Eestis peab riikliku vanaduspensioni saamiseks olema vähemalt 15 aastat pensionistaaži, mille arvestamise aluseks on miinimumpalk. Vabakutseliste loovisikute sissetulek koosneb suuresti stipendiumidest, projektitoetustest, litsentsitasudest ja teoste müügist. Sellistele sissetulekutele ei rakendu sotsiaalmaks ja need ei lähe pensionistaaži arvutamisel arvesse. Sama kehtib loometoetuse ja kõikide kultuurkapitali stipendiumide, nende hulgas näiteks „Ela ja sära" kohta. Üldiselt ongi nii, et vabakutselise loovisikuna töötamine ei anna loometöötajatele kuidagi pensionistaaži. Kes pensionistaaži täis ei saa, sel on õigus rahvapensionile. 2020. aastal oli rahvapensioni määr 221.63 eurot.

Loometoetuse lõppemise järel saab loovisik seda uuesti taotleda alles kahe aasta möödudes. Mis saab eriolukorra ajal loometoetust taotlenud loovisikutest kevadel? Kirjutan neid ridu detsembri lõpus. Tallinnas ja Ida-Virumaal on kultuuriasutused suletud, viiruse teine laine aina hoogustub ja ennustatakse majandussurutise süvenemist. Mis valikud on loovisikul, kelle loometoetus lõpeb, kuid sissetulekud ei ole taastunud? Loogiline samm oleks võtta end töötuna arvele, ent kahjuks pole sellisel loovisikul õigust töötukassa hüvitistele ja toetustele.

Töötutoetuse saamise eeltingimus on, et inimene on olnud töötuna arvelevõtmisele eelnenud 12 kuu jooksul vähemalt 180 päeva hõivatud töö või tööga võrdsustatud tegevusega. Loometoetust ei loeta tööks ning selle saamise ajal tohib juurde teenida ainult poole miinimumpalga ulatuses. Eriolukorra ajal lõdvendati ajutiselt tingimusi, nii et poole aasta vältel tohtis toetuse saaja igakuiselt juurde teenida ühe miinimumpalga. Töötutoetuse tingimustele vastamiseks oleks ta pidanud siis teenima sendipealt 584 eurot kuus. See on teoorias võimalik, kuid praktikas ebarealistlik. Mõned loovtöötajad võtavad ennast sellegipoolest ravikindlustuskaitse saamiseks töötuna arvele. Iroonilisel kombel koguneb töötuna arvel olemise ajal lõpuks ometi pisut pensionistaaži.

SOTSIAALKAITSE VAJAB REFORMI

Miks on nii, et mitmed vabakutselistele kultuuritöötajatele suunatud toetusmeetmed hoopis süvendavad loovisikute sotsiaalkaitse probleeme? Kuidas olukorda parandada? Head eeskuju näitab kunstniku- ja kirjanikupalk, millega käivad kaasas kõik sotsiaalsed garantiid. Soovin, et poliitikud ja ametnikud ei unustaks sotsiaalse turvatunde tähtsust ka teiste toetusmeetmete puhul. Loometoetus, „Ela ja sära" ning teised erialaseks tööks mõeldud stipendiumid tuleb liigitada tööga võrdsustatud tegevuseks, nii et neil tekiks tähendus ka töötuskindlustus- ja pensionisüsteemis. Töötutoetuse saamise tingimusi tuleb avardada, nii et vabakutselised kultuuritöötajad pääseksid sellele ligi. Ootan loomeliitudelt aktiivsemat huvikaitsetööd.

Kunstivaldkonnas on sotsiaalmaksuga kaetud sissetulekud seotud peamiselt näitustel osalemise ja õpetamisega. Uue teose loomist grupinäitusele tasustatakse 50–500 euroga. Eesti Kunstiakadeemias on madalaim tasu kahe ainepunkti mahus õppeaine eest 440 eurot – see ei ole kuupalk, vaid brutosumma, mis makstakse välja semestri lõpus. 2021. aastal on sotsiaalmaksu minimaalse kohustuse aluseks olev kuumäär 584 eurot. See määr on viimastel aastatel väga kiiresti kasvanud, näiteks 2015. aastal oli lävi veel 355 eurot. Töötasud seevastu ei kasva üldse ja sotsiaalmaksu miinimumlävest ülehüppamine muutub igal aastal raskemaks. Vaesemates valdkondades, nagu kunst, on see latt juba praegu kättesaamatu.

Kui soovime, et vabakutselistele kultuuritöötajatele ja kõigile teistele prekaarsetele töötajatele oleks Eesti ühiskonnas tagatud elementaarne sotsiaalne turvatunne, siis selle saavutamiseks on ainult kaks võimalust. Üks on töötasude (mitmekordne!) suurendamine, nii et need suudaksid pidada sammu miinimumpalgaga. Teine võimalus on haakida sotsiaalkaitsesüsteem lahti miinimumpalgaga seotud sotsiaalmaksu lävest.

KUIDAS HOIDA KÄTT MÄNGUS –

VABAKUTSELISE KULTUURI-TÖÖ ONTOLOOGILISED TINGIMUSED

Vabakutselise kultuuritöötaja panus SKTsse on sisuliselt olematu ning karjääriredel võib osutuda illusiooniks, kuid on mõned (tingivad) märksõnad ja eeldused, mis siiski hoiavad mängu käigus.

Kirjutas **Anti Saar**, illustreeris **Johanna Mudist**

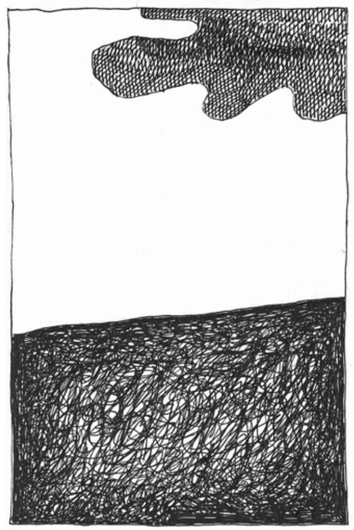

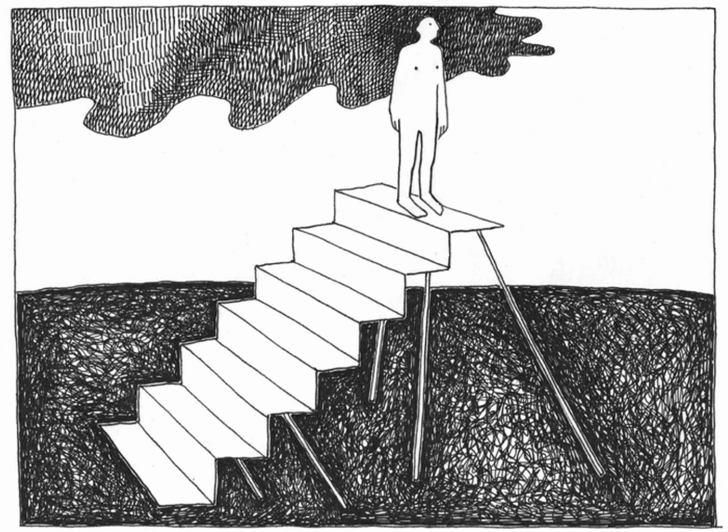

Alustada tuleb peamisest – vabakutselise alushoiakust. Kuid juba see ei ole lihtne, sest kui ma hakkan mõtlema, mis on see *sine qua non*, ilma milleta vabakutseline ei võiks oma karjääri sisse töötada, selle esimesi aastaid üle elada, siis avastan ikka, et igal märksõnal on veel omaette eeldused. Ja need omakorda ei asetu loogilisse järjestusse, vaid tingivad üksteist ringiratast nagu selles jumalikus mängus, mille olen suutnud esimese ühise meelelahutusena selgeks õpetada kõigile oma lastele ja ühele koerale: üks paneb parema käe lauale, teine enda käe selle peale, kolmas enda käe jne, kuni kasutusele tuleb võtta vasakud käed. Ja kui kõik käed on mängus, tuleb virna kasvatamiseks hakata järjest välja tõmbama kõige alumisi käsi. Baas ja pealisehitus lähevad siin omavahel segamini, on pidevas vahetuses. Selge see, et mänguseisu ei saa ühelgi hetkel fikseerida, tingimuste asetust ei anna momentvõttes tuvastada. Mis tähendab… et võib-olla on see mäng ise metafoorina too otsitav tingimus, too alushoiak. Ja millest see meid siis teavitab? Esiteks, et sel mängul pole lõppu, s.t sul, vabakutseline, pole oodata pensionipõlve, töötad, kuni kätt enam virna otsa tõsta ei jaksa, töötad surmani. Teiseks, sulle võib ju tunduda, et teed karjääri ja toodad väärtust, aga see on illusioon – virn ei kasva kõrgusse ja sinu panus SKTsse on sisuliselt olematu. Ometi, su käsi on mängus, ja võib-olla on see isegi tähtsam kui mõne rusika lajatus vastu lauaplaati. Kolmandaks, ei pea olema eriline kotkasilm, et see tornipüstitamise illusoorsus läbi näha. Seega pole mängu alustatud kaalutlusest, vaid pelgalt mänguihast või -sunnist. Vabakutselise elu pole enamasti teadlik otsus. Neljandaks… aga hüva, metafoorid pole tegelikult kõige inimsõbralikum materjal ja kerge on jõuda punkti, kus need kõnelevad korraga kõigest ja mitte millestki. Jätkem kujund sinnapaika ja võtkem sellest kaasa vaid teadmise, et loetelus, mis järgneb, võivad kõik tingimused sama hästi paigutuda mõnel muul viisil ning et vabakutselise kultuuritöötaja karjääri alguspunkt on paradoksaalne, loogiliselt võimatu.

Riikliku hasartmängumaksu osa minu ellujäämises on hindamatu.

Foto: Epp Olimo

Anti Saar on tõlkija, kirjanik, toimetaja.

N-ö ilukirjutamine on hõivatuse mõttes pigem võrreldav pikaajalise joobega. Juhtub, et kukud tsüklisse.

EBAMÄÄRANE HARIDUS. Ütleme, et oled gümnaasiumi lõpuks sealmaal, et sul pole vähimatki aimu, mida oma eluga peale hakata. Kõik on läinud loomulikku rada pidi, oled eliitkooli lõpuklassis ja viimased aastad on sisendatud sulle vaid seda, et kool tuleb lõpetada viisakate tulemustega, mis tagaksid sissepääsu kõrgemasse õppeasutusse. Nii mõnedki klassikaaslased su kõrval kasvavad suureks, avastavad endas arsti, ärimehe, sõjaväelase või programmeerija – enamasti programmeerija. Sina ei avasta ja ega eriti otsi ka. Avastad võib-olla mingi muusika, mingid raamatud, mingid tunded, mingi tahtmise kuhugi ära… Romantiline värk, ühesõnaga. Siis on kool läbi ja viisakad eksamitulemused tagavad sulle sissepääsu matemaatikasse, ajakirjanduse ja maamõõtmisse. Kas annaks ette kujutada veel lambimaid valikuid? Kivi, paber ja käärid otsustavad, et asud õppima žurnalistikat. Põnev ja üllatavalt aateline maailm, kursakaaslased su ümber kasvavad suureks. Nad avastavad endas ajakirjaniku. Sina aga… ei avasta. Seekord pole sa õnneks üksi, **Janar** on ka. Ja kolmandal koolisügisel on teid võetud vastu seltskonda, kus teiesuguseid on juba mõnevõrra rohkem. Kasvavad ja kasvavad, aga täis ei kasva. Arusaadav, inimene pole ämber. On nullindate algus. Me ahmime igast võimalikust teaduskonnast ja osakonnast kõike, mis vähegi köidab. Minu lõppskooriks on kaks ja pool korda rohkem vabaainete punkte kui tarvis. Siis on kool jälle läbi. Astun ühe soojaga ka doktorantuuri, aga sama soojaga astun sealt välja – ilmneb, et enam ei anna eriti midagi ahmida, tehakse ettepanek liituda uurimisgrupiga ja taotleda granti. Dafuq?

VÄHENÕUDLIKKUS. Siin pole pikka juttu tarvis. 2007. aastal oli väikseim ellujäämiseks vajaminev rahasumma leibkonna liikme kohta Eestis 2731 krooni kuus. See piir tähistab absoluutset vaesust ning see põhineb peamiselt leibkondade tegelikel toidu- ja elamiskuludel. Minu internetipanga väljavõte näitab, et tol 2007. aastal õnnestus mul teenida ja ühtlasi läbi lüüa *ca* 65 000 krooni. Toona oli mu leibkond kolme-, paari aasta pärast juba neljaliikmeline. Mu naine venitas ülikooliõpinguid ja oli lastega kodus. Lapsetoetuse, stipi ja väikeste haltuurade arvelt võis temalt lisanduda leibkonna eelarvesse umbes pool minu panusest. Kiire arvutus näitab, et kusagil absoluutse vaesuse piiril me toona elasimegi. Kümmekond aastat vast. Ja vahvasti elasime! Praeguseks on need ajad möödas, naine teenib püsipalka õpetajana, mina, khöm-khöm, olen riigikirjanik. Aga seegi pole jääv, vähemalt minusse puutuva puhul.

TUGISTRUKTUURID. Siin pole tarvis isegi põgusat arvutust. Riikliku hasartmängumaksu osa minu ellujäämises on hindamatu. Sama hindamatu on vanemate toetus. Ilma esimeseta ei oleks ma jõudnud vabal kutsel edasi 2010. aastast (mil kulka mu taotlusi sagedamini rahuldama hakkas), ilma teiseta mitte sinnamaalegi.

HEA TERVIS. Vabakutselisel kulturnikul puudub sageli ravikindlustus. Seda korvab igakevadine tulumaksu tagasimakse litsentsilepingute pealt, millest palgatööline ei oska undki näha. Aga egas selle eest endale ravikindlustust osteta – millegi eest tuleb ka võlgasid tasuda. Aastal 2013 oli mul edasilükkamatu ajuoperatsioon, mis oleks läinud maksma 7500 eurot. Hea sõber võttis mind mõneks kuuks palgale oma riiulifirmasse – personalijuhina. Iga kuu laekus mu kontole miinimumpalk, mille ma mingeid kõrvalteid pidi omanikule tagastasin. Kindlustus jooksis ja lõikus sai lõigatud. Hiljem pole tervisega erilisi hädasid olnud. Sel sügisel eemaldati randmelt kooljaluu – möödunud aastal, kui ma veel kirjanike liidu palgal ei olnud, oleks seegi maksnud 500 eurot. Hea, et andis oodata. Aga tervist, jah, tuleb hoida. Täna ostsin endale uisud.

FINANTSDISTSIPLIIN. Ütlematagi on selge, et vabakutseline humanitaar ei saa võtta endale igakuiseid finantskohustusi. Tark vabakutseline ei osta asju järelmaksuga ja tark pankur ei anna talle laenu. Viimane nõuab stabiilseid sissetulekuid, ehkki minu meelest ei ole see temast mõistlik – ta peaks vaatama hoopis seda, kui stabiilsed on laenutaotleja väljaminekud. Kindel kuupalk ju ei terita inimese majanduslikku tähelepanu, pigem uinutab selle. Pankur võib muidugi mõelda, et palgalisele laenu andes on tal vähemalt, mida arestida, aga no kuulge, see oleks ju küüniline! Kui ma 2015. aastal eluasemelaenu taotlesin, saatis pank mu pikalt. Kui juhtisin tähelepanu oma viimase viisaastaku püsivatele (ja piisavalt soliidsetele) igakuistele väljaminekutele, ei tahtnud konsultant sellest kuuldagi. Teda huvitas vaid laekumiste rubriik, kus esines suuremaid kandeid 2–6 korda aastas. Arestida ei olnud seal midagi. Ja laenu ei antud.

ÜLDINE ENESEDISTSIPLIIN. Kaalutletud finantskäitumine on vaid osake laiemast enesevalitsemiskunstist, mis kõlaks uhkelt ja õilsalt, kui selle anaalseks pahupooleks ei oleks enesele allumise sund. Vahel tundub mulle mu sügavaks meelehärmiks, et kui mu palgateenijatest tuttavad minu juures midagi imetlevad, on selleks just toosama väike füürer minu sees, kes mulle hõlpu ei anna. Kuidas sa suudad ennast sundida, küsivad need, kes paiknevad organisatsiooniliste hierarhiate alumistel astmetel. Kuidas sa suudad töötada ilma sunnita, küsivad nood, kelle kõrgemat positsiooni käsuliinides paistab minu töörutiin kahtluse alla seadvat. Enamasti pole mul neile midagi vastata. Kui, siis vahest seda, et mind seob mu tööga

SÕLTUVUSSUHE. Jah, ka see pole miski, millega uhkeldada. Töö on nõudlik armuke, ei küsi nädalapäevadest ega riigipühadestki. Tõlkimine ja kirjutamine on muidugi erinevad droogid. Tõlkida on vaja vähemalt kolm tundi päevas, alati kohe hommikul, pärast seda võib kas tõlkimist jätkata või tegeleda mõne muu otsaga: treida mingit artiklit või toimetada kellegi teise oma, valmistada mingit ettekannet, sõita kuhugi esinema, pidada mõni töökoosolek, lugeda sekundaari, kuulata mõnd loengut jne. Isegi molutada võib, peaasi et tunnid on tehtud. N-ö ilukirjutamine on hõivatuse mõttes pigem võrreldav pikaajalise joobega. Juhtub, et kukud tsüklisse. Une- ja toitumisrežiim laguneb koost, sotsiaalne adekvaatsus kahaneb päevadega. See on õnnis olek, aga pikapeale muutub kurnavaks. Romaani kirjutamine nõuaks teistsugust temperamenti, mingit otsustavust, mida minul veel pole.

Ükski sõltuvussuhe ei teki teadagi üleöö. Ka töönarkomaania juured on enamasti sügaval lapsepõlves. Teiste vabakutseliste kaasusi ma siin lahata ei söandaks, aga mis minusse puutub, siis pean rääkima millestki, mille kohta võiks poolironiiliselt öelda

PROTESTANTLIK TÖÖKASVATUS. Elasin maal, kolhoosiaja loojangul ja uue iseseisvuse algul. Üldine töömoraal oli madalaim, mida Eesti aladel ilmselt eales tuntud, meie peres aga kõrge ja kindel nagu silotorn. Hommikust õhtuni üks igavene kuradi karpe diiem. Päevavarguse motiivi kasutan oma esimeses proosateoses „Kuidas sa ära läksid ja mina maha jäin", milles kompulsiivne aiatöö kompulsiivse kirjutamisega orgaaniliselt läbi kasvab. Kodumajapidamistöid kõrvale jättes loetlen valikuliselt mõned palgalised tööotsad

KARTUL SALVE, LUULETUS SAHTLISSE

Jüri Kolk

Ah, küll kirjutaks! Kui ainult need kurjad inimesed minu istumise alust sulaliimiga kokku ei oleks määrinud! Kui koer ei hauguks! Kui ei segaks poliitika, uudised ja loodetuul!

Elu on puhunud mu, veerpõõsa, maamajja elama. Siin saan eirata välisärritajaid ja keskenduda oma võrratult rikkale siseilmale. Elan siin üksinda, sügan okassiga, mõtlen sügavaid ja inimlikke mõtteid. Näiteks mõtlesin, et eesti kirjanduses ei ole ju varem tehtud sellist asja, et keskealine mees elab üksi kuskil pärapõrgus, vaatab aknast välja ja kirjutab sellest, mida näeb, mis meelde tuleb. Tõeline avangard, otsustasin ma!

Muidugi, siingi on palju segajaid. Alles kolm päeva tagasi nägin surnud hiirt maja taha lõkkeasemele viies põllu peal leegitsevate silmadega olevusi, kes mind ainiti jälgisid. Kriitikud? Kahe nädala eest tuli mulle mu igapäevasel jalutuskäigul inimene vastu. Jube! Murueide tütred käivad akende all mind ahvatlemas. Pöörane!! Tõmban kardinad ette, keskendun.

Aga paberile ma aeg-ajalt üht-teist tõesti panen. Just paberile. Mingil põhjusel tundub, et luuletusi – proosa jaoks eelistan arvutit – võiks teinekord kirjutada just nii. Mul on lasteluuletuste jaoks üks kirjutusalus, võtan selle sülle, A4 vahele ja muudkui kritseldan. Juhtub, et ei peagi väga palju maha tõmbama, aga juhtub ka teistpidi. Heakene küll, tegelikult pole tükk aega kirjutanud neid, leivatöö võtab hinge kinni. Kohe läheb kergemaks.

Leivatööks on tõlkimine ja paratamatult peab pidevalt tegelema ajakava sättimisega: kuidas keskenduda, millal teha ja kui palju. Üle ei tohi pingutada, sest pärast tõlkimist peab ka jorutama ja eelmist tõlget selge silmaga üle lugema ja järgmisel päeval traksis olema.

Kõige raskem on üksi elades leida aega aja mahavõtmiseks. Kipun arvutis istuma. Õnneks tean, et kui terve päev tubli olla, siis imbub molutamine tegemistesse nagu majavamm, täiesti märkamatult. Parem on pidada pause ja töötada paukumisi.

Teisi kirjanikke jälgides ja mõistes, et ma kindlasti ei ole neist parem, olen endaga mõnes küsimuses kokku leppinud. Näiteks selles, et kirjutamine on töö. Töös pole midagi vastumeelset, tööd tehes saab vajalik tehtud. Puud lõhutud, kartul salve, luuletus sahtlisse. Inspiratsioon on nagu Godot. Mõnikord tuleb ka ootamise peale, aga enamasti pigem siis, kui asjaga pihta hakkad. Ja ma olen mõne noorema sõbraga kokku leppinud, et nad annaksid teada, kui minust hakkab saama Tähtis Vanamees. Võimalik, et ma ei usu neid, aga siis on mul vähemalt võimalus meelt parandada.

jätkub >

< eelneb

kolhoosis/põllumajandusühistus, kus sai suvevaheaja algusest lõpuni rassitud ja vanematelt kolleegidelt elutarkust õpitud: söödapeetide harvendamine, kõplamine ja koristus, kivikorjamine, farmihoonete lupjamine, heinapallide virnastamine, silotegu, põhupallide virnastamine, lihttööd kohalikus meiereis (peamiselt kastide pesemine ja jogurti pakkimine), haljastustööd meierei ümbruses, lehmade karjatamine. Sõrmed rakku sai kõige paremini peedipõllul, kõhu keerama poolmärgade heinapallidega maadeldes, kopsud krohvitud laudalaest traatharjaga lupja maha kraapides. Suurima sissetuleku andsid omaalgatuslik kapsakasvatus ja mustikakorje kodulähedases metsas. See viimane oli peaaegu pidu ja ilmselt oleksin selle töö peale jäänud siiani, kui saatus poleks teisiti tahtnud. Hiljem tegin veel ülikooli lõpuni palgatööd, mis vabakutseliseks ei liigitu: ajakirjanduspraktikandina, lapsehoidjana, lossiteenrina ja ehitajana. Kõik ausad otsad, aga fikseeritud töötundide ja -kohustuste tõttu *workaholic*'ule siiski sobimatud.

Kogu aeg peab tegema tööd ka sel lihtsal põhjusel, et muidu ei elaks ära. Ja tööd peab olema alati kuhjaga ees, et jumala pärast vahet sisse ei tuleks.

Päris ausaks jäädes ei tohiks ma maha salata ka töösõltuvuse praktilist mõõdet (ilma milleta see ehk tingimuseks ei kvalifitseerukski): kogu aeg peab tegema tööd ka sel lihtsal põhjusel, et muidu ei elaks ära. Ja tööd peab olema alati kuhjaga ees, et jumala pärast vahet sisse ei tuleks. Tellijatel, nt kirjastustel, on minuga selles mõttes lihtne, et ajapikendust palun ma harva. Selle taga pole ei usinus ega enesedistsipliin, vaid lihtne strateegiline nõks, mille omandasin juba oma tõlkijatee algul: tähtaeg tuleb määrata pool aastat hilisemaks sellest, kui usud end tööga tegelikult lõpule jõudvat. Harilikult võid siis töö üle anda umbes kolm kuud enne ootusi ja püsida partnerite juures heas kirjas.

Johanna Mudist on Tallinnas elav ja töötav kunstnik, kes loob suuremõõtmelisi õlimaale ja miniatuurseid graafilisi joonistusi. Tema narratiivsed miniatuurid kujutavad nii inimese igapäevaelu poeesiat kui ka traagikat.

KÕRGE ENESEHINNANG. Kui jutt läks juba vabakutselisepõlve algusaegadele, tuleks esile tõsta isikukolleegiga koduteel kuni jõulupidude ja suvepäevadeni. Vabakutseline, kel sääraseid siirderiitusi töö- ja puhkeaja liigendamiseks ei ole, peab võimalusel appi võtma argisemad toimingud (laps lasteaeda – töö – laps koju – puhkus), kui aga tegu on lastetu või päris üksiku vabakutselisega, võib kasu olla päris isiklike riitutsiooni, eesti keele ees. Ja ikkagi, kuidas nimetada seda, kui ma võin koostööst keelduda tautoloogilise põhjendusega, et ma ei taha teha midagi, mida ma teha ei taha? On see kättevõidetud vabadus? Või on see siiski paratamatuse sunnil omandatud leplikkus tüütute kohustuste suhtes, mis kaasnevad ka peaaegu iga meeldiva tööga? Meeldib mulle tõesti kõik, mida ma teen, või mõtlen ma selle kõik endale meeldivaks? Ja on seal vahet? Siit veel viimane uroboroslik tingimus vabakutselisele, kes soovib hoida töörahu oma kabinetis ja oma ühtehoidvas indiviidis: sa pead olema piisavalt kaval, et ennast ära petta, ja piisavalt lihtsameelne, et päevast päeva enda pettuse õnge jääda.

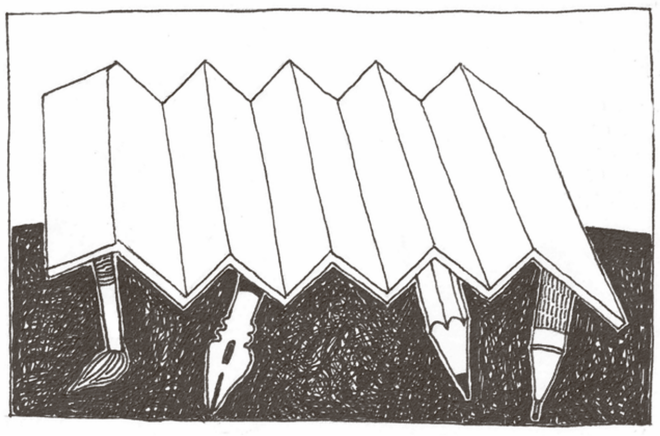

omadust, milleta vabade radikaalide maailmas naljalt läbi ei lööd: pead olema veendunud, et selles, mida sa teed, oled sa parim. Kui su töö väljundiks juhtub olema eestikeelne tekst, piisab isegi sellest, et sa pole parim kogu maailmas, vaid ainult eesti keeleruumis. Loomulik on seegi, et esialgne enesekindlus lööb ajapikku vankuma, saad aru, et tegelikult ei tea ega oska sa õieti midagi jne, aga hakatuseks on ka see tagantjärele tänuväärne. Jah, on tõlkeid, millesse ma praegu, mitmekümne tuhande töötunni jagu kompetentsemana sisse vaadata ei tihka, ja on autoreid, kelle tõlkimist alustaksin väiksema hurraaga, kui üldse. Aga ometi, need tööd on tehtud, kooliraha on tasutud ja enesesalgamine – see poleks tervislik.

INDIVIDUALISM/KOOSTÖÖVALMIDUS. Kaks vasturääkivat omadust, mille habrast tasakaalu tuleb iga hinna eest hoida. Esimene ilma teiseta teeb vabakutselisest ajapikku asotsiaali (või superstaari), teine esimeseta viib ta varem või hiljem palgatööle. Töökollektiivi kuulumisega käib kaasas rida rituaale alates kohvinurgavestlustest ja poolepindisest õllest kuni suudab neid alt vedada – pakkuda ootamatut. Muidugi on tal üha enam moraalseid kohustusi. Tema õnn, kui ta suudab need mõelda võimalikult abstraktseks. Mina isiklikult tunnen moraalset kohustust üheainsa institutsiooni, eesti keele ees. Ja ikkagi, kuidas nimetada seda, kui ma võin koostööst keelduda tautoloogilise põhjendusega, et ma ei taha teha midagi, mida ma teha ei taha? On see kättevõidetud vabadus? Või on see siiski paratamatuse sunnil omandatud leplikkus tüütute kohustuste suhtes, mis kaasnevad ka peaaegu iga meeldiva tööga? Meeldib mulle tõesti kõik, mida ma teen, või mõtlen ma selle kõik endale meeldivaks? Ja on seal vahet? Siit veel viimane uroboroslik tingimus vabakutselisele, kes soovib hoida töörahu oma kabinetis ja oma ühtehoidvas indiviidis: sa pead olema piisavalt kaval, et ennast ära petta, ja piisavalt lihtsameelne, et päevast päeva enda pettuse õnge jääda.

SUVEL KASVAVAD PUUD, TALVEL KASVAN MA ISE

Andrus Kasemaa

Talv on kindlasti parim aeg kirjutamiseks, pole enam tüütuid suvekohustusi. Külalisi vastu võtma ei pea, lapsed on koolis, inimesed on tööl. Rannad on taas tühjad, nagu ka metsarajad. Saab piiluda iseenda sisse. Talvel on ilmad küll lumised ja hallid, kuid omamoodi on talvine aeg üks ilusaimaid kirjaniku jaoks. Saab palju mõelda, arutleda, lugeda ja kasvada. Suvel ma rohin või korjan marju ning kastan peete-kaalikaid (küll suvetööd on sageli tüütud, saaks vaid lugeda! – nii mõtlen suvel). Aga tuleb talv, siis ongi korraga nii palju aega, saab jälle lugeda. Aju mõtleb muidugi kogu aeg, isegi suvel sätib aju riime, mõtleb lõppude ja alguste peale, mõtleb teiste tekstide peale, mida lugenud olen, aga suvel on mõte nagu hakitum ja loium. Hing jääb unarusse, sõnad lähevad meelest, sest nii palju on vaja suhelda. Mis siin elus muud, kui õppida elama koos teistega, olla nendega koos, võtta neid vastu, pakkuda teed, kuulata nende lugusid, isegi kui need on igavad ja tüütud. Õppida inimeseks olemist – see on suve mõte. Suvel kasvavad puud ja taimed, talvel, kui puud puhkavad, kasvan aga mina ise. See aeg on täiesti minu oma. Naudin raamatuid, sõnu, saan mõelda suvel pooleli jäänud mõtted lõpuni. Aga millal kirjanik siis puhkab? Umbes kaks aastat tagasi ma kirjutasin ühe luuletuse, kus on lõpuread: „Kui süda ei löö enam / puhkab luuletaja päriselt." Võib-olla tõesti on kirjaniku surm kirjanikule see päris-päris puhkus! Lugeda oma toas raamatuid ja mõelda oma mõtteid, see on kirjanikule kindlasti üks suurimaid puhkuseid ja naudingu allikaid, aga alles surm vabastab kirjaniku ka sellest naudingust, sest eks ju **Buddhagi** ole öelnud, et igasugune nauding on samal ajal ka piin. Surma – Suurt Unustuse Rahu Maad –, seda puhkust ma veel ei oota, sest sõnad suudavad mulle veel piisavalt mõnu pakkuda, aga kord kui ma inimestest väga tüdinud olen, siis ootan surma ja igatsen ära sinna, kus on sõnade kodu ja kus on tõeliselt hea.

KOLUMN

Töö on lahutamatult seotud ökoloogilise katastroofiga: mõne inimese töö on keskkonna saastamist tagant tõugata, töökohtade kaudu saab õigustada sotsiaalsete muutuste võimatust, kuid töö olemuse muutumine on tulevikus ka üks uue ühiskonnakorralduse aluseid.

Foto: Katre Liiv

KELLE TÖÖ ON KESKKONDA PÄÄSTA

Kirjutas **Madis Vasser**, illustreeris **Stella Salumaa**

Keset sagenevaid keskkonnakriise öeldakse vahel, et planeet Maa ei vaja päästmist – see suur kivikamakas saab igal juhul hakkama ka kauges tulevikus. Tihti lisatakse, et ka loodus ei vaja tegelikult päästmist – bakterid ja prussakad suudavad ükskõik mille üle elada. Arutluskäiguga jõutakse sageli selleni, et vaja on päästa inimkond või vähemalt mingi kitsam osa sellest. Kindlasti näiteks see osa, kuhu kuulub arutleja ise. Kuigi tegemist on väära ja üleoleva arusaamaga, jään mõtteharjutuse kontekstis siiski selle juurde. Seega, missugust tööd ja kellel on vaja teha, et päästa Eesti ühiskond ökoloogilisest katastroofist?

„On keeruline panna inimest millestki aru saama, kui tema töö sõltub sellest mitte arusaamisest," olla öelnud eelmise sajandi kirjanik **Upton Sinclair**. Pisut radikaalsemalt on väljendanud sama mõtet minu kaasaegne **Derrick Jensen**, leides, et tänapäeva Lääne kultuur ja enamik selle liikmeid suudavad leida igale enesehävituslikule tegevusele alati ratsionaalse ja loogilise põhjenduse, olles seega hullumeelsed. Näiteks kuulutas Eesti Keemiatööstuse Liit hiljuti patriootlikult, et suuremahuline saastamine on Eesti „rahvuslik rikkus".

Keskkonnaaktivistide tänuväärne töö teadlikkuse tõstmisel ei too paraku tulemusi nende inimeste seas, kelle otsene tööülesanne on loodusvarasid väärindada – rahaks teha, likviidseks muuta – ehk likvideerida. Mitte aga seetõttu, et nad oleksid kuidagi rumalad. Kõige laastavamate mõjudega ettevõtete juhid teavad täpselt, mida ja mis hinnaga nad teevad. Elektritootjad teavad, et suuremahuline biomassi põletamine ei ole tegelikult „süsinikuneutraalne" ning selle hankimise mõju ökosüsteemidele on korvamatu. Õlitootjad teavad, et kogu nende fossiilkütuseäri baseerub juba aastaid riigi otsestel ja kaudsetel toetustel. Aga nad teevad seda ikka – töö on töö.

Madis Vasser on Eesti Rohelise Liikumise huvikaitse ekspert ja amatöörgeneralist.

GENERALISTIDE NAPPUS

Öeldakse, et doktorikraadiga inimene teab väga palju väga vähese kohta. Arvasin, et see on nali, kuni hakkasin sattuma kokku inimestega, kes on tööalaselt väga kitsalt spetsialiseerunud ning peavad nüüd juhtima keskkonnasurve kiuste meie elukorralduses suuremaid muutusi, mis on paljude teadlaste hinnangul eduka rohepöörde puhul möödapääsmatud. Sellistel kohtumistel olen mõistnud, et minu vastas olev energeetikaekspert on tegelikult vaid põlevkivienergeetika ekspert, metsandusspetsialist vaid intensiivmetsanduse asjatundja või väidetav majandusekspert kuulnud vaid neoklassikalisest kasvupõhisest majandusmudelist. See on sama jabur kui toitumisnõustaja, kes teab vaid kaalu tõstmise võimalustest. Sellise töiselt produktiivse, kuid paraku piiratud maailmavaate juures on keeruline üldse mingeid konkureerivaid ideid lauale panna.

Näiteks ühel paneelarutelul Euroopa roheleppe teemal tõstatasin küsimuse, kas „roheline majanduskasv" on ikka üldse võimalik ning ehk peaksime kaaluma ka alternatiive. Minu vaieldamatult sügavate kliimapoliitikaalaste teadmistega kaaspanelist kommenteeris seepeale, et jaa, võime ju mängida mõttega, et mis oleks siis, kui majandust üldse polekski. Aga see ei olnud minu algne ettepanek – küsimus on selles, *milline* see majandus on. Analoogset näidet on kogenud paljud kogukonnametsade kaitsjad, näiteks RMK on olnud väga salliv igasuguste alternatiivsete metsamajanduskavade suhtes seni, kuni need tähendavad sisuliselt ikka lageraiet. Kui spetsialiseerunud ekspertide peas on ainult üks võimalik reaalsus, siis selle vaate avardamise katsetele vastatakse tihti rünnaku või ükskõiksusega.

Ühiskonna päästmiseks vajame elukutselisi generaliste – inimesi, kes on spetsialiseerunud laialdaselt ühiskonna ees laiuvatele suurtele siiretele ja kelle põhiliseks töövõtteks on lõputu uudishimu. Sarnase mõtte esitas juba seitsmekümnendatel ameerika süsteemiteoreetik, leiutaja ja kirjanik **Buckminster Fuller**, kes nägi liigses spetsialiseerumises ohtu teemadeülesele sünergiale. Oma eriala elevandiluust torni ülemisel korrusel olles on mugav jätta laiem ühiskondlik mõtlemine ja tegutsemine kellegi teise pärusmaaks. Paradoksaalselt aga eeldavad need teised, et suurte probleemide kallal töötavad just spetsialistid. Tulemuseks võib küll olla sotsiaalne transformatsioon, aga mitte soovitud suunas.

Kahtlemata muutis näiteks Ameerika Ühendriike sügavalt 2001. aasta 11. septembri terrorirünnak, mille ärahoidmise nimel tegid tööd hästi rahastatud eksperdid. Nagu võib lugeda selle ajaloolise sündmuse uuringuraportist, oli eriteenistuse suurim läbikukkumine „kujutlusvõime puudumine". Eesti Rohelise Liikumise noorteprojekt „System: Reset" annab aga lootust, et elava fantaasiaga generalistid sirguvad järgmisest generatsioonist. Kui Euroopa 16–30-aastastelt noortelt küsiti, millisena näeksid nemad üht õiget rohelepet, on vastused olnud tunduvalt valdkonnaülesemad kui kitsa ala ekspertidega suheldes. Fookuses on (re)lokaliseerimine ja säilenõtkete kogukondade arendamine, permakultuur, autovabad linnad, elulähedasem haridus, lühem töönädal. Need on intuitiivsed ideed, millest igaühele on võimalik leida ka veenvat akadeemilist tuge.

TÖÖ KUI TAKISTUS

Töö selle kõige klassikalisemas mõttes ehk aus palgatöö on tegelikult kõikide suurte ühiskondlike muutuste keskmes. Miks ei suuda Eesti väljuda põlevkivienergeetikast? Sest töökohad. Aga vähendada metsade üleraiet? Töökohad. Maksustada raiskavat eratransporti? (Poliitikute) töökohad. Põlevkivisektori puhul on vähemalt alustatud nn õiglase ülemineku protsessiga, et praegustest töötajatest ei saaks järk-järgult töötuid. Põhjus, miks sellega alustati alles aastal 2020, kuigi saabuv kriitiline olukord on hüüdnud juba aastakümneid, on proosaline: eri ministeeriumid ei suutnud omavahel kokku leppida, kelle töö selle probleemi lahendamine ikkagi on.

Ida-Virumaa üleminek on esimene teed näitav rohemajakas, mille õnnestumisi ja õppetunde saab kanda ka järgmistesse sektoritesse. Näiteks on huvitav vaadata, kuidas realiseerub põlevkivisektori enda praegune nägemus, et enne tuleks regioonis mingi uus alternatiivne rohetööstuse haru välja ehitada ja siis, hopsti, kõik inimesed üle viia. Keskkonnaühenduste nägemuses tuleks aga hakata põlevkivitööstuse hääbumist planeerima konkreetsete kuupäevadega, et tekiks selge tulevikusihiga kohalikke, kes saaksid hakata järk-järgult panustama plaanitava tulevikumajanduse arendamisse. Kuid ühiskonna päästmiseks peaks üle vaatama töö kontseptsiooni laiemalt – tasaarengu (*degrowth*) majandusmudeli pooldajad leiavad, et möödapääsmatud on tööaja üldine vähendamine ning universaalne baassissetulek, et vähendada ühiskonna liigset survet elukeskkonnale.

Mõni kuu tagasi ilmunud raamat „Another End of the World is Possible: Living the Collapse (and Not Merely Surviving It)" („Teistsugune maailmalõpp on võimalik") tõdeb, et isegi kui meie ühiskonnakorralduse mis tahes põhjusel kokkukukkumist ei ole võimalik ära hoida, ei tähenda see, et elutegevus seejärel lakkaks. Töö ei kao, vaid muutub. Muu hulgas saavad paljudest praegustest kaevuritest, raiujatest, mürgitajatest ja reostajatest taastajad, istutajad, puhastajad ja „metsikustajad" (*rewilders*). Tuleviku ühiskond vajab neid kõiki. Ja töö olemus võib muutuda sisukamaks ning tähendusrikkamaks kui seni. Juhtivaks märksõnaks saab aga igal juhul „koostöö", seda nii eri inimeste, põlvkondade, valdkondade kui ka eluvormide vahel.

MÜÜJATÜDRUKUST KUNSTNIKUKS

Töö, eraelu ja looming, privaatne ning avalik võivad kõik olla siirdatud üheks suureks ja pikaajaliseks kunstiteoseks, nagu tõestab Flo Kasearu viimase kümne aasta tegevus.

Intervjuu **Flo Kasearuga**. Küsis **Aleksander Tsapov**, pildistas **Renee Altrov**

Koduvägivald, töötus, väikeettevõtjad, sugu, rahvuslus, linnaruum, mäng, sotsiaalne eksperiment – see on vaid lühike nimekiri märksõnadest, millega puutub kokku, kui jutuks tuleb Flo Kasearu tegutsemine kunstniku ja kodanikuna. Kunstnik, kes alustas oma teekonda kroonialjal ja on jõudnud omadega koroonaaega, ei pelga võtta ette ühtegi probleemi ega vormi, kui see teda kõnetab ja ta mõtte tööle paneb. Flo on kameeleon, kes libiseb läbi ühiskondlike rollide ja ühendab omavahel eri tegelikkuseid. Suvepealinnas sirgunud kunstnik on rajanud endale Pelgulinna kõrvaltänavasse kodu, mis on lisaks ilmselt ainus elava inimese majamuuseum Eestis – koht, kus paljud tema tööd saavad alguse või elavad oma järelelu. Jaanuaris avas Flo keset piiranguid ja sulgemisi Tallinna Kunsthoones ajakohase pealkirjaga isikunäituse „Elust välja lõigatud", mis tõukub tema loomingus varemgi tähelepanu saanud lähisuhtevägivalla all kannatavate naiste tröstitust igapäevast. Flo ei kutsu meid ohvreid haletsema, vaid paneb meid tegelema sinimusta verevalumiga valgel nahal.

Kes sa oled ja kust sa tuled?

Pärinen Pärnu naiste dünastiast. Keskkooli lõpuni elasin Pärnus ja osalesin aktiivselt huviringides Pärnu kunstikoolis ja Kunstide Majas. Harrastasin pikalt ka võistlustantsu ning hiljem tegelesin kergejõustiku ja karatega. Õppisin Sütevakas, kus oli palju toetavaid loomingulisi kõrvaltegevusi – maalisin kooli seinad täis ja kehalise kasvatuse asemel tegime näiteks tantsukavasid. Kui kätte jõudis lõpueksamite aeg, siis kaalusin ema eeskujul majanduse õppimist, kuigi mõttes mõlkus ka restaureerimine. Viimasel hetkel loobusin matemaatika riigieksamist ja tegin ajalooeksami, et ikkagi kunstiakadeemiasse katsetele minna. Pärnu kunstikoolis tegutsesid nüüdseks meie seast lahkunud õpetajad **Peeter Somelar** ja **Leili Voll**, kellega harrastasime vaikelusid. Kunstiringis õpid (või mina tollal õppisin) nii, et kui maalid, siis vaikelusid, ja kui joonistad, siis valgust ja varjusid. Kunstide Majas oli ise kunstiakadeemias käinud õpetaja **Saidla**, kes oskas pakkuda kunstile laiemat mõtestatust, et see pole ainult reprodutseerimine ja käsitöö, vaid seal on ka palju muud. Ühel hetkel muidugi mõistsin, et restaureerijat minust ei saa, ja astusin vabade kunstide erialale, kuhu ma tasuta kohale ei kvalifitseerunud. Ma ei olnud EKA jaoks siis piisavalt huvitav. Mul ei olnud seda ootamatut põnevust ega ägedaid mõtteid, mida EKA tahab. Käsitööoskus ei olnud ka hiilgav. Jäin sinna piiri peale. Mu ema oli õnneks nõus selle ühe aasta tasulisel kohal kinni maksma. Teisel aastal tegin eksamid uuesti ja sain tasuta kohale.

Nullindate alguses möllas Pärnus intensiivselt kunstirühmitus Non Grata. Kas puutusid ka nende loodud meluga kokku?

Ma olin hästi korralik tüdruk (*naerab*). Non Gratas lendas ju värvi-verd. Ma teadsin, et nad on olemas, ja midagi olin ilmselt ka näinud, aga ma ei lävinud absoluutselt selle skeenega. Olin siis arglik, kuigi saan aru, et mul on kuvand, et olen julge kunstnik või midagi sellist (*naerab kõva häälega*).

Kas sinu kunstnikuks kasvamine toimus EKAs?

Esimesel kursusel tegime **Uno Roosvalti** juhtimisel endiselt päris palju vaikelusid ja maalisime draperiisid – ühesõnaga jätkus üsna sama liin, mida olin teinud Pärnus. Teisel poolaastal oli aga õppejõuks **Kaido Ole**, kes rääkis juba nüüdisaegsemat juttu. (*Vahepeal heliseb telefon, see on Flo vanaema. „Ma ei hakka praegu temaga rääkima," ütleb ta ja naerab.*) Kaidoga hakkas asi vaikselt selginema ja tekkis mingisugune vastutuse tunne, et sa teed oma asja ega ole pelgalt reaalsuse vahendaja, kes reprodutseerib mingit materjali, mingeid volte jne. Nii saabus arusaamine ja avanemine. Publikule ei pruugi koita see küsimus kunstniku vastutusest ega ka sellest, et ka ideed ja kontseptsioonid võivad olla kunst, mitte ainult käsitöö.

Kui markeerime su aktiivse teekonna kunstnikuna viimase viieteist aastaga, siis kas need valikud ja otsused, mille oled teinud, on sündinud orgaaniliselt?

Tohutu suuri kriise või Ameerika mägesid pole tõesti olnud. Eks olulist osa kasvamises mängis ka vahetuses Berliinis õppimine. Seal saad aru, mida kunstimaailm endast tegelikkuses kujutab. Eestis on ju kaunis lihtne pildile pääseda, aga suurlinnas on hoopis teised parameetrid. Samas tekkis mul Berliinis tunne, et ma ei taha seal kunsti teha. Seda on seal liiga palju, mis teatud mõttes ka devalveerib. Nii pead hakkama looma selles suures hulgas eristusi, tegema valikuid või võtma omaks mingi suuna. Lisaks on ka aktuaalsuse küsimus, professionaliseerumine, tähtis on see, kellele silma jääd, ja kogu see möödapääsmatu *networking*, õigel ajal õiges kohas olemine jne.

Eestis ei pea õigete inimestega kusagil viina jooma.

Eestis teavad kõik kõiki, nii lihtne see ongi. Ma ei ole ekstra kusagil viina joonud (*naerab*). Mul lihtsalt on tunne, et meil on väike konnatiik. Nii kerge on kellegagi ühendust võtta, kui tahad kusagil midagi teha. Pildile pääsemine on siin võib-olla liigagi turvaline, aga kuna see on minu keskkond, siis ma arvan, et ma olen siin kasulikum kui kusagil mujal, näiteks mingite kuraatoritega Berliinis joomas.

Paljudel noortel on dilemma, kas olla siin või minna ära või ühildada neid kaht. Kui oled kunstnik ja suudad aktiivselt kunstnikuna töötada, siis Eestis võib õnnestumise korral lagi kiiresti ette tulla.

Mul olid ka teised plaanid. Kandideerisin Rijksakademie'sse Amsterdamis mõttega ära minna. Intervjuuvooru ajaks olin aga rase, elu tegi oma korrektuurid. Hiljem oleks juba keeruline olnud, sest samal ajal tuli Pelgulinna maja tagastamise lugu, millest sai majamuuseum ja millega ma tegin endale karuteene, sest see projekt hoiab mind siin kinni.

Flo Kasearu majamuuseum Tallinnas Pebre tänaval on kindlasti üks asi, mida inimesed seostavad sinu nimega. See on puumaja, mis kuulus kunagi teie perekonnale ja mille Nõukogude võim võõrandas. 90ndatel algas aga tagastamisprotsess koos majas elavate sundüürnike situatsiooni lahendamisega.

Jah, see kuulus meile aastast 1910. Seal elasid sundüürnikud, kuni linn leidis neile munitsipaalkorterid või nad olid ise suutelised midagi ostma või rentima. Meie algatasime tagastamisprotsessi 1991. aastal. See kestis 20 aastat koos kogu kaasneva bürokraatiaga, sest elanikud olid ju korterijärjekorras ja ega kellelgi kiiret ka ei olnud, sest maja oli olnud meie pere valdusest väljas juba rohkem kui pool sajandit. Kiire oli ainult minul, sest elasin pikalt tollases EKA G9 ühikas koos ühe nongratalasega, kes toas verega pilte maalis.

Kas seda maja, nagu Põhja-Tallinnas tollal sagedasti juhtus, ei pandud põlema?

Seda mitte, aga vargad olid ikkagi maja eluks vajalikust tühjaks teinud – küttekolletest kogu metall, kõik veetorud ja elektrijuhtmed, tegelikult oli alles ainult karkass koos eelmiste elanike tapeedi- ja eri kümnendite remondikihtidega. Tööd oli tehtud (*naerab*).

Kas pompoosselt mõjuv majamuuseumi idee tekkis kohe või juba sees elades?

See tekkis ajapikku. Alguses me tegime koos grupi inimestega ühes korteris kunstiruumi nimega Tiib, kus toimusid muusikaüritused ja näitused ning oli kohvik, ja ühes teises korteris olid ka residendid. Seal toimus pooleteise aasta jooksul igasuguseid projekte ja siis see jäi vaikselt soiku ning sujuvalt tekkis idee teha majamuuseum. Kui ma veel rase olin, siis jõudsin teha ja osaleda, aga kui Vint sündis, siis see hääbus, sest mul ei olnud huvi olla kuraator või mingi orgunnija. See polnud minu teetass.

Majamuuseum on tavaliselt pühendatud surnud inimestele.

Olin sel ajal kunstiakadeemiat lõpetamas ja mõtlesin, et kui kool kui toetav institutsioon ära kaob, siis mida ma teen. Näitlejad lähevad kuhugi teatrisse tööle, nad on jälle kuskil turvalises keskkonnas, kunstnikuna sa hulbid üksi. Majamuuseum oli minu turvaline ja toetav lahendus. Nägin võimalust mängida ühe galeriiruumi asemel kogu majaga, koos pööningu ja hooviga. Aga eks see postuumsuse küsimus on ju irooniline – see, et kunstnikud saavad tihti kuulsaks pärast surma. Eesmärk oli ühtlasi teha majamuuseum, mis oleks sümboolne kapital, kunstiteos ja kontseptuaalne projekt. Ma näitan seal muidugi ainult enda töid, selles mõttes on see egoistlikult irooniline ettevõtmine.

Sa oled enda kohta öelnud, et oled püsimatu ja sulle meeldib mängida ideedega, kuid viimistlemise osa võib olla problemaatiline. Paras katsumus on ju leida idee, tekitada skelett ja anda see lõpetamiseks teistele.

Jah, mõeldakse küll, et kunstnik istub üksi stuudios, teeb kõik sada protsenti ise ja viib siis kogu kupatuse galeriisse. Mina eelistan mõtlemist ning kuidagi siis nihverdan ja otsin, kas keegi teine võiks asja kuidagi ära lõpetada (*naerab*). Minu jaoks on põhiline kontsept, mis mind käivitab. Esmalt tuleb idee, siis ma testin, teen joonise ja lõpuks võtan ühendust näiteks sadulsepaga, kes valmistab siis näiteks tugitooli. Aga ka siis pean ma pidevalt kohal olema, et töö ei läheks mingisse valesse suunda. See on ühelt poolt võib-olla väsitav, aga kuidagi paratamatu, et pead teise maailmavaatega inimesele täiesti seniolematut uut mõtet selgeks tegema. Kui kätte hakkab jõudma tehniline või teostamise pool, siis see ei ole alati nii *fun*, sest see läheb juba keeruliseks või lihtsalt ärategemiseks. **Taavet Jansen** kirjutas kunagi, et kunstnik võib idee välja käia, aga tegelik töö on selle teostamine.

Sinu elu tundub sümbioos igapäevast ja kunstist, mis on omavahel läbipõimunud.

Mul ei ole stuudiot, ma töötan endiselt elutoas või aias või kus iganes. Seepärast tulevadki elulised teemad niivõrd loomingusse sisse. Ühelt poolt on see tore, aga teisalt ei saa pidurit vajutada ja töötadki kesköö ni. Ja eks Tõnul (***Tõnu Narro***, *Flo elukaaslane* – A.T.) on ka kõik hästi läbipõimunud. Tegelikult on see kõik meil üks suur smuuti ja see ongi elukutse. Aga võib-olla kõik lähedased ei taha alati sinu ideedes osaleda ja laps ka mitte. Ta on juba sellises eas, kus ta ei taha kõigest osa võtta. Eelmisel suvel panin ta oma videoteoses viiulit mängima. „No mängi nüüd." Ta siis võttis esimest korda viiuli kätte. Siis peab pidurit vajutama, pidurivajutamine on probleem (*naerab*).

Lapsel võib kujuneda välja tõrksus kunsti vastu või luuakse pretsedent, kus lastekaitse tuleb ja ütleb, et kunsti nimel kuritarvitate.

Oleme juba Tõnuga fantaseerinud, et temast saab advokaat ja ta kaebab meid kohtusse, kuna ta on pidanud lapsena eri teostes osalema, kuigi mitte vägisi (*naerab*). Kui video puhul on vaja teha mitu duublit, siis lapsele ei mahu pähe, et on vaja veel ja veel. Aja mõiste on tema jaoks hoopis teine ja tema abstraktne mõtlemine alles kujuneb. Muidugi on sõpradega Nerfi sõja mängimine palju huvitavam kui minuga mingisuguse näituse külastamine. Ma siiski loodan, et see kõik ikkagi mõjutab teda positiivselt.

Kas praegune majamuuseum võiks kesta lõputult?

Kui enamasti saadakse majamuuseum pärast surma, nii et pole võimalik kontrollida, mida ja kuidas seal eksponeeritakse, siis minu muuseum eksisteerib võib-olla ainult minu eluajal, kasvades ja täienedes jooksvalt. Ükski teine mu projekt pole kestnud kaheksa aastat.

Ma ei olnud EKA jaoks siis piisavalt huvitav. Mul ei olnud seda ootamatut põnevust ega ägedaid mõtteid, mida EKA tahab.

Praegu avanes Tallinna Kunstihoone näitus, mis pannakse kahe ja poole kuu pärast kinni. See on tegelikult nii lühike aeg. Kui sa pole suur kunstihuviline, siis sa ei pruugigi selle kahe kuu jooksul seda infot üldse saada, et midagi sellist on avatud. Jah, selles mõttes mulle väga meeldib see kestusprojekt, kuigi mul käib tihti peast läbi ka küsimus, et miks ma seda endaga teen, kui tuleb järjekordset giidituuri pidada. Tulevad uued inimesed ja panen jälle maki käima. Kui tulevad suuremad grupid, siis mul on indu rohkem kui siis, kui tuleb üks inimene. Ma pean külaliste vastuvõtuks ka ettevalmistusi tegema, kõik teosed tööle panema, praegu on näiteks koridor kunstihoone näituse jääke täis, kuna mul pole stuudiot.

Mul ei ole stuudiot, ma töötan endiselt elutoas või aias või kus iganes. Seepärast tulevadki elulised teemad niivõrd loomingusse sisse.

Ei me ette tea, mis ümbritsevast rajoonist saab, on see halb või hea… sest ka Pelgulinn muutub

jätkub >

< eelneb

jooksvalt, tegemist on ju väga hinnatud elupaigaga, Kaja Pizza, 2000+ eurot m² jne.
Praegu on meie ümber õnneks enamjaolt kõik vanad olijad ja seal väga palju liikumist ei toimu, aga jah, loomulikult ei tea, mis on kümne aasta pärast või kuidas see linnaosa siis välja näeb ja milline dünaamika seal valitseb.

Kuniks Kolde pood veel püsti seisab, on ilmselt kõik hästi. Kui Kolde pood ära kaob, võib pillid kotti panna.
Jaa. Kui tegin Tartu Kunstimuuseumis väikepoe saatusest rääkiva näituse „Ohustatud liigid", siis see tegeles ju nendesamade küsimustega. Vint sai esimese poeskäimise kogemuse ka Kolde poest, mis on nüüdseks n-ö tema pood, mitte anonüümne supermarket. Ta julgeb seal käia ja tal on tekkinud müüjatega usalduslik suhe. See pood on väikestele lastele sõbralik kogemus.

Sa oled ju ise ka Pärnus kohalikus poes üles kasvanud – taas üks su elu osa, millest on hiljem saanud kunstiteos. Kas „Ohustatud liikide" näitus oli sinu jaoks sümboolne hüvastijätt selle tuttava poekeskkonnaga?
Kindlasti. Ma olin oma ema peetud poes suviti müüja ja nooremana sehkendasin seal ka niisama, panin riiuleid korda ja aitasin. Seega näitus oli n-ö pehme maandumine psühholoogiliselt nii mulle kui ka emale, sest see on olnud pikalt osa tema identiteedist. Ema on mul väikeettevõtja, aga tema poe puhul tuli konkreetselt lagi ette. Ketipoed võtsid turu üle. Seal on peidus jälle palju kompleksem teema, näiteks see, kuidas riik suhtub väikeettevõtjatesse samamoodi kui suurettevõtetesse, tegemata neil vahet. Väiksel ongi väga raske ellu jääda. Inimestel on ka suhtumine, et suurpoed on paremad ja sealt leiab kõik eluks vajaliku ühest kohast. Väikepoes samas võidad aega ja seal on ka omi plusse, individuaalsust, saad rääkida. Sa tunned inimest, kes astub poodi, ütled tere. Kui mina olin kassas, siis ma teretasin kõiki. Seal on hoopis teine intiimne loogika, mille kadumisest on lihtsalt kahju. See asendubki teatud anonüümse maailmaga, milles pole isiklikku mõõdet. Selles mõttes oli see näitus minupoolne hüvastijätt.

Mis sai kogu poeinventarist? Kas see on projekt, mida sa näitaksid uuesti?
Muidugi tahaks seda kuskil veel näidata, aga koroona tuli peale. Alguses mõtlesin pakkuda seda ka Lätti ja Soome, aga magasin tähtajad maha. Ema ütles veel, et ei, tagasi siia sa seda inventari ei too, kuigi tal on poehoone alles. Tal on mõte muuta see tugikeskuseks või varjupaigaks. Meil on vanaema (kes just helistas), äkki teha vanadekodu, leida mingi uus funktsioon.

Flo Kasearu majamuuseumi Pärnu filiaal?
Jah, olen mõelnud mingite kunstivärkide peale ka, aga vot Pärnu on nii vaikne ja väike linn. Kui Tallinnas veel leiad kunstiinimesi, siis Pärnu äärelinnas käiks seal kusagil kolm inimest. Vahepeal arutasime emaga plaane ja tahtsin integreerida sinna poodi kunsti, näiteks et telekast jookseb minu majanduskriisist rääkiv video. Selline hübriidruum, kus kohtuvad kunst ja tooted. See, kes armastab kaasaegset kunsti, tuleb ja kogeb seda huvitavas keskkonnas.

Ostab krõpsu ja vaatab videoinstallatsiooni.
Täpselt, aga ei ole valge kuup, sest ma ei ole üldse valge kuubi fänn. Mulle meeldib mitmekesisus. Kui tulla aga tagasi poeinventari juurde, mis oli Tartus, siis ma ei raatsi seda ära ka visata. Äkki mul tuleb kunagi tulevikus retrospektiiv ja siis on ka see vorstilett väljas. See ootab praegu Tõnu ema juures maal kuuri all, olles jalus seal, kus ta auto peaks parkima (*naerab*). Aga auto on nüüd hoovi peal ja seda tuleb lume alt välja ajada.

Kunst takistab inimestel elamist.
Kahjuks nii on (*Flo naerab elavalt*). See on natuke halvasti, suvel oli okei, auto võis väljas olla, ei ole hullu, aga jah, praegu on keeruline.

Sinu näitus „Elust välja lõigatud" käsitleb lähisuhtevägivalda. Su ema Margo Orupõld on vedanud alates aastast 2009 Pärnu Naiste Tugikeskust. Sa oled ka ise korduvalt keskust külastanud ja varem sellest töid teinud. Miks otsustasid pühendada terve näituse lähisuhtevägivallale? Kas see on ka teatav ajalisus, et mitmete koduvägivallalugude ja ahistamisskandaalide tõttu on midagi lõpuks ka laiemasse avalikkusesse jõudnud?
Absoluutselt. See on niivõrd kihiline, ebameeldiv ja tundlik teema. Ma ei oleks eal seda näitust teinud, kui mu ema ei juhiks naiste tugikeskust. Ma poleks sõandanud, eriti kui mul ei ole mingit sidet; kui oleksin lihtsalt kannustatud selle küsimuse sotsiaalpoliitilisest aspektist ja aktuaalsusest, mille laineharjal sõita. Läbisin äsja sotsiaalkindlustusameti vägivalla kriisitöötajate koolituse, samal ajal kohati näitust üles pannes. Kui sa pole lähisuhtevägivallaga kokku puutunud, siis sa ei aimagi, kui palju peab üks abi vajav inimene teadma sellest, milliste õigete sõnadega rääkida politseis ja kohtus, et oleksid nii-öelda menetluskõlbulik. Sa pead teadma ja tundma eri süsteeme, et end aastatepikkusest kohtusaagast läbi närida. Selle tarvis on tihti vaja ka palju raha, sest kõik naised ei vasta riigiabi saamise nõuetele.

Lähisuhtevägivalla juhtumite menetlemise probleem on ka see, et on üks ühe vastu, sõna sõna vastu.
Jah, kui sul ei ole piisavalt tõendeid, siis eelisseisus on vägivalla sooritaja või asi jääb üldse soiku. Koolitused ja arusaamine nüüdisaegsest maailmast ei mahu alati kohtunike päevakavasse või paragrahvide vahele. Ühelt poolt on need naiste lood nagu psühholoogilised trillerid: alguses arvad, et üks on manipuleerija ja teine tema manipulatsiooni ohver, aga lõpus tuleb välja, et on hoopis vastupidi. Nii võib olla ka päriselus. Toredad on need õnneliku lõpuga lood, kus naine on lõpuks ellujääja. Ta pole enam ohver, ta tuleb sellest välja.

Näitus ise on sellises „väsinud roosas" toonis, nagu sa seda nimetad, ja tegelikult on see surnud taimede nukra troopika efekt tugev.
Ma otsisin muid kujundeid, mille kaudu rääkida. Ühelt poolt see ongi kurb, aga seal on ka ilu ja teatud mõttes tragikomöödiat. Naistel on nendes suhetes ka väga ilusaid hetki. Ega nad ei ole koos mingi täieliku deemonliku sadistiga. On mesinädalaperioode ja siis jällegi tead, et saad tappa, ja siis on taas mesinädalad. Lõpu poole hakkavad lihtsalt tihenema need inetud hetked ja vägivald. Viimaks naised kardavadki, et äkki nad tapetakse ära. Meeste ettekäänded ja õigustused ju lisaks kuidagi pehmendavad ja mahendavad olukordasid ning toimub ühiskondlik nunnutamine, kus vägivalla toimepanijaid ei mõisteta eriti süüdi, vaid otsitakse, kas äkki süüdlane on ise millegi ohver. Paljudes institutsioonides kohtab endiselt patriarhaalset suhtumist, ja mul ei ole aimugi, millal me saame võrdsema ühiskonna, kus ka naine on inimene.

Te avate koos Tõnu Narro, Bruno Kadaku ja Rael Arteliga kevadel Paljassaares avatud töökodade kompleksi Naked Island. Kas särinaga on välja löömas sinu ettevõtjageen?
Olen sellele mõelnud ja kolleegid on öelnud, et nad ei teadnudki, et mul on ettevõtlushuvi. Aga ma arvan, et nii nagu mu ema on praegu ettevõtjast sotsiaaltöötaja, olen ka mina kunstnikuna väga ettevõtlik – ma võtangi avalikke ja mingeid muid ruume ette. Eks vaatame, kuidas me hakkama saame! Naked Islandi kompleks on vajaduspõhine (sest meil kõigil on endal ka tööruume vaja). Kirjutasime projekti ja eks ideed olid esialgu tagasihoidlikumad, aga kuna oli võimalus EASi taotlus esitada, siis julgesime suuremalt mõelda.

Võttes ka suuremaid riske.
Riskid on väga suured, meil on tähtajad, pangalaenud jne. Libastumisruumi tegelikult palju ei ole, nüüd veel koroona ka otsa. Meil on vaja, et inimesed tuleksid ka kohale. Teeme ju mitmesuguseid koolitusi. Meid on ainult neli inimest, neli väikeettevõtjat, kes peavad täitma mitmeid rolle kuni näiteks turunduseni välja. Kindlasti peame palkama tööle meistrid, kes juhiksid ja juhendaksid töökodasid. Me ootame sinna eri loomevaldkondade esindajaid, kellel on vaja oma ideid või töid ellu viia. Paari aasta pärast peaks seal kõrval valmima ka Tallinna filmilinnak. Ma muidugi ei tahaks, et sinna tööstusrajooni tekiks järgmine Telliskivi, see võiks jääda nii, nagu ta on. Mulle meeldib seesugune tööstuslik *vibe*, kus käib tootmine, olgu see metall, kunst, filmid või ideed.

Hiljutises Postimehe intervjuus nimetas kunstiteadlane ja kuraator Anders Härm sind enda jaoks vahest viimase kümnendi olulisimaks kunstnikuks.
Noh, see on lihtsalt väga tore. Ega eestlane ei anna eriti tagasisidet ja see ei pea olema ameerikalik „This is so AMAZING!". Vahel harva poetatakse selliseid toetavaid sõnumeid (kuigi praegune näitus on juba palju tagasisidet saanud) ja see teeb head meelt. Muidugi, kui kuraator kutsub sind näitusele, siis see on ka juba meelitav žest, aga kui selgehäälselt toetatakse, siis see on oluline ja annab ka ühiskonnale märku, et on olemas kunstnikud ning nende tegemised lähevad korda ja on vajalikud. Teatrilavastusi kommenteeritakse pidevalt, et see või too tegi nii hea rolli. Kunsti puhul rohkem kirjeldatakse, mida näitusel näha oli. Kunsti oleks vaja palju rohkem nunnutada.

Aga seal olid teised nimed ka välja toodud, me võtame praegu kontekstist välja.

Väga hea, mulle meeldib kontekstist välja võtta.
Naerab.

Ma olin oma ema peetud poes suviti müüja ja nooremana sehkendasin seal ka niisama, panin riiuleid korda ja aitasin.

Kui sa pole lähisuhtevägivallaga kokku puutunud, siis sa ei aimagi, kui palju peab üks abi vajav inimene teadma sellest, milliste õigete sõnadega rääkida politseis ja kohtus.

Toimub ühiskondlik nunnutamine, kus vägivalla toimepanijaid ei mõisteta eriti süüdi, vaid otsitakse, kas äkki süüdlane on ise millegi ohver.

FLO KASEARU NÄITUS „ELUST VÄLJA LÕIGATUD" ON TALLINNA KUNSTIHOONES AVATUD KUNI 28. MÄRTSINI.

MÕNED FLO KASEARU TEOSED

„OHUSTATUD LIIGID", 2020, Tartu Kunstimuuseum
Flo tõi Tartu Kunstimuuseumisse muu hulgas oma ema suletud kaupluse inventari. Näitus kõneles väikeettevõtjana tegutsemise väljakutsetest ja ka raskustest, mida pikaajalise ettevõtmise sulgemine enesega kaasa toob.

„RUUMILISED SUHTED", 2019, Eesti Arhitektuurimuuseum, Ingrid Ruudi kureeritud näitusel „Oma tuba. Feministi küsimused arhitektuurile"
Flo lõi näituse tarbeks mitmete uste ning lamineeritud põranda ja seintega läbikäidava toa. Tuba pandi kuulutusena üles ka üüriturule, kus pinda reklaamiti järgmiselt: „Üürida ruum naisele. Läbikäidav, viie uksega, 25,5 m², Rotermanni kvartalis."

„VARJUPAIGA FESTIVAL", 2018, Pärnu
Mitmed kohaspetsiifilised tööd Pärnu Naiste Tugikeskuses. Kuna varjupaikade aadressid ei ole avalikud, olid teosed loodud keskuses viibinud või seda külastanud naistele. Hiljem valmis sellest eraldi videoteos, mis on vaadatav ka Tallinna Kunstihoones.

„KOREA AED", 2016, Flo Kasearu majamuuseumi hoov
Gwangju biennaali kontekstis kutsus Flo Lõuna-Koreast professionaalse aedniku, et rajada oma Pelgulinna maja tagahoovi tõeline Korea aed, üks vähestest terves Euroopas.

„RAHVUSVAHELINE LÕBU", 2016
Installatsioon, kus Euroopa Liidu lipu tähed olid siniseks värvitud galeriipõrandal asendatud banaanikoortega. Mida rohkem inimesi teosest üle kõndis, seda kaootilisemaks muutus esialgu perfektne ring.

FLO KASEARU MAJAMUUSEUM, 2013
Aprillis tähistab Pelgulinnas vaiksel Pebre tänaval toimetav Flo Kasearu majamuuseum oma kaheksandat sünnipäeva. Muuseum on avatud kokkuleppel.

„PÜHA ÖÖ", *performance*, 2013, Kanuti Gildi SAAL, koos Oksana Tralla, Veronika Vallimäe, Riina Maidre ja Marianne Männiga
Performance'i käigus monteerivad noored emad laval nullist kokku sõiduauto, kõrval siblimas nende väikesed lapsed ja taustal mängimas sotsiaalministeeriumi hoolekandeliini romantiline ootemuusika.

„ME OLEME TEEL", video, 2012
Piinarikkalt aeglane videoteos päästekomandost, mis sõidab väljakutsele reageerides aegluubis põlengu suunas ja asub tulevase majamuuseumi juurde jõudes samuti aegluubis „tulekahju" kustutama.

„O", linnaruumi sekkuv installatsioon, 2011, koos Andra Aaloe, Aet Aderi, Grete Soosalu ja Kaarel Künnapiga
Hiiglaslik täispuhutav ja tontlikult must kera, mis liigub ning mida liigutatakse mööda linnaruumi. Fotodokumentatsiooniga selle kera kosmilistest ilmumistest saab tutvuda kunstniku kodulehel *flokasearu.eu*.

„KUNSTJÄRJEKORD", sotsiaalne skulptuur, 05.05.2010, Tallinna Kunstihoone, koos Andra Aaloe, Aet Aderi ja Grete Soosaluga
Eelmise majanduskriisi tipus lubasid autorid anda sajale esimesele Tallinna Kunstihoonesse saabujale 100 krooni. Järsku avanebki erakordne vaatepilt – kunstiinstitutsiooni uksele moodustub pikk järjekord, millesarnast pole ühegi näituseasutuse ees ammu nähtud. Võetakse ka sõna ja jagatakse sajakrooniseid. Seda võib võtta ka Savisaare-aegse populismi kriitikana.

UUS EESTI BIIT

YUMI MOTOMA

Eelmise aasta lõpus ilmus Tartu koolkonnast album, mille esikaant ehib pilt anonüümse pooleldi roosade, pooleldi mustade lokkis juustega isiku soengust – visuaal, millesarnast kohtab enamasti juuksurisalongide akendel ja kodulehtedel. Helisid, mis selles teoses kõlavad, juuksurisalongis just tihti ei kuule, aga ehk Yumi Motoma on tulnud seda kõike muutma.

Räägi lühidalt, kes on Yumi Motoma?
Yumi Motoma on elektroonilise muusika artist.

Sinu EPga seoses on märgitud, et selle kohta on raske tuua välja üht kindlat liigitust või märksõna, sest „Motomal" toimub korraga nii palju. Sa ise mainisid, et see ongi ehitatud üles kontrastidele. Kuidas sa sellise lahenduseni jõudsid?
Kontrastide tekkimine on minu jaoks väga loomulik nähtus. Albumit kokku pannes ma lihtsalt teadvustasin ühel hetkel, et eks nad hakkavad seal nüüd mingit rolli mängima. Siin on tõenäoliselt ka tehnilisem vastus, mida ma ei oska sõnadesse panna.

Tõid välja, et sel EPl on mõjutusi *witch house*'ist, *trip hop*'ist, *krautrock*'ist ja muust. Mis sind nende žanrite puhul köidab ja mis muusikat pead kõige inspireerivamaks?
Nende žanrite puhul huvitab vast tekstuur, aga inspireerivat muusikat on üldises plaanis väga raske määratleda. Kindlasti meeldib mulle Madchester, viimasel ajal veidi ka *gabber.* Sain hiljaaegu plaadipoest Becki „Mellow Goldi" kasseti, mis pakkus mulle palju inspiratsiooni, kui avastasin, et saan seda läbi eri filtrite lasta. Vahel meeldib mulle see tunne, kuidas muusika must käsi tõmbab keha jää alla. Siis pole enam kuhugi pääsu. *Witch house*'i tutvustas mulle aga sõber, kunstnik ja muusik Koltan Grupp, kellel on väga sügav just selle žanri latentsete kihtide tunnetus. Selles mõttes võib mõjutada ka kanal, mille kaudu muusika sinuni jõuab.

Yumi Motoma. Foto: erakogu

Küsis **Mariliis Mõttus**

Teed EPl „Motoma" koostööd ka Paul Lepassoniga, kes on kujundanud nii albumi kaane, produtseerinud loo „Team Diet" ning olnud ka kaasautor loole „Phone Star". Kuidas te Pauliga üksteist leidsite? Räägime ka sellest kaanest, kui võib.
Mul on ähmaselt meeles, kuidas Paul kunagi Arhiivis puutrepist alla jalutas (ta oli Arhiivi programmijuht). Olin sinna alles tööle asunud ja kuna üldiselt räägib Paul kellega tahes, vahetasime ka meie paar sõna. Iga järgmine kord vestlesime natuke rohkem kui eelmine ja millalgi saime sõpradeks.

Kaanekujundusega seoses saime ühel hetkel aru, et negatiivi keeratud ponipildil on probleem autoriõigustega. Pidi midagi asemele leidma ja juuksepildiga tekkis meil mõlemal kohe klapp. Muidu on kasseti kujundusel mitmeid põnevaid dimensioone, mida saab jälgida Pauli kunstitegevuses (nt kontol *@oeh.exe* Instagramis või SÜNKi kodukal *sunk.world*). Sisekaanele on peidetud initsiaalide YM alla mingisugused sümbolid, mille tähendust teab vast ainult Paul ise. Album on selles mõttes natukene nagu sibul – sellel on kihte. Pauli kaasamine kujundamisse oli hea valik, sest usaldan ta disaini ja seetõttu pidin ise vähem mõtlema. Paul genereeris mingi moodusega ka hea eraldusvõimega roosade juuste tekstuuri, mis läks kassetile kleepsudeks – ta teeb igasuguseid lahedaid asju. Sisekaane must põrand on aga näiteks minu foto. Üldiselt oli väga edukas koostöö.

Sa oled tegelikult tudeerinud ka semiootikat. Kas rakendad seda kuidagi teadlikult ka Yumi Motoma loomingus?
Motoma loomingusse on peidetud nii väiksemaid kui ka suuremaid semiootilisi üllatusi. Kokku on neid kümme tükki. Kes leiab kõik üles, võib need Trashile (*plaadifirma Trash Can Dance vedaja, kes Yumi Motoma kasseti välja andis* – M.M.) saata ja saab tasuta kasseti.

Mis su järgmised plaanid on?
Raha, kuulsus, kiire surm ja unustus. Muusikaga seoses katsetan praegu oma *live*'i-lahendust Tascam 424ga, mis on põhimõtteliselt neljarealise kassetisalvestaja kasutamine instrumendina. Muidu on Tartu Kunstimajas avatud näitus „Sama viin igaühe suus" (23. jaanuar – 21. veebruar), kus teeb kaasa ka Yumi Motoma partner Bandmerch Official. Bandmerchil on kavas esitleda Menopauli T-särki. See näitus oleks kindlasti ka päris hea kontekst mu jutule siin. See on selline risomaatiline. Seal osaleb väga põnevaid projekte ja kunstnikke, aga kuna neid on päris palju ja ma ei taha kedagi välja jätta, siis ma ei nimeta neist praegu ühtegi.

Pane kõrv peale: soundcloud.com/yumimotoma

KUULA IDA RAADIOST

Foto: IDA Raadio

ARGIELUVÕRDSUS

„Argieluvõrdsus" on jutusaade sellest, kuidas argielus on LGBT+ inimesed nagu kõik teisedki – oma murede ja rõõmudega. Samas ei ole nad üldse nagu teised, sest LGBT+ inimeste elukogemust mõjutavad ühiskonnas toimuv, valeinfo ja vaen, mis omakorda innustavad ise oma rõõmu looma. Saadet juhivad Eva Marta Sokk ja Kristiina Raud Eesti LGBT Ühingust ehk jutt tuleb otse allikast.
Vikerkaar on kirev, jutuainet palju ja pole tõsist teemat, mille sisse ei saaks nalja pista. Igas saates muljetavad ja mõtisklevad saatejuhid oma mõtteid, siis uurivad põneva külalise tegemiste kohta ja lõpuks vastavad oma tarkusest kuulaja küsimusele. Vahele mängivad muusikat, mida ei ühenda miski muu peale selle, et see on valitud tuju järgi.
Kui sind huvitab, mida on öelda LGBT+ aktivisti usklikul emal, kuidas tolerastid poliitilist nõmedust üle elavad või mida Eesti LGBT Ühing üldse teeb, siis kuula vanemaid salvestusi. Kui tahad avastada, mida LGBT+ elust veel teada võiks, siis uusi. „Lubame, et oleme ausad, avatud ja teeme täpselt sellist saadet, mida ise kuulata tahame," sõnavad autorid. Järgmine „Argieluvõrdsus" on eetris 1. märtsil kl 14.

Foto: IDA Raadio

OUJEE!

Saates „Oujee!" kuuleb iga kuu ühel juhuslikul reedel saatejuht Neit-Eerik Nestori parimaid mälestusi tema viimase aja rännakutelt muusikamaailmas, mis on jagamist väärt ja võiksid äkki ka mõnele kuulajale meeldida. Kuulates saab end viia kurssi värske ja nüüdisaegse hiphopi, *RnB* ja *trap*'iga. Olenevalt tujust satub aga vahele ka muusugust kraami ja erisaateid, mis on pühendatud teatud saundile või konkreetsele artistile. Üldisemalt keskendutakse „Oujee!" eetriajal peamiselt ilusatele meloodiatele, kaasahaaravatele rütmisektsioonidele, elujaatavale hedonismile, nii unenäoliselt udusele kui ka ärksalt selgele, nii naljakale kui ka tõsisemale, nii lihtsamale kui ka eksperimentaalsemale, nii läikivalt ilusale kui ka ilusalt koledale, nii vokaalselt võimekatele kui ka lauluoskuseta *autotune*'i-virtuoosidele. Kõlab muusikat pinna pealt ja alt, midagi head ära ei põlata. Kui olukord võimaldab, kuuleb vahel ka juttu. Saate taustal on sobilik koos sõpradega tantsida või mõtlikult, aga heatujuliselt omaette pikutada. Järgmine „Oujee!" on eetris 12. veebruaril kl 15.

IDA ON KULTUURIPLATVORM, MIS TEGUTSEB *ONLINE*-RAADIO NING SÜNDMUSTE KORRALDAJANA TALLINNAS JA HELSINGIS. KUULA RAADIOT AADRESSIL *IDAIDAIDA.NET.*

Foto: Roger Woolman (Wikimedia Commons, CC BY 3.0)

VIHJE

Viis aastat tagasi lahkus David Bowie tagasi tähtede juurde. Seetõttu toimub 20. veebruaril Tallinnas Terminal Records & Baris talle pühendatud üritus. Bowie' õhtuid on korraldatud Londoni lokaalides juba varajastest 70ndatest ning sellest on saanud innustust ka Terminal. Toimub viktoriin Bowie teemal ning kõlab vaid muusiku enda ja temaga seotud tegijate looming. Vaata lisaks: *facebook.com/TerminalRecordsandBar*

Pedigree – Funeral Child
(Pedigree Sonic Underworld, 2020)
■■■□□
Kuulas Norman Kuusik

Detsembris välja tulnud „Funeral Child" kõlab nagu korralik industriaal ikka, aga sellega asi piirdubki. Albumi 49 minuti sisse mahub tervelt 13 lugu, nii et vähemalt struktuuri poolest mingit suurt eksperimenteerimist pole. Algus on igatahes üsna võimas: „Possible Childi" kurjakuulutav atmosfäär jõuab refrääänis massiivse kulminatsioonini, kuigi refrääni ennast võinuks ehk paar korda vähem venitada. Samasugune võimsus kajab läbi ka „Lucidali" meloodilis-kaeblevast kulgemisest, millele sobib heaks vahelduseks märksa vihasem ja energilisem „Household Secrets".

Poole albumi mööndudes pean aga hakkama pingutama, et üht teisest eristada ja alguse mõnusat massiivsust enam üles ei leia. Plaadi sabas tõusevad teiste seas esile veel tummised „Lazarus Circle", „Situations in the Dark" ja külalisvokaalidega „Zen Agony", aga muu jääb kuidagi mittemidagiütlevaks. Muusikat kannab kogu albumi vältel selgelt kitarr, mis oma parimail hetkil on kruvitud just sobilikult ängistavaks. Selle peale on raputatud igasugust elektroonikapuru, vingete filmide tsitaate ja üks viiulisoologi, aga see kõik tundub natukene nagu asja enda pärast. Kui paar kuud tagasi kuulatud ajastukaaslane Taak mõjus siiralt värskelt, siis Pedigree 2020. aasta jõupingutus paneb pigem ärataundmisega nentima, et professionaalselt tehtud, aga midagi üllatavat järgmiseks päevaks eriti meelde ei jää.

Tommyboy & Typicalflow – SKETЧИД
(Superbandiit Records, 2020)
■■■□□
Kuulas Mihkel Noot

Tommyboy ja Typicalflow' läinud aasta lõpus ilmavalgust näinud EP „SKETЧИД" on oma kakskeelsuses kohalikul räpimaastikul omamoodi nähtus. Kuigi venekeelsed külalisvärsid eestikeelsetes lugudes pole justkui midagi uut, kui mõelda tagasi A-Rühma „Laulmata jäänud lauludele" või käputäiele radadele 5LOOPSi albumitelt, pole kahes keeles räpitud albumeid või EPsid kuigi palju ette näidata. Õigupoolest neid vist ei eksisteerigi.

Projekti suurimaks tugevuseks on kahe artisti omavaheline klapp. Tommyboy ja Typicalflow vahetavad värsse sundimatult ning kumbki räppar ei mõju hetkekski võõrkehana. Hästi töötav keemia jõuab haripunkti loos „Киису otsib", kus räpparite edasi-tagasi refrääänile hüppamine pani mind korraks unustama, et ma vene keelest aru ei saa. EP vabalt võtvat kõlapilti täiendab produtsent LowK, kelle elektroonilisi, kergelt *lo-fi*'likke ja kohati isegi tantsumuusikasse kalduvaid biite võiks vabalt ka eraldiseisvate instrumentaalidena kuulata.

„SKETЧИД", nagu pealkirigi mõista annab, ei ole temaatiliselt ega muusikaliselt kuigi terviklik ning kogu EP möödub liiga kiiresti, isegi märkamatult. Ehk on need natukene vähem kui kakskümmend minutit pelgalt vundamendiks, mille peale kunagi albumi kujul maja ehitada. Kui aga tegemist on *one-off*-projektiga, mille eesmärk oli näidata, et kahes keeles kannatab teha küll, siis peab nõustuma – saab.

Elis & Öö Klubi – Reflections
(2020)
■■■■□
Kuulas Valner Valme

Tundub lihtne plaat, sünt ja popp ning kena naishääl. Komplikatsioone on siiski mitu. Jääb mulje, et saame petta. Popi puhul ideaalne. Muidu me ei tule ju tagasi! Kuulajas tuleb tekitada tunne, et midagi jäi saamata. Et seal on midagi veel, mida võib-olla ei ole. Aga sa lähed ja otsid, sest kahtled.

Soft Cell, Depeche Mode, Oppenheimer Analysis, Classix Nouveaux – nad kõik tegid kuulajaile algul tünga. Kes ei osanud mängida, kes kasutas imelikke produktsiooninippe, aga kõlasid haaravalt. Teine aeg ja teine koht, aga see vaim ei ole kadunud ka praegu, mil Paide kandi bänd Elis & Öö Klubi teeb rikutud süntpoppi, kus oma rolli mängib ilmselt poole bändi ehk Kaido Kirikmäe punginoorus ja hilisem mittepopiliku elektroonika lembus. Ka noore lauljanna Elis-Erika Maasi hääles võib aimata mässu ja trotsi ning sügavamale elektroonikale omast triivimist. Alustuseks peletab album päevapopifänne *ambient*'liku introga. Kogu meeleolu on melanhoolne, siinsete meloodiate ilu on nukruses. Stiililiselt pole asi ühene: süntpoppi on tegelikult vaid markeeritud, *shoegaze* on kõlapildist välja kustutatud, *dream pop* on lahtunud. Ka ulakamates ja hitimates palades „Ricky", „Cops After Me" ning „Ecstasy" puuduvad hormoonid ja kuraas ning see on selge taotlus – hoida meiega distantsi. Mõneti saaks siiski veenvust üles kruttida rütmisektsioonile pauerit ja bassi lisades. Kuid ka ilma lisabassita peaks „Ecstasy" olema üle-eestiline lööklaul. Miks see nii pole, jääb hämaraks, nagu õnneks kogu album – see on ööklubi novembrikuises metsas kuuse all.

Genka & Dew8 – Oleg
(Legendaarne, 2021)
■■■■□
Kuulas Kaspar Viilup

Genka on suutnud alati vältida mingitesse skeenedesse kuulumist. Tõsipeadest, kes SoundCloudi räpile fakki näitavad, on ta sujuvalt mööda hiilinud, samas ei püüa ta sulanduda ka nendesamade noorte mõminaräpparite kampa. Samamoodi, justkui väljaspool ringkondi oli ta juba Toe Tagi ajal ning see meelsus on püsinud läbi kogu tema karjääri.

Ikka öeldakse, et keegi on trendidest ees või sõrgib tuimalt sabas, aga Genka põimib need kaks ideed tabavalt kokku. Kuigi värske album lähtub selgelt 90ndate hiphopi esteetikast, siis produktsioon ja saundid on igati värsked ning ettearvamatud. „Oleg" on julge autoriloiming, mis ei võta end siiski liiga tõsiselt. Genka on pidevalt ka iseenda paroodia, kuid ta ei ürita vägisi nalja teha – nüüdseks üle 20(!) aasta kestnud karjääri jooksul on see keel-põses-stiil talle lihtsalt veatult selgeks saanud.

Kui muusikaliselt pole „Oleg" ehk nii huvitav kui paar aastat tagasi koos Põhjamaade Hirmuga välja antud „Xibalba Spa" – see pole otseselt kriitika, sest projekti 12EEK Monkey seni ainus plaat on üks selle sajandi Eesti parimaid –, siis sõnad on lõikavalt täpsed ja tabavad. Mitte et Genka peaks muusikast loobuma, aga hea meelega loeksin tema luulekogu, kus saaksid kokku julged ühiskonnakriitilised kommentaarid, viited popkultuurile ja rikkalik keelekasutus. No kuulake näiteks „Plastikust käpikuid" – see on nagu Chalice'i „Minu inimeste" pahupidi pööratud versioon. Antihümn.

Eesti hiphopi trendid muutuvad viimasel ajal vaat et paari kuu tagant, aga Genka eirab endiselt üksköikselt kõiki moevoolusid ja rühib oma rada. Ja just nii ongi hea.

Galaktlan x Alex Wulf – Nature of Time
(Õunaviks, 2020)
■■■■□
Kuulas Tanel Matsalu

Kui loominguliselt andekad inimesed saavad ühise eesmärgi nimel kokku, võib juhtuda imelisi asju. Võtame näiteks muusikaliste supergruppide nähtuse, mille kooslused on olnud läbi aegade tihtipeale küll haprad, kõmulised ja lühiealised, kuid näivad loomingu ning liikmete omavahelise sünergia poolest lausa maagilised. Niimoodi peetakse mõjukat psühhedeelse bluusiroki triot Cream üheks parimaks rokibändiks, kuigi nad jõudsid tegutseda ainult kaks aastat. Muusikaajalugu kubiseb ka väga edukaks osutunud kaheliikmelistest produktsioonitiimidest. Sellistes meeskondades esineb vähem egode kokkupõrkeid ja muusikute partiid on teostes suhteliselt võrdse kaaluga. Galaktlani (Taavi Laatsit) ja Alex Wulfi (Pärtel Vissak) koostöö „metsa-*techno*'t" tootva duona tundub olevat igatahes sujuvalt toimiv.

Kuulaja päralt on rohkeid kujutluspilte ette manav masinamuusika: värvi muutvad sügislehed, jäätunud vihmaveelombid, valmivad kuusevõrsed. See on otsatu helide universum, mille alustaladeks on õhulised *ambient*-maastikud, mida illustreerivad omakorda soojade süntesaatoritoonide kihid, tantsulisemad trummimasinabiidid ning kohaspetsiifilised loodus- ja olmehelide välisalvestused. „Temporal" ja „Spacial" on sügavalt lõikava bassiga *dub techno* rajad ning nende kompositsioonide minimaalsus mõjub meeldivamalt kui üleprodutseeritud ja rohkete kajaefektide peale toetuv „Natural". Nüüd, mil ergutuskampaania on EP kujul ellu viidud, põleb artistidele roheline tuli täispika albumi salvestamiseks.

Anett – Morning After
(2020)
■■■□□
Kuulas Johanna Maria Mängel

Anett Kulbini mahedalt küps ja hingestatud vokaal ning tema loomingus peegelduv voolav ja vahetu nüüdissoul on mõjunud kohalike naisartistide ridades värskendava helisõõmuna. Kuigi mainitud elemendid on kohal ka tema debüütalbumil, jääb LP tervikuna loodetust lahjemaks. „Morning After" on pakendatud popsouli kõlavormi ja meisterlikult produtseeritud instrumentaalkihid loovad küllaldaselt laugeid maastikke, mida mööda Aneti mesimahe hääl saab voolata. Vokaal kõlab justkui läbi uneleva pehme fookusega objektiivi, mida on küll mõnus kuulata, kuid kohati tahaks rohkem teravust ja metsikust. Kaanemärkmed selgitavad, et tegemist on n-ö lahkuminekujärgse hommikuga ehk artisti isiklike kogemuste ausa avamisega muusika kaudu, kuid selles jääb vajaka toorest ususest. Hingevalust rääkides on hoidutud küll klišeedest, kuid enamjaolt on sõnumid anonüümsed ning ei murta välja juba tuttavatest raamidest, et neid universaalseid kogemusi isikupäraselt edasi anda. Kui mõtlen, kuidas nüüdis-*RnB* artistid (Banks, Beyoncé, Mahalia jne) on suutnud igipõlisele *fuckboy* teemale värsket, sensuaalset ja tabavalt haavatavat tooni anda, ei taha ma ka siinkohal mööndusi teha. Seda eelkõige seepärast, et nii Aneti varasemast muusikast kui ka sellest albumist kumab potentsiaali. „Lay Your Cards Down" haarab sundimatult oma õhulisse kergusesse ning Aneti kibe tüdimus mõjub pulseeriva „Sober Upi" ning YASMYNiga kahasse loodud/lauldud hüpnootiliselt lummava lõpuloo „Don't Settle" süngetel lainetustel tõeliselt veetlevalt ja veenvalt. Kuigi plaadi tugevad rajad on fantastilised, jääb suurepärasest tervikust sel korral puudu.

■■■■■
suurepärane

■■■■□
väga hea

■■■□□
hea

■■□□□
mittemidagiütlev

■□□□□
halb

KUS ON MULLUSED SNOWDENID?[1]

Luges **Neeme Näripä**

Joseph Helleri originaalis 1961. aastal ilmunud romaan „Nõks-22" (ingl „Catch-22") kuulub maailmakirjanduse kullafondi ning on väga rõõmustav, et see on nüüd olemas ka eesti keeles. Mõtlen seda täiesti siiralt. Paraku pole ma päris erapooletu, sest mulle lihtsalt väga meeldib see raamat. Järgnev arvustus üritab kirjeldada lühidalt probleemi nimega nõks-22, millega pistab rinda romaani peategelane John Yossarian, ning öelda paar sõna ka selle tõlke kohta.

YOSSARIAN

USA õhujõudude kapten John Yossarian täidab II maailmasõja ajal lennukis B-25 Mitchell pommisihturi ülesandeid. Sihturina istub ta masina klaasitud ninas, peab juhtima pommitaja täpselt sihtmärgile ja vabastama pommid õigel hetkel. Kõige rohkem on Yossarian pühendunud piloodile käskusid jagades õhutõrjetule vältimisele. Romaani jutustus ei ole ajaliselt lineaarne, kuid suurem osa tegevusest toimub 1944. aastal Itaalias. Yossariani eskadrill baseerub Pianosa saarel Türreeni meres ning teeb pommireide Mandri-Itaaliasse (näiteks pommitatakse Ferrarat ja Bolognat). Jutustuse sees kirjeldatakse ka minevikustseene Yossariani väljaõppest Colorados ja kadetikoolist Californias.

Nõks-22 on paradoks kui selline. Eri situatsioonides avaldub paradoks erinevalt, ent kõik tegelased puutuvad sellega ühel või teisel kujul kokku.

Erinevalt teistest sõduritest on Yossarian (eriti pärast kuulipildur Snowdeni traagilist surma) veendunud, et kõik tahavad teda tappa. See võib kõlada hullumeelselt, kuid Yossarianil on hea põhjendus. Nimelt iga kord, kui ta vaenlasi pommitama lendab, tulistavad need tema pihta (lk 22). Talle tuletatakse meelde, et vaenlased tulistavad kõikide pihta, kuid see ei muuda tõsiasja, et nad üritavad tappa (ka) just Yossarianit. Vähe sellest, Yossarianit üritavad tappa peale vaenlaste ka omad, kes saadavad teda täitma lahinguülesandeid, kus võib surma saada. Nagu ütleb peategelane ise: „Vaenlane […] on igaüks, kes su ära tapab, olenemata sellest, *kummal* poolel ta on, ja nende hulgas on ka kolonel Cathcart." (lk 162) See oli tegelikult selge juba väljaõppe ajal, kui distsiplinaarnõukogu absurdsetel põhjustel kadett Clevingeri üle raevukalt kohut mõistis: „Nad olid kolm täiskasvanud meest ja tema oli poiss ja nad vihkasid teda ja tahtsid, et ta surnud oleks." (lk 106) Yossarian otsustab selle peale, et tema ainus eesmärk on iga hinna eest ellu jääda. Ometi peavad paljud teda hulluks.

Väiksemates doosides teevad Helleri romaanis leiduvad paradoksid palju nalja, suuremates doosides tekitavad meeleheidet.

Foto: Carolina Pihelgas

Neeme Näripä on klassikalise filoloogia lektor Tartu Ülikoolis ja harrastusnihilist.

NÕKS-22

Hullumeelsusega pole asjad aga sugugi üheselt selged. Hullus mängib olulist rolli nõks-22 juures, kui seda esimest korda tutvustatakse. Nimelt pöördub Yossarian doktor Daneeka poole, et too tal lendamise ära keelaks, kuna ta on hull (lk 59–60). Doktor mõõnab varmalt, et ta saab lendamise ära keelata kõigil, kes on hullud, kuid inimene, kes ei taha teha lahingulende, ei saa hull olla. Hullud on kõik teised, kes lendavad, kuid neil ei saa lendamist ära keelata, sest nad ei palu seda. Yossarian saab doktor Daneekalt teada, et selle konksu nimeks on nõks-22.

Üldistades võib öelda, et nõks-22 on paradoks kui selline. Eri situatsioonides avaldub paradoks erinevalt, ent kõik tegelased puutuvad sellega ühel või teisel kujul kokku või rakendavad seda. Näiteks seab eraklusse tõugatud eskadrilliülem major Major sisse korra, mille järgi ta võtab oma kabinetis inimesi vastu ainult siis, kui teda seal ei ole (lk 128–131). Roomas kohtab Yossarian aga Lucianat, kes ütleb, et ta ei saa Yossarianiga abielluda, kuna Yossarian on hull – hull on ta aga seepärast, et tahab temaga abielluda (lk 207–208). Paradokse esineb kogu raamatus nii lause- kui ka süžeetasandil, viidates nii elu üldisele paradoksaalsusele. Väiksemates doosides teevad Helleri romaanis leiduvad paradoksid palju nalja, suuremates doosides tekitavad meeleheidet.

SÕDA

Tekib küsimus, kas teoses kirjeldatud paradoksid on seotud spetsiifiliselt sõjaga ja väljendavad sõja nn absurdsust. Esimese hooga saaks tõesti paigutada Helleri ühte ritta teiste „sõja mõttetusest" rääkivate autoritega, nagu **Jaroslav Hašek**, **Erich Maria Remarque**, **Ernest Hemingway** ja **Kurt Vonnegut**. Nalja ja satiiri mõttes meenutab „Nõks-22" esmajoones Hašeki „Vahvat sõdurit Švejki" ja Vonneguti „Tapamaja korpus viit". Samas lõikab Heller palju sügavamale ja tegeleb nalja taga tõsisemate ja keerulisemate probleemidega kui viimati nimetatud autorid – ta näeb sõda vähemalt sama ängistavana kui Remarque ja Hemingway. Raamatu lõpupoole vägistab ja tapab navigaator Aarfy Roomas Michaela ja viskab surnukeha aknast alla, sest Aarfy moraal ei luba prostituuti võtta ja seksi eest maksta (lk 535–536). Samuti üritab Yossarian aidata esmapilgul kerge tabamuse saanud Snowdenit, kuni mõistab, et Snowdenil on killuvesti all nii suur haav, et sealt on välja valgunud tema sisikond (lk 564). Need kirjeldused on traagilised nagu parimatel hetkedel Remarque'i ja Hemingway omad, ometi näib sõda tähendavat neile midagi natuke muud kui Hellerile.

Ühelt poolt toimub romaani tegevus algusest lõpuni II maailmasõja päevil ning on sõja ja sõjaväega pidevalt seotud. Teisalt kasutab autor teadlikult anakronisme, näiteks major Majori on ülendanud majoriks IBMi arvuti (lk 112), mida 1944. aastal ilmselt juhtuda ei saanud. Selliste detailidega tõstetakse tegevus sõjaajast välja. Samavõrd kui lahingus langemise pärast, muretseb Yossarian ka haiguste pärast, mis pole üldse sõjaga seotud (lk 216–217 ja 223–224). Elu paradoksaalsuse ja mõttetuse kohta tehakse palju suuremaid üldistusi, väljudes nõnda sõja piirest. Näiteks kui Yossarian väljaõppe aegu simulandina haiglasse satub ja väidab, et tema küll suremas ei ole, vastab arst talle järgmiselt: „Muidugi oled. Me kõik oleme suremas. Kuhu kuradi suunas sa oma arust siis minekul oled?" (lk 236) Nii ei saa olla kindel, kas sõda on Helleril lihtsalt sõda või hoopis elu metafoor. Sõda võib olla elu metafoor muidugi ka teistel eespool mainitud autoritel, kuid Helleri raamatus näib suund olevat teine: kui tavaliselt on sõda vorminud maailmapildi, mida rakendatakse elule üldiselt, siis teoses „Nõks-22" on sõda vormitud hoopis elu järgi. Näiteks surm varitseb meid kõiki ja igal ajal, sõjas paistab see ainult selgemalt kätte.

ELU

Yossarian on seadnud (olgu siis hullu või ainsa normaalse inimesena) ellujäämise oma väärtussüsteemis kõrgeimale kohale. See teguviis on ühtaegu nii moraalne kui ka ebamoraalne. Ühest küljest tundub mingite ideaalide nimel sõjas tappa või surra absurdne. Paljude sõja mõttetusest rääkivate raamatute järeldus näib olevat see, et me peame lihtsalt hindama elu, mis on eesmärk ja väärtus iseeneses. Alustama peaksime oma elu hindamisest, sest kui seame teised ettepoole, langeme jälle mingi ideaali nimel iseenda ohverdamise lõksu. Samas kaasneb elu suurimaks väärtuseks kuulutamisega vähemalt kaks probleemi.

Esiteks, kui elusolemine ise on suurim eesmärk, muutub elu seest tühjaks. Paljud Helleri kangelased tegelevad lihtsalt olemasolemisega: eskadrilliülemast major Majorist ei sõltu absoluutselt midagi; major – de Coverley pühendub ainult hobuseraudade loopimisele ja korterite üürimisele; endine nooremkapral Wintergreen kaevab Colorados hüppesse mineku eest karistuseks mõttetuid auke ja leiab, et see on tema kohus, nagu on võitlejate kohus võita sõda (lk 137–138). Elada selleks, et elada, on ringikujuline põhjendus, seega nõks-22.

Teiseks, kui me alustame oma elu hindamisest, siis juhtub, et me ei hinda teiste oma, ning elu kui sellise suurimaks väärtuseks seadmise programm kukub ikka läbi. Yossarian, paludes major Majorilt lahingukohustustest vabastamist, ütleb, et las keegi teine saab surma tema asemel. Major uurib seepeale, et mis siis saab, kui kõik nii mõtleksid, ja Yossarian vastab: „Siis ma peaksin ju päris loll olema, et kuidagi teisiti mõelda." (lk 134) See on järjekordne nõks-22.

TÕLGE

Paraku on nõks-22 kohati keerulisem ja salakavalam kui see, mida suudab edastada Tiina Randuse tõlge, mis on üldiselt väga ladusalt loetav. Ingliskeelsed roppused on tõlgitud üsna orgaanilisse keelde ning pole jäädud ka jäikade tõlkevastete juurde, nii et inglise *bastard* võib olla vastavalt vajadusele nii litapoeg, värdjas, kusik kui ka sitapea. Kalambuurid on aegajalt siiski tõlkeprotsessis hukkunud (või mulle arusaamatuks muutunud). Näiteks kirjutab major Major ametlikele dokumentidele sõnamänge **John Miltoni** nimega ning on ise eriti uhke järgmise üle: „Kus on John, Milton?" (lk 127) Originaalis kõlab see järgmiselt: „Is anybody in the John, Milton?" Siin viitab *john* peldikule.[2]

Probleeme, mis on toimetamisest hoolimata sisse jäänud, on paraku veel mitmeid. Kui tuua paar näidet, siis Bologna kohal põigeldes käsib Yossarian eesti tõlkes keerata lennukit järsult vasakule (lk 191), originaalis aga paremale.[3] Nõks-22 ise tuleb mängu kolonel Cargilli särava ebapädevuse kirjelduses, mille võtab kokku tõdemus: „Ta oli end ise üles töötanud ega võlgnenud oma edu kellelegi." (lk 36) Originaalis räägitakse aga ebaedust: „He was a self-made man who owed his lack of success to nobody".[4] See on nõks-22-le omane paradoksaalne väljendusviis, mis tõlkes selles kohas puudub. Soovi korral leiab ka mitmeid nn trükivigu, mis mõtet õnneks ei kahjusta.

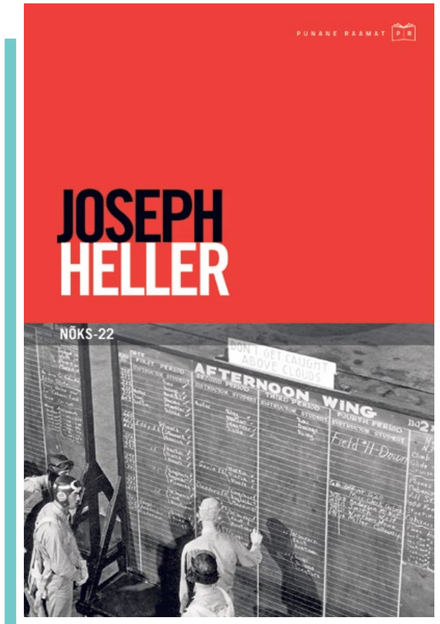

JOSEPH HELLER „NÕKS-22"
TÕLKINUD TIINA RANDUS, TOIMETANUD RAUL VEEDE, KORREKTOR SIIRI SOIDRO, SARJA KUJUNDANUD JÜRI JEGOROV, DISAINER VILLU KOSKARU
TÄNAPÄEV, 2020 / 582 LK

OLEMINE

See, kas Joseph Heller pakub lõpuks eksistentsi paradoksaalsusest ka väljapääsu, jäägu igaühe enda otsustada. Ma kaldun arvama, et meie olemine ongi paradoksaalne ja see väljendub igal sammul eri apooriate kujul. Kõiges on süüdi aga surm, millega nõustuks ka Yossarian, näiteks kui ütleme kartesiaanlikult, et miski on olemas, kuna mõtlev subjekt saab sellest mõelda, siis iga mõtlev subjekt lakkab ühel hetkel olemast ja iga olemise kinnitusega kaasneb ka selle lakkamine. See ongi nõks-22, millest meil pole pääsu. Küll aga on võimalik nõks-22 lähemalt tundma õppida ja selleks tuleb kindlasti lugeda Joseph Helleri raamatut.

Elu paradoksaalsuse ja mõttetuse kohta tehakse palju suuremaid üldistusi, väljudes nõnda sõja piirest.

[1] *Snowden on Yossariani lennukis hukkunud kuulipildur. Yossarian esitab selle romaani keskse eksistentsiaalse küsimuse Clevingerile ja kapralile muuhulgas vahelduseks ka prantsuse keeles: „Où sont les Neigedens d'antan?" (lk 46) See on viide* ***François Villoni*** *tekstile „Ballade des dames du temps jadis", kus kordub rida „Mais où sont les neiges d'antan?" – „Aga kuhu said mullused lumed?". Taustal kõlab kindlasti ka* ***Pete Seegeri*** *laul „Where Have All the Flowers gone?".*

[2] *Vt Heller, J. 2010. Catch-22. Vintage Books, lk 112.*

[3] *Ibid., lk 168.*

[4] *Ibid., lk 31.*

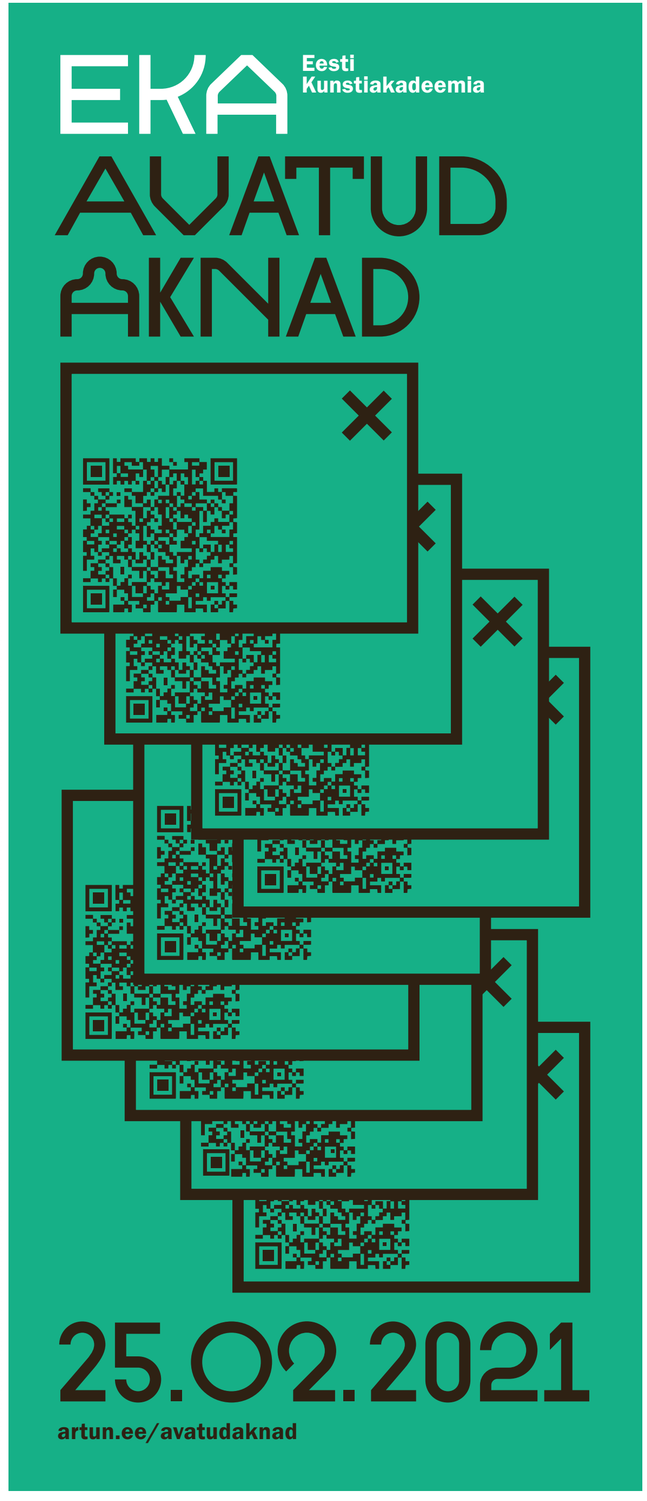

Negavatt

Sul on jätkusuutlik roheidee?

Esita see kuni

21.02

Negavati konkursile

ja võida kuni

10 000 €

idee ellu viimiseks!

negavatt.ee

Ellukutsujad: KESKKONNAINVESTEERINGUTE KESKUS KESKKONNAMINISTEERIUM

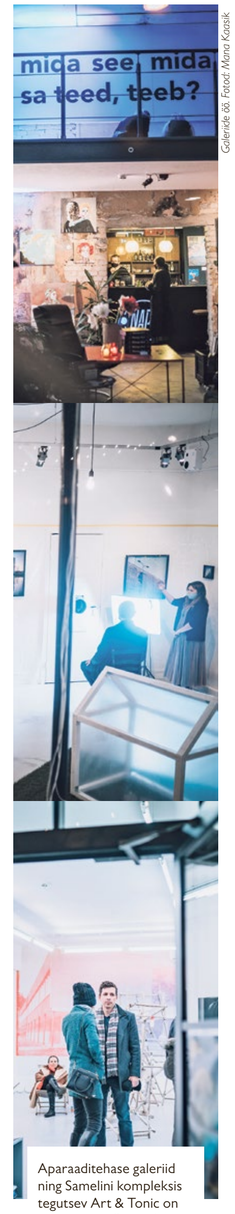

Galeriide ilu. Fotod: Mana Kassik

Aparaaditehase galeriid ning Samelini kompleksis tegutsev Art & Tonic on otsustanud pärast pikka ja pimedat talvepuhkust oma uksed taas külalistele kauemaks lahti jätta. 6. veebruaril vahemikus kell 18–22 toimuvast galeriide ööst võtavad osa Kogo galerii, Ag47, tARTu pood, TYPA galerii, Art & Tonic, R galerii, Redwalli kontorigalerii, Aparaaditehase koridorigaleriid, Sofa Office'i galerii ja PaintbarShop. Info: *aparaaditehas.ee*

05.02.

LUULEPRÕMMUAEG

Tartu luuleprõmmu ehk *poetry slam*'i õhtute sarja TarSlämmi uue hooaja II eelvoor toimub 5. veebruaril kell 19 Vildes ja Vines. Sündmusel kannab iga julge esineja kolme minuti jooksul ette oma originaalloomingut, mida publikul ja žüriil on võimalik kohapeal punkte andes hinnata. Hooajal 20/21 toimub neli luuleprõmmu eelvooru, igast eelvoorust pääseb maikuisesse finaali edasi kaks (või kolm) esinejat. Info, registreerumine jm: *lavaluule.ee*

06.02.

LOODUS JA PURGATOORIUM

6. veebruaril saab Aparaaditehase galeriide ööl tutvuda Kogo galeriis esimest korda Holger Looduse näitusega „Taasluues neid vanu nõlvakuid". Aastaid tagasi reisis Loodus polaarjoone taha ning tabas endas tundras ööbides selge tunde, kuidas maastik avaneb ja sellest väljub suitsuna maapõue hingus – nagu midagi lõplikku, kurja ja samas meeldivat. Tekkinud tunde üle mõtisklemiseks luges kunstnik üle itaalia poeedi Dante Alighieri teose „Jumalik komöödia" ning asus otsima tänapäevaseid lähenemisi ja vaatenurki Dante 14. sajandil loodud purgatooriumi mäe kujundile. Vaata lähemalt: *kogogallery.ee*

Foto: Holger Loodus

06.02.

KLUBIKULTUURI TULEVIK

Sveta Baar kutsub 6. veebruaril kell 16 huvilisi kaasa mõtlema vestlusringiga „Tallinna klubikultuuri minevik, olevik, tulevik". Lisaks olnu meenutamisele on kavas unistada uuest (klubi)maailmast post-COVID-19. Kohal on nii endiste kui ka praeguste klubide omanikud, programmijuhid, DJd ning eri peosarjade korraldajad. Vestlevad Raul Saaremets, Elena Natale, Rene Köster, Tanel Mütt, Siim Kask ja Mark Alexander Ummelas, modereerivad Madleen Teetsov-Faulkner ja Kevin Park. Teave: *facebook.com/BaarSveta*

10.02.

MOEILLUSTRATSIOONI TÖÖTUBA

Kunstnik Anu Samarüütel-Longi juhendamisel toimub Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseumis 10. veebruaril kell 15–17 moeillustratsiooni töötuba. Osaleja saab põgusa ülevaate moeillustratsiooni põhimõtetest ja inimfiguurist ning töötoa lõpuks peaks igaüks olema loonud kogumi illustratsioone talle omases stiilis. Osalustasu 35 eurot. Uuri lähemalt: *etdm.ee*

17.02.

NURJATU TEADUSSEMINAR

Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi (ÜTI) selle aasta esimeses seminaris annavad 17. veebruaril kell 16.15–17.45 oma ühiselt valmiva monograafia peamistest ideedest ülevaate Peeter Selg (poliitikateooria professor), Georg Sootla (avaliku poliitika professor) ja Benjamin Klasche (riigiteaduste doktorant). Monograafia kannab tööpealkirja „Valitsemise läbikukkumisest läbikukkumise valitsemiseni: relatsiooniline pöörre nurjatute probleemide valitsemises". Seminar toimub Zoomi keskkonnas. Lisainfo: *tlu.ee/yti*

22.02.

JOOSTA JA UNISTADA

EMTA lavakunstikooli 30. lennu lavastus kannab pealkirja „Jooks" ja räägib… ei millestki muust kui jooksmisest, deklareerides, et „jooksmine on aja võitmine selleks, et oleks aega unistada". Jooksmine annab muidugi lisaks muule aimu ka vabadusest, kiirusest, õnnest… Lavastajad Tiina Mölder ja Helen Reitsnik, laval lavaka 30. lennu tudengid. Esietendus 22. veebruaril kell 19, etendused toimuvad Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia *black box*'is. Info: *lavakas.ee*

25.—28.02.

LINNAD JA FILMID

Tartu Elektriteater toob 25.–28. veebruarini kinoekraanile kaheksa arhitektuuriteemalist filmi. Filmiprogrammis „Linnad filmides" saab näha kauneid näiteid filmikunstis esinevast linnapoeesiast ning reisida kinosaali vahendusel maailma eri paikadesse. Programm kutsub kaasa elama elanike lugudele, mis kulgevad linnades üle maailma, nende seas Havanna, Madrid, New York, Pariis ja New Jersey. Filme juhatavad sisse kohalikud linnaeksperdid, sh urbanist Keiti Kljavin, maastikuarhitekt Karin Bachmann ning antropoloog Ivo Tšetõrkin. Info ja täpne kava: *elektriteater.ee*

Kaader filmist „Havanna katustel", 2019

28.02.

UISUD JALGA JA VILJANDISSE

Kui kõik läheb plaanipäraselt – mis seekord ei sõltu isegi koroonast, vaid ilmataadist! – ja jää Viljandi järvel jõuab veel jõudsasti kasvada, on 28. veebruaril oodata taas Viljandi uisumaratoni. Osaleda saab 10- ja 30-kilomeetristel distantsidel eri soo- ja vanuserühmades. Lähema registreerimisalase jm info ning muidugi kogutud uudised otse ilmataadilt leiab Facebooki sündmusest „11. Mulgi uisumaraton".

OOPER

KIRGLIK TRUBADUUR

Rahvusooperi Estonia laval näeb alates veebruari algusest Giuseppe Verdi kirglikku melodraamat „Trubaduur" Neeme Kuninga lavastuses. Lugu räägib ootuspäraselt muidugi armastusest, suurtest tunnetest, kättemaksust, aga ka ebausust ja sellest, mis piirini on võimelised minema inimeste kired ja teod. „Trubaduur" on Verdi ooperikolmiku teine teos, sellele eelnes „Rigoletto" (1851) ja järgnes „La traviata" (1853). Mängukava jm: *opera.ee*

Foto: Tanel Meos

DISAIN

DISAINIPAREMIK ERMIS

ERMi püsinäituse „Kohtumised" keskel asuvas filmisaalis on avatud Eesti disainiparemikku tutvustav näitus „Eesti disainiauhinnad 2020". Eesti disainiauhindade konkursi ning näituse eesmärk on tunnustada Eesti võimekaimaid disainereid ja disainibüroosid, parimaid disainikasutajaid ning erilisimaid disainitegusid, millega tuuakse avalikkuse ette valdkonna viimase kahe aasta edulood. Lisateave: *eestidisainiauhinnad.ee*

TALLINN

LINN PILDIS JA SÕNAS

Telliskivi Loomelinnaku galeriis on avatud näitus „Tallinna kaart". Tegemist on mõttelise järjega Jan Kausi samanimelisele raamatule, mille kordustrükk ilmus selle aasta jaanuaris ka Loomingu Raamatukogu kuldsarjas. Nagu teos, jutustab ka väljapanek poeetilisest ökosüsteemist nimega Tallinn – siinsetest inimestest, kohtumistest, lahkuminekutest, nurgatagustest ja mälestustest. Näitusel osalevad kunstnikud Peeter Laurits, Arne Maasik, Ülo Pikkov, Eve Sepp, Tõnis Saadoja, Kristi Kongi, Lumimari, Piia Ruber, Tõnu Tunnel, Anna Kaarma, Liisa Kruusmägi, Kaisa Kaer. Töid saatvad (varem ilmumata) miniatuurid on kirjutanud Jan Kaus. Info: *telliskivi.cc*

TALLINN

LÕPETAMATA LINN

Tallinna-teemalisi näitusi on seekord aga lausa mitu ja üsna erinevaid. Nii soovitame seada sammud ka Eesti Arhitektuurimuuseumisse, kus näitus „Lõpetamata linn" toob ühte ruumi kihilise pildi Tallinna praegusest seisust linnaplaneerimise ja arhitektuuri vaatenurgast ning aitab piiluda homsesse, näidates Tallinna linnaruumilisi ohtusid ja võimalusi. Näituse kuraator on arhitekt Johan Tali. Pilk peale: *arhitektuurimuuseum.ee*

9.1.—28.03.2020

elust lõigatud välja

flo kasearu

Kuraator: Cathrin Mayer

TALLINNA KUNSTIHOONE
TALLINN ART HALL

Vabaduse väljak 8 K–P / Wed–Sun / Срд–Вск 11–18 kunstihoone.ee